

SLOBOMIR P UNIVERZITET
PRAVNI FAKULTET
ODJELJENJE DOBOJ

Diplomski rad
DIPLOMATSKI IMUNITET

Student:
Dejan Stanković,
broj indeksa: 9/04

Mentor:
prof. dr Rodoljub Etinski

Doboj, 2008.

SADRŽAJ

1.Uvod	3
2.Izvori	4
3.Sudski imunitet države imenovanja	6
4.Pravni osnov diplomatskog imuniteta	8
5.Privilegije i imuniteti diplomatske misije	11
5.1.Nepovredivost prostorija diplomatske misije	11
5.2.Zaštita arhive i dokumenata	16
5.3.Vozila misije imaju imunitet	18
5.4.Nepovredivost rezidencije	19
6.Privilegije i imuniteti koji se odnose na rad misije	20
6.1.Sloboda komuniciranja (opštenja)	20
6.2.Diplomatska valiza	22
7.Privilegije i imuniteti koji se odnose na članove diplomatske misije	24
7.1.Nepovredivost ličnosti diplomatskog agenta	24
7.2.Imunitet od jurisdikcije	28
7.3.Sloboda kretanja	33
8.Osobe koje osim diplomata imaju pravo na imunitete i privilegije	34
9.Privilegije i imuniteti za državljane države prijema ili osobe koje su u njoj rezidentne	38
10.Period u kome važe diplomatske privilegije i imuniteti	39
11.Odricanje od diplomatskog imuniteta	41
12.Imuniteti i privilegije misija i njenih članova pri međunarodnim organizacijama i njihovih službenika	43
13.Zaključak	49
14.Literatura	50

1. UVOD

Diplomatsko pravo je sastavni dio međunarodnog javnog prava i sadrži pravila međunarodnog prava koja regulišu odnose u međunarodnoj zajednici, prije svega odnose između država, odnose između država i međunarodnih organizacija i odnose između i u okviru samih međunarodnih organizacija. Nastajanjem država i neke vrste međunarodne zajednice, odnosno svijesti o međusobnim odnosima tih država nastaje i diplomatsko pravo. Istorijat diplomatskog prava nije tako dug kao što je istorijat diplomatije, odnosno diplomatskih odnosa, koji počinju od prvih ljudskih zajednica, davno prije obrazovanja države u savremenom smislu riječi. Dakle, postojali su i prije ustanovljenja države u savremenom smislu riječi izaslanici plemena i pojedinih zajednica, pa i pravila o vršenju njihovih poslova. Od kada istorija pamti i zapisuje odnose između društvenih grupa, postoji u izvjesnoj mjeri i obliku, iako vrlo primitivna, i njihova diplomatija, njeni glasnici i posrednici. Oni su uvijek bili nepovredivi i uživali su privilegije, opštu zaštitu i poštovanje. Skoro svi stari narodi su imali neku vrstu glasnika za pregovore o raznim vrstama udruživanja, za pregovore o miru, ali i za objavu rata. Već u antičkom periodu se pojavljuje svijest o neophodnoj nepovredivosti poslanika i pregovarača, tako da se pojavljuju i prva pravila o tome i smatralo se da je lična bezbjednost tih ljudi osnovni preduslov za izvršenje njihovih zadataka. Polazilo se od stanovišta da su diplomate svete ličnosti (*sancti habentur legati*). Ovakvo shvatanje o posebnom položaju diplomatskih predstavnika nije se ni kasnije izmijenilo u svojoj osnovi. Otuda postoji obaveza države prijema da diplomatskom predstavniku države imenovanja pruži posebnu zaštitu.¹

Izraz „diplomacija“ potiče od grčke riječi *diploma* – presaviti, a u svom osnovnom i prvobitnom smislu označavala je akt suverena, ispravu presavijenu nadvoje kojom je strani poslanik dokazivao da istupa u ime i za račun suverena koji ga šalje, dakle ovlašćenje ili punomoćje.² U Rimskoj imperiji riječ *diploma* označavala je da neka osoba ima određeni status ili uživa neke privilegije. Ona je označavala i službene putne dokumente koji su služili za putovanje putevima Imperije.³

Diplomatija se može shvatiti u širem i užem smislu. U širem smislu, shvata se kao druga riječ za svaku vrstu mirnog održavanja odnosa među nacijama. U užem smislu, to je profesija onih koji se bave vanjskim poslovima jedne države.

Diplomatija je širi pojam od diplomatskog prava, jer mnogi pisci je shvataju kao nauku i vještinu istovremeno. Diplomacija je nauka jer spada u međunarodno javno pravo i bavi se poznavanjem pravnih odnosa između država, utvrđivanjem međunarodnih ugovora, konvencija, sporazuma i tome slično. Diplomacija je i vještina, jer pretpostavlja sposobnost uređivanja, upravljanja i praćenja političkih poslova u inostranstvu, na osnovu tradicije, običaja, formalnosti, celihodnosti, navike i naročito interesa.⁴

Diplomatski odnosi su regulisani pravom iz istog razloga iz koga su regulisane i druge oblasti ljudskih aktivnosti, dakle, iz opšteprihvaćene činjenice da se jedino na taj način može osigurati odgovarajuće ponašanje. Uspostavljanje diplomatskog prava je zasnovano na želji država da se njihovi diplomatski odnosi zasnivaju na stabilnoj i uređenoj osnovi. Pravno regulisanje odnosa među suverenim državama koje potencijalno mogu doći u sukobe daje osjećanje sigurnosti.

Jedan od iskonskih principa međunarodnog prava od fundamentalnog značaja za normalno održavanje veza i odnosa među državama jeste neprikosnovenost diplomatskih predstavnika.

¹ Dr Đorđe N. Lopičić, *Diplomatija zbornik radova*, Beograd 2006. godine, str. 355.

² Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 123.

³ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 66.

⁴ Dr Đorđe N. Lopičić, *op. cit.* str. 80.

Pojmovi diplomatski imunitet i diplomatske privilegije se uzajamno prepliću i teško ih je u potpunosti razdvojiti. Diplomatski imunitet i privilegije predstavljaju skup povlastica koje međunarodno pravo priznaje diplomatskim predstavnicima radi neometanog vršenja funkcije diplomatske misije. Ustanova diplomatskog imuniteta vuče svoj korijen iz pradavnog običaja nepovredivosti ličnosti stranog poslanika. Otuda, diplomatski predstavnik ne može biti podvrgnut hapšenju ili pritvoru i oslobođen je svake krivične, građanske i upravne jurisdikcije države kod koje akreditovan. Ista se prava priznaju i članovima njegove porodice. Administrativno i tehničko osoblje diplomatske misije uživa imunitete prilikom obavljanja službenih dužnosti.

Pod imunitetima se podrazumijeva u prvom redu oslobođenje, odnosno izuzeće u međunarodnom pravu u konkretnom slučaju od jurisdikcije organa države prijema. Diplomatske privilegije, odnosno povlastice se sastoje u oslobađanju diplomatskog predstavnika plaćanja svih poreskih, carinskih i drugih finansijskih dažbina, predviđenih unutrašnjim propisima države prijema. To su razne pogodnosti koje se daju diplomatskim misijama i njihovom osoblju u državi prijema. U širem smislu posmatrano, i imuniteti su jedna vrsta privilegija, mada povlašćeni položaj diplomatske misije i njenog osoblja proizlazi iz prava na izuzeće od domaće jurisdikcije. Prema nekim autorima pojam „imunitet“ je mnogo uži od pojma „privilegije“.

U teoriji se ističe da se diplomatski imuniteti daju po pravilima međunarodnog prava i oni pogađaju i dotiču suverenost države prijema, dok privilegije većim dijelom zavise od unutrašnjeg prava države prijema. Prema nekim autorima, privilegije zavise uglavnom od države koja ih daje, a za druge autore imuniteti i privilegije su ekvivalentni i počivaju na međunarodnom pravu. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine, koja je najvažniji akt koji reguliše pitanje privilegija i imuniteta, podržava kompromisno rješenje u pogledu pomenutih razlika imajući u vidu njihov osnov i domet. Razlika između privilegija i imuniteta je u tome što privilegije imaju osnov u međunarodnom pravu, što je i slučaj sa najvećim, ali ipak ne i svim privilegijama. Ostale privilegije zavise od unutrašnjeg zakonodavstva države prijema, nisu obavezne i više su izraz kurtoazije. U teoriji se odomaćio izraz privilegije i imuniteti po kojima se podrazumijeva sistem mjera kojima se obezbjeđuje zaštićen položaj organa diplomatskog opštenja i diplomatske misije kao cjeline.

Privilegije i imuniteti su ustvari derogacija primjene zakona i propisa države prijema, pod koje diplomatski predstavnici poptuno ne potpadaju. S druge strane zabranjena je svaka zloupotreba privilegije i imuniteta diplomatskih predstavnika, pa su oni obavezni poštovati zakone i propise države prijema i ne miješati se u unutrašnje poslove te države.

Cilj diplomatskih privilegija i imuniteta jeste da se obezbjedi uspješno izvršenje funkcija diplomatskih misija, a ne da se daje prednost pojedincima. To nisu lična prava zaštićenih pojedinaca, nego je to pravo države da od druge države zahtjeva određeno ponašanje prema osoblju svoje diplomatske misije. Član diplomatske misije se i ne može sam odreći nekih privilegija, a posebno ne imuniteta. To može učiniti samo država koja ga je imenovala i bez njegove saglasnosti.⁵

2. IZVORI

Diplomatsko pravo je sastavni dio međunarodnog javnog prava. Ono sadrži pravila međunarodnog prava koja se tiču odnosa u međunarodnoj zajednici, prije svega odnosa između država kao osnovnih subjekata međunarodnog prava, ali i odnosa između država i međunarodnih organizacija, kao i odnosa između i u okviru samih međunarodnih organizacija.⁶

⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, str. 126.

⁶ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *op. cit.* str. 11.

Izvore diplomatskog prava treba razmatrati u okviru konteksta izvora međunarodnog javnog prava imajući u vidu da je diplomatsko pravo dio međunarodnog javnog prava.

Član 38. Statuta Međunarodnog suda pravde razlikuje glavne i pomoćne izvore međunarodnog javnog prava. Glavni izvori su:

- međunarodne konvencije (opšte ili posebne) koje predstavljaju pravila izričito priznata od strane država u sporu;

- međunarodni bičaj, kao dokaz opšte prakse koja je prihvaćena kao pravo;

- opšta pravna načela koja priznaju prosveteni narodi.

Pomoćni izvori su sudske odluke i doktrina najpoznatijih stručnjaka i oni služe dokazivanju postojanja ili značenja međunarodnih pravnih pravila, što znači da nemaju karakter autonomnih izvora prava.

Izvori se primjenjuju ovim redoslijedom. Prvo se primjenjuju ugovori ako postoje i ako mogu da se primjene. Ako ugovora nema, primjenjuju se običajna pravna pravila, a zatim opšta pravna pravila. Izvori međunarodnog javnog prava su i obavezujuće odluke međunarodnih organizacija. Jednostrani pravni akti država mogu da budu izvori međunarodnog javnog prava. Ovi akti mogu da budu elementi u procesu stvaranja običajnog međunarodnog pravila, ali ne i zaseban pravni izvor međunarodnog prava. Jednostranim aktima država se ne može stvoriti novo pravilo međunarodnog prava.⁷

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, donesena u Beču 1961. godine, i Konvencija o specijalnim misijama (kojom je dopunjena prethodno navedena Konvencija), koju je usvojila Generalna skupština UN 1969. godine uređuju bilateralne diplomatske odnose. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima reguliše detalje statusa permanentnih diplomatskih misija i diplomatskih agenata koji su razmijenjeni između država. Ova Konvencija pokriva oblasti kao što su diplomatski odnosi između država, uloga i status diplomate i diplomatske misije, pitanje diplomatskih privilegija i imuniteta, kao i vođenje odnosa od njihovog uspostavljanja do njihovog prekida. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima je predstavljala kodifikaciju postojećih pravila, kao i uvođenje novih pravila koja su bila prihvatljiva većini država. Konvencija je usvojena na Konferenciji Ujedinjenih nacija o diplomatskim odnosima i imunitetima, održanoj u Beču od 2. marta do 14. aprila 1961. godine, a stupila je na snagu 24. aprila 1964. godine. Iako je u početku imala radni naziv Konvencija o diplomatskim privilegijama i imunitetima, diplomatske privilegije i imuniteti u Konvenciji nisu direktno definisani nego su dati u nizu članova Konvencije: osoba diplomate je nepovrediva i država kod koje se akredituje ima obavezu da štiti svakog diplomatu od napada na njegovu ličnost, njegovu slobodu i čast (član 29.), država koja akredituje ne može uhapsiti, niti zatvoriti osobu sa diplomatskim statusom (član 31.), diplomatski predstavnik ne može biti prisiljen na svjedočenje (član 31.), diplomata je oslobođen od poreza (član 34.), carina i carinske kontrole (član 36.).⁸

Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera (donesena u Beču 1975. godine) uređuje multilateralne diplomatske odnose. Posebna pitanja su regulisana posebnim ugovorima. Ovim konvencijama treba dodati i sledeće: Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1946. godine. Konvencija o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija, koju je potvrdila Generalna skupština UN 1947.; Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina protiv međunarodno zaštićenih osoba, uključujući diplomatske zastupnike, koju je usvojila Generalna skupština UN 1973. godine.⁹ Mnogi autori navedene konvencije nazivaju savremenim corpusom diplomaticusom, koji odražava postojeći status diplomatskih, specijalnih i stalnih misija i kruniše vjekovna nasto-

⁷ Rodoljub Etinski, Međunarodno javno pravo, Novi Sad, 2006. godine, str. 13.

⁸ Mirza Pašić, Diplomacija, Sarajevo, 2008. godine, str. 136.

⁹ Rodoljub Etinski, op. cit. str. 337.

janja država da obezbjedi normalan razvoj međudržavnih odnosa i punu zaštitu predstavnika država i međunarodnih organizacija s ciljem omogućavanja neometanog vršenja svoje funkcije, a ne ostvarenja ličnih pogodnosti i interesa.¹⁰

Bilo je pokušaja i prije donošenja Bečke konvencije o diplomatskim odnosima da se regulišu ova pitanja, ali su oni ostali nekompletni bilo u pogledu rezultata, bilo u pogledu područja. Na Bečkom kongresu, 1815. godine, usvojena su pravila o rangu i pravu prvenstva među diplomatama, koja su kodifikovana i Protokolom konferencije iz Ahena 1818. godine. Države članice šeste interameričke konferencije u Havani sporazumjele su se 1928. godine u pogledu Konvencije o pravnom položaju diplomata u svojim zemljama.

Pošto međunarodno pravo nije precedentno pravo, odluka Međunarodnog suda ima obaveznu snagu samo prema strankama u sporu i u odnosu na taj poseban slučaj. Ona ne obavezuje formalno druge države u istovjetnim situacijama. U svojoj dosadašnjoj praksi, Međunarodni sud se veoma rijetko pozivao na doktrinu. Činio je to samo izuzetno u slučajevima kada je kod pojedinih teoretičara nailazio na temeljitu naučnu analizu i obradu nekog pravila. Sud se poziva na sudske prasku i doktrinu na opšti način. On ne kaže na koje se konkretno sudske presude poziva već to čini upućujući uopšte na sudske presude.

3.SUDSKI IMUNITET DRŽAVE IMENOVANJA

Treba praviti razliku između sudskog imuniteta države imenovanja od imuniteta diplomatskih predstavnika. S obzirom na to da misija nije posebno pravno lice ona nema sudski imunitet. Ona je organ države imenovanja i akte ne vrši u svoje ime već u ime te države, pa će se u slučaju eventualnog spora na njeno mjesto supstituisati država. Takav spor, kao i prethodno pitanje da li je tužba u konkretnom slučaju dopustiva, će se rješavati ne u skladu sa diplomatskim pravom nego saglasno međunarodnim pravilima o imunitetima država. Iz tih razloga Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne govori o sudskom imunitetu diplomatske misije, već o sudskom imunitetu diplomatskih predstavnika, odnosno članova misije. Savremena je tendencija da se sudski imunitet stranih država sve više sužava.¹¹ Diplomatsko predstavništvo preduzima uglavnom tri vrste radnji. Prvu grupu čine radnje koje misija preduzima kao organ spoljnih odnosa države odašiljanja u sklopu svojih službenih funkcija. Misija obavlja pregovore, razgovore, daje note, izjave, zvanično istupa u ime i za račun države imenovanja na planu primjene međunarodnog prava. Ovo se odvija unutar međunarodnog poretka i ako dođe do nekog prekršaja prava, riječ je o međunarodnom pravu i međunarodnoj odgovornosti što ne spada u nadležnost sudova države prijema. Ovo pitanje se može riješiti diplomatskim putem, međunarodnom arbitražom ili pred međunarodnom sudskom instancom kao što je Međunarodni sud pravde (International Court of Justice).

Takođe, diplomatska misija preduzima akte iz oblasti prava države odašiljanja (odlučuje o statusu službenika, preduzima disciplinske mjere...). Ni ovdje sud države prijema ne može rješavati spor između njenog službenika i misije, jer je apsolutno nenadležan – nedostaje mu tzv. stvarna nadležnost. Ni u jednom od ova dva slučaja se ne postavlja pitanje imuniteta, jer sudovi države prijema ne mogu ni po kakvom pravnom osnovu o sporovima te vrste uopšte raspravljati.

Budući da se svakodnevni život diplomatske misije i njenih službenika odvija u stranoj državi, misija je jednostavno prinuđena da preduzima određene pravne radnje u sklopu unutrašnjeg pravnog poretka države kod koje se akredituje (razni pravni poslovi oko kupovine automobila, namještaja, kancelarijskog materijala, zakup zgrada, razne nabavke, sklapanje ugovora o korištenju PTT usluga, saobraćajne nesreće, naknade šteta...). To su sve pri-

¹⁰ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 118.

¹¹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 118.

vatnopravni odnosi između misije i fizičkih ili pravnih lica države prijema i ako dođe do spora, nadležni su sudovi zemlje prijema. U takvim slučajevima se postavlja pitanje kada i u kojim slučajevima misija, odnosno strana država, može biti tužena pred sudom zemlje prijema, a kada se tužba mora odbaciti zbog pravila o imunitetima strane države. Ta rješenja su različita u raznim zakonodavstvima, što zavisi i od prirode pravnog posla, odnosno akta o kojem je riječ i od ciljeva koji se njima postižu.

Sudovi svih država do Prvog svjetskog rata su u svojoj praksi primjenjivali princip punog sudskog imuniteta strane države saglasno načelu rimskog prava – *par in parem non habet iurisdictionem* (jednak jednakome ne može suditi).

Ovo se shvatanje zasnivalo na shvatanju da svaki državni službenik preduzima radnje u ime države koju zastupa. Akt diplomate je u stvari akt države koja ga je akreditovala. Otuda se nije ni moguće sporiti zbog nekog akta misije jer je strana država pokrivena imunitetom u odnosu na sudstvo druge zemlje. Na osnovu ovoga, naravno, ne treba izvući zaključak da su potraživanja privatnih lica ili neke štete koje su pretrpjeli od strane misije ostajala neisplaćena, odnosno bez obeštećenja. Ako se ne bi mogao sporazumjeti sa misijom, domaći građanin bi u vanparničnom ili drugom postupku, saglasno domaćem zakonodavstvu, dokazao svoje pravo, a onda bi njegova država, diplomatskim putem, riješila spor sa misijom, odnosno državom. Teorija apsolutnog imuniteta države se najviše zadržala u SAD i Velikoj Britaniji. Međutim, mnoge, posebno evropskokontinentalne države su davno počele, pod uticajem belgijske i posebno italijanske sudske prakse, napuštati teoriju apsolutnog imuniteta država. Princip sudskog imuniteta je relativizovan, s tim što postoji stalna i uporna tendencija na daljem ograničavanju njegovog domašaja. Čak je i u SAD i Velikoj Britaniji došlo prije nekoliko decenija do ozbiljnih promjena i revizije stanovišta o apsolutnom suverenitetu strane države. Sudska praksa je počela da razlikuje akte misije koji imaju službeni karakter (akti *de iure imperii*) od onih koji nisu te prirode već su komercijalnog karaktera (akti *de iure gestionis* ili *de iure privati*), priznavajući imunitet samo za one prve. Čak je i američki Stejt Department javno obznanio 1952. godine da neće više podržavati stav da strana država ima imunitet u slučajevima kada učestvuje u komercijalnim poslovima, odnosno u aktima *iure gestionis*, s tim što će imunitet strane države i dalje biti garantovan za akte *iure imperii*. Istu praksu je počela primjenjivati i Velika Britanija od pedesetih godina prošlog vijeka. Kriterijumi prema kojima treba razlikovati ove vrste akata su relativni i to razlikovanje je zadatak suda u svakom konkretnom slučaju. Pri razlikovanju se koriste dva elementa: priroda samog akta i ciljevi koji se datim ponašanjem žele postići. Koliko je nejasna granica između akata službenog i akata komercijalnog karaktera najbolje pokazuje sudska praksa sudova različitih država (npr. italijanski sudovi su ugovor o snabdjevanju oružanih snaga proglasili aktom privatnopravne prirode, a sudovi SAD i francuske su ovu vrstu ugovora tretirali kao akte službenog karaktera). Imajući u vidu i ovakve razlike u tumačenju, ipak, se može zaključiti da je međunarodna sudska praksa prilično ujednačena.

Spor koji je nastao usljed djelovanja misije i u kome imunitet države nije prihvaćen odvija se nešto drugačije od običnog spora protiv nekog pravnog lica, a i tok postupka pokazuje opravdanost nepriznavanja sudskih imuniteta misiji. Tužena strana je država, a ne misija. Spor vodi javni pravobranilac tužene zemlje (*attorney general*), tužba i ostali spisi se dostavljaju diplomatskim putem pravobranioocu. Nakon početka postupka, strana država nema više nikakva posebna prava pred domaćim sudom zemlje prijema već je stranka kao i bilo ko drugi. Međutim, čak ni po pravnosnažnosti presude prostorije misije, zgrada i pokretnosti u njima ne mogu biti predmet izvršenja, usljed imuniteta koji su priznati Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

Bez obzira na postojanje sudskog imuniteta država, domaći državljani će moći ostvariti svoja prava u situaciji kada je do nekog potraživanja došlo usljed akta u pogledu koga država uživa sudski imunitet. Na primjer, ako je zgrada predstavništva uzeta pod zakup

od privatnog lica, a zakupnina nije plaćena iz bilo kog razloga. Naizgled ugovor o zakupu djeluje kao da je riječ o aktu de iure gestionis. Međutim, sa aspekta misije gledano, zgradu je zakupila misija u službene svrhe i što se nje tiče radi se o aktu de iure imperii za koji država uživa sudski imunitet. U ovakvim slučajevima bi se, najprije, radilo o docnji, nego o odbijanju da se dug isplati. Ponekad, diplomatska misija ne može iz administrativnih ili drugih razloga ispuniti svoje obaveze iz oblasti privatnog prava, a ne zato što to neko neće ili što nema novca. U takvom slučaju pravno lice će se obratiti vlastitom ministarstvu spoljnih poslova da bi se ovaj problem riješio. S druge strane, u većini zemalja zakonodavstvo dopušta da se diplomatsko predstavništvo unaprijed odrekne imuniteta i dobrovoljno pristane da se spor riješi pred sudom, ako bi u tom sporu inače važno načelo imuniteta države. Ako bi se u takvom slučaju država naknadno pozvala na sudski imunitet, ono ne bi bilo prihvaćeno. Ako ništa od ovoga ne bude učinjeno, odnosno ako misija odbije da plati svoj dug ili učini nešto što bi bila dužna, a štiti je sudski imunitet države, pojedincu ostaje mogućnost da se obrati sudu države odašiljanja, gdje nema nikakvih imuniteta. Ipak, vrlo je rijetka mogućnost da dođe do ovakvih sporova između strane države i pojedinaca. To je za svaku državu neprijatna situacija. Država kod koje se akredituje će učiniti sve da ne dođe do ovakvog spora, jer je to neprijatno za nju iz političkih razloga. Ona će u najvećem broju slučajeva radije platiti nego dopustiti da spor ne ide pred sud, čak i kad pojedinac nije sasvim u pravu.

Za razliku od imuniteta strane države pred sudovima, koji nije apsolutan, može se konstatovati da postoji stav sudova u većini savremenih država da strana država uživa potpuni imunitet od izvršenja sudske odluke, iako u praksi nekih država postoje izuzeci. Princip je da ministarstvo pravosuđa rješava sva sporna pitanja u vezi sa izvršenjem sudske presude protiv strane države i da bez odobrenja tog resora izvršenje ni u kom slučaju nije moguće.

Još uvijek nije međunarodnopravno uređeno pitanje odgovornosti države, odnosno sudske imuniteta. Komisija UN za međunarodno pravo se decenijama bavi ovim pitanjem, ali ono još nije stiglo do stepena kodifikacije. Najozbiljniji pokušaji uređivanja ovog pitanja su pokušaji ove komisije i Harvardskog instituta koji je 1932. godine i pripremio tekst o odgovornosti država. Grupa uglednih naučnika iz ruske federacije je napravila jedan nacrt o odgovornosti država, koji nije potvrđen od država da bi postao obavezan dokument u međunarodnom pravu.

U našoj sudskoj praksi se nisu često dešavali slučajevi tužbi protiv stranih država, ali se na osnovu nekoliko odluka naših sudova u sporovima protiv stranih diplomatskih predstavništava poštovao puni sudski imunitet strane države.

4.PRAVNI OSNOV DIPLOMATSKOG IMUNITETA

Postoje tri teorije (doktrine) o diplomatskim privilegijama i imunitetima: teorija eksteritorijalnosti, predstavljanja i funkcionalna teorija. Teorija eksteritorijalnosti tvrdi da su prostorije misije dio teritorije države odašiljanja i polazi od činjenice da diplomata i u inostranstvu ostaje službenik svoje zemlje iz čega proizilazi pravni zahtjev, koji se temelji na pravnoj fikciji, da se prema diplomati treba tako postupati kao da on nije ne teritoriji države kod koje se akredituje. Ova teorija, koja se primjenjuje od 16. vijeka, proističe iz učenja klasične škole međunarodnog prava koja je pravni osnov diplomatskog imuniteta definisala na osnovu fikcije eksteritorijalnosti. Prema ovim shvatanjima, koje je teoriski razradio Hugo Grocijus (u svojoj knjizi *De Iure Belli ac Pacis*), vlada kada boravi u inostranstvu nalazi se extra territorium, dakle, pravno van zemlje u kojoj fizički boravi. Budući da ambasadori predstavljaju ličnost vladara, to se i oni uzimaju kao fikcije, „kao da su van teritorije one sile kod koje vrše svoje funkcije“, i podliježu jedino zakonima svoje zemlje. Prema ovoj teoriji, pravni status diplomatskih predstavnika bio je najtješnje vezan za ličnost vladara, a ovaj je

smatran personifikacijom države („*Država, to sam ja*“). Parcela sa zgradom ambasade je smatrana kao fiktivni dio državne teritorije, odnosno produžetak teritorije države slanja, a aktivnosti koje se u njoj obavljaju tretiraju se kao da su obavljene na teritoriji države slanja. Ova teorija opravdava nepovredivost ličnosti diplomate, nepovredivost prostorija misije, kao i rezidencije ambasadora. Međutim, ona je u sukobu sa zahtjevom da je diplomat dužan poštovati zakone zemlje u kojoj se akredituje. Ukoliko bi on u potpunosti bio eksteritorijalan, smatralo bi se da se ne nalazi na teritoriji države u kojoj ti zakoni važe, nego ne teritoriji svoje države, pa je nelogično da mora poštovati zakone zemlje prijema. Česte povrede eksteritorijalnosti u praksi doprinose da se princip eksteritorijalnosti često potvrđuje kao pravna fikcija: provala kulturnih revolucionara u britansku ambasadu u Pekingu, zaposjedanje belgijske i portugalske ambasade u Kinšasi, povreda kineske ambasade u Pragu od sovjetske ambasade. Ova teorija nema danas veliki značaj i ne uzima se kao relevantna za definisanje diplomatskog imuniteta i privilegija. Međutim, sama riječ eksteritorijalnost je zadržana u diplomatskom pravu i tim pojmom se obuhvata skup imuniteta koje uživaju diplomatski predstavnici.

Teorija predstavljanja (reprezentacije) smatra da povlastice i imuniteti počivaju na tome što diplomatska misija personifikuje državu koja akredituje. Prema ovoj teoriji, diplomatska misija je ovlaštena da prezentuje šefa države zemlje čiji suverenitet mora biti poštovan i u ličnosti njenog predstavnika u inostranstvu. Princip nepovredivosti ličnosti diplomate polazi prvobitno od toga da je diplomat lično predstavnik suverena i da mora biti garantovana nesmetana komunikacija između njega i šefa države. Izjednačavanje samog predstavnika sa onim koga on predstavlja vodi tome da se prema predstavniku postupa isto kao i prema suverenu lično. Ova teorija je bila u doba renesanse opšteprihvaćena kada su međunarodni odnosi ujedno bili i odnosi između kraljevskih porodica. Radi se, dakle, o monahističkoj teoriji prema kojoj je diplomata imao zadatak da bude veza između dinastija i da ličnim vezama sa suverenom utiče na vanjsku politiku. Tako je suveren ili najviši autoritet države koja akredituje osjećao ličnu povredu u slučaju povrede prava njegovog predstavnika. Protiv privilegija i imuniteta koji se daju na osnovu ovog principa može se reći da je teško uskladiti princip lične prezentacije diplomatskog predstavnika sa suverenitetom države kod koje se akredituje, zatim, da nakon ukidanja monarhija ova teorija gubi na atraktivnosti, jer diplomatski predstavnik predstavlja šefa države više formalno, a u svakodnevnom radu on slijedi instrukcije svoje vlade, te da ova teorija ne opravdava činjenicu da diplomata posjeduje imunitet i kada nastupa kao privatna osoba. Ovdje je posebno naglašen sukob suvereniteta, jer je teško naći razlog zbog kojeg bi se jedan suverenitet povlačio pred drugim.

Funkcionalna teorija je treća teorija koja pravni osnov diplomatskih povlastica i imuniteta vidi u ulozi nesmetanog vršenja funkcija diplomatskih misija. Ovu teoriju pojedini autori nazivaju i teorijom neophodnih preduslova za uspješno obavljanje funkcije ili teorijom funkcionalne nužnosti.¹² Osnovna postavka ove teorije je da diplomata može svoje poslove obavljati u inostranstvu uspješno i neometano jedino ako je oslobođen svih opterećenja od vlasti u državi u kojoj je akreditovan. Funkcionalna teorija je dobila na značaju poslije 1945. godine, kada je došlo do značajnog porasta diplomatskog personala. Ova teorija se može relativizirati ako se ima u vidu da postoje i druga predstavništva države slanja u državi prijema čiji službenici ne uživaju privilegije i imunitete, a obavljaju svoje funkcije. Ipak, ukidanje diplomatskih privilegija i imuniteta ne bi dovodilo demokratizaciji nego vulgarizaciji diplomatske službe i gubljenju aristokratske note, koju je ova služba uvijek imala. Komisija za međunarodno pravo je svoj rad zasnivala na shvatanjima ove doktrine.

Dio teksta Preambule Bečke konvencije o diplomatskim odnosima iz 1961. godine glasi: „Svjesne da ove privilegije i imuniteti ne služe da bi se davale beneficije pojedincima,

¹² Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008, str. 140.

nego da bi se diplomatskim misijama, kao predstavništvima država, osiguralo uspješno obavljanje njihovih funkcija...“ Ovdje je jasno iskazano opredjeljenje za princip funkcionalne nužnosti kao princip na kome se temelje privilegije i imuniteti. Komisija je slijedila ovu teoriju u rješavanju problema za koje u praksi nema jasnih pokazatelja, dok je takođe, imala na umu reprezentativni karakter šefa misije i same misije. Na osnovu ovoga se može zaključiti da je teorija predstavljanja još uvijek prisutna u praksi, a i princip eksteritorijalnosti nije napušten, jer se ovom teorijom veoma afirmiše nepovredivost diplomatske misije i diplomatskih predstavnika, odnosno osoba koje uživaju diplomatski imunitet, tako da je ona osnova za diplomatski azil, prisutan u latinoameričkim zemljama. Teorija funkcionalne nužnosti privilegije i imunitete dovodi na neophodni minimum koji se mora poštovati. Prema tome, teorija predstavljanja i funkcionalna teorija su najznačajnije za definisanje pravnog osnova diplomatskog imuniteta. Na tim postavkama zasnovani su svi pravni akti koji se odnose na ovu materiju.¹³

Preambula Bečke konvencije utvrdila je, dakle, da se privilegije i imuniteti daju u svrhu efikasnog obavljanja funkcije diplomatske misije. Takođe je važno napomenuti da se članom 47. ove konvencije za diplomatske privilegije i imunitete uvodi princip reciprociteta, prema kome se diplomatske privilegije od zemlje u kojoj se akredituje mogu tražiti u onoj mjeri u kojoj se dopuštaju diplomatama te zemlje u zemlji koja akredituje.

U teoriji međunarodnog prava postoje i druga shvatanja koje pravni osnov privilegija i imuniteta nalaze u reciprocitetu, običajnom pravu, ili u prećutnom sporazumu. Razmjenjujući diplomatske predstavnike države se prećutno saglašavaju o priznanju i garantovanju privilegija i imuniteta. Međutim, ova shvatanja su danas prevaziđena i napuštena u doktrini i praksi. Ona su odraz minulih epoha, kada su jedini subjekti međunarodnog prava bile države. Osim toga, u procesu demokratizacije (liberalizacije) međunarodnih odnosa i spoljna politika je demistifikovana, a time su i odbačene razne fikcije kao apsurdne.¹⁴

Kritika davanja privilegija i imuniteta diplomatskim predstavnicima

Nasuprot diplomatskim misijama i njihovom osoblju, predstavništva države slanja i njihovo osoblje koje obavlja ostale državne djelatnosti (kulturni instituti, turistički biro, biro za obavljanja vanjskotrgovinske djelatnosti, predstavništva državnih trgovinskih organizacija, privrednih komora, predstavništva državnih aviokompanija...) nisu privilegovani ako im država kod koje se akredituje nije posebnim sporazumom dodijelila privilegije. S obzirom na to da i ove institucije obavljaju poslove u interesu država slanja, često se ističe argument da bi i oni trebali da imaju određene privilegije, a ne samo diplomate.¹⁵

Pravni status diplomatske misije

Savremeno shvatanje pravnog statusa diplomatske misije prvi je u doktrini razradio i argumentovano obrazložio A. Maresca. Diplomatska misija je državni organ koji, za razliku od ostalih državnih organa, djeluje van državne teritorije, u inostranstvu, i s obzirom na to svojstvo, posjeduje pravnu ličnost, dakle predstavlja pravno lice.¹⁶ Diplomatska misija (to važi i za ratne brodove i ratne avione) na dijelu države prijema ne mijenjaju pravni status teritorije na kojoj se nalaze, tj. ona je i dalje pod suverenitetom države prijema.¹⁷ Diplomatska misija posjeduje pravnu ličnost kao organ države, ali je pogrešno smatrati pravnim licem per se. Dakle, pogrešno bi bilo je smatrati u onom smislu u kome to svojstvo imaju samostalna pravna lica u međunarodnom pravu (npr. međunarodne organizacije), odnosno unutrašnjem

¹³ Mirza Pašić, op. cit. str. 140.

¹⁴ Smilja Avramov, Milenko Kreča, op. cit. str. 154.

¹⁵ Mirza Pašić, *Diplomatija*, op. cit. str. 142.

¹⁶ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 88.

¹⁷ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 109.

pravu država (ustanove, preduzeća, fondacije...). Misija nije pravno lice nezavisno od države koju predstavlja, već u funkciji svog svojstva državnog organa. S druge strane, mnoštvo elemenata proisteklih iz prakse i potvrđenih Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima, ukazuju da je položaj same misije, kao državnog organa, drugačiji od položaja šefa diplomatske misije i diplomatskih agenata koji predstavljaju dio osoblja misije. Jedna od razlika je u tome što se diplomatska misija ustanovljava i počinje sa radom po drugačijem postupku od postupka koji se odnosi na imenovanje diplomatskih predstavnika. U obraćanju organima države prijema diplomatski predstavnik istupa u ime misije, a ne u ime šefa misije saglasno uobičajenoj formuli koju sve države koriste: „Ambasada... ima čast da ukaže...“. Zatim, diplomatska misija djeluje nezavisno od njenog šefa i osoblja, utoliko što ona ne prestaje s radom u funkciji bilo kakvih promjena vezanih za njen diplomatski sastav. Misija posjeduje posebne olakšice koje se razlikuju od onih koje se daju osoblju, a, takođe, i rad misije prestaje po drugom osnovu od onog koji uzrokuje prestanak rada šefa i osoblja misije.

Starije diplomatsko pravo je samu ustanovu diplomatske misije u izvjesnom smislu zaklanja ličnošću samog vladarevog izaslanika. Istorijski gledano, poslanik, odnosno ambasador je bio lični predstavnik suverena. Poslanik je bio nepovrediv samo zato što je predstavljao suverena. Iz tih razloga je uživao imunitete i posebne privilegije. Na osnovu toga da li je predstavljao imperatora, papu, kralja ili kneza stepenovan je sistem privilegija. Privilegije i imuniteti odnosili su se, samo djelimično, reklo bi se, refleksno na njegovu svitu, stan i kancelariju u kojoj obavlja svoju dužnost. Imajući u vidu ovakve stavove prema diplomatskim predstavnicima, stariji teoretičari nisu posebno definisali pravni položaj misije. Oni to čine samo uzgred raspravljajući o diplomatskom agentu, njegovom pravnom položaju, nje-govim privilegijama i imunitetima. Krajem XIX i s početkom XX vijeka dolazi do izmjene prirode diplomatskih odnosa. Oni se sve više zasnivaju na odnosu između dviju država umjesto odnosa između dva suverena i stoga se počinje i drugačije gledati na diplomatsku misiju. Kao institucija, ona se počinje izdvajati od ličnosti diplomatskog agenta i dobijati vlastito pravno obilježje i status, tako da Bečka konvencija u potpunosti pravi razliku između misije i ličnosti šefa misije, kao i diplomatskog i drugog osoblja.¹⁸

5.PRIVILEGIJE I IMUNITETI DIPLOMATSKE MISIJE

5.1.Nepovredivost prostorija diplomatske misije

Prije svega, pod prostorijama misije se podrazumijevaju na prvom mjestu zgrade ili dijelovi zgrada u kojima je smještena diplomatska misija, obuhvatajući i sporedne prostorije i dvorište i drugo vlasništvo, kao što je npr. bašta, vrt, prostor za parkiranje. Jasno je da se pod prostorijama misije ne podazumijevaju prostorije u kojima su smještene biblioteke, informativni centri države imenovanja i slične ustanove koje nisu stvarni dio diplomatske misije.¹⁹

Pravilo o nepovredivosti prostorija diplomatske misije vuče svoj korijen iz klasičnih diplomatskih pravila. Grocije je to pravo objasnio paralelom s funkcijom i ličnošću poslanika. Prema ovom shvatanju, kao što je usvojena fikcija da poslanik oličava ličnost suverena, tako važi i fikcija da je njegov stan ili zgrada gdje radi produžetak državne teritorije njegove zemlje, pa se ona nalazi van države prijema („extra territorium“). Teorija eksteritorijalnosti je bila vladajuća sve do kraja XVIII vijeka. Smatralo se, na osnovu ove teritorije, da za zločin izvršen u stranoj misiji ili stanu diplomate mora biti suđeno po zakonima i od strane sudova države slanja. Teorija eksteritorijalnosti je danas u potpunosti napuštena, iako se koristi ovaj termin da bi se označio imunitet koje uživa predstavništvo.²⁰

¹⁸ Branimir M. Janković, op. cit. str. 88.

¹⁹ Mirza Pašić, Diplomacija, Sarajevo, 2008. godine, str. 188.

²⁰ Branimir M. Janković, Diplomatski sistem, Beograd, 1988. godine, str. 89.

Prostorije misije su nepovredive. Većina država se slaže da nepovredivost prostorija diplomatske misije treba da bude apsolutna i da ona mora da bude iznad drugih vrijednosti i razloga. Ovo je jedan od najbitnijih imuniteta koji se odnosi na diplomatske misije, čiji je zadatak omogućiti normalan rad i bezbjednost diplomatskih predstavnika. Nepovredivost prostorije misije ne proizlazi iz nepovredivosti šefa misije. Nepovredivost prostorija misije i pripadajućeg zemljišta proističe iz imuniteta koji uživa zgrada koja se koristi za potrebe vlade države slanja, a nepovredivost stanova diplomatskog i administrativnog osoblja proističe iz diplomatskog statusa osobe koja u tom stanu živi. Stepenn nepovredivosti je u oba slučaja isti.²¹

O nepovredivosti prostorija diplomatske misije govori 22. član Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Nijedna od sljedećih kodifikacija diplomatskog prava nije mogla da obezbjedi takvu neprikosnovenu nepovredivost prostorija diplomatske misije kao što je to uspjela ova konvencija (konzularne, specijalne misije i misije pri međunarodnim organizacijama su dobile mnogo slabiji stepen zaštite, predviđajući mogućnost ulaska organa države prijema u pojedinim kritičnim slučajevima čak i na osnovu same pretpostavke da je dobijena saglasnost). Ova nepovredivost ima dva aspekta gledajući iz ugla države domaćina. Država prijema ima s jedne strane pasivnu obavezu koja se sastoji u uzdržavanju vršenja bilo kojih akata vlasti u prostorijama misije, a s druge strane ima aktivnu obavezu, koja se sastoji u dužnosti da preduzme odgovarajuće mjere za obezbjeđenje normalnog rada misije. Država domaćin je obavezna spriječiti svoje službenike da ulaze u prostorije misije iz bilo kojeg službenog razloga. To znači da nikakvo pismo, ni bilo kakav sudski poziv ili dokument ne može biti uručen unutar prostorija misije putem odgovarajuće službe. Uručenje ne smije da se obavi ni na vratima misije. Ako odgovarajuća služba ne uđe u prostorije misije, ali izvrši svoju dužnost na vratima, takav akt može predstavljati povredu potrebnog poštivanja misije. Međutim, dostava može da se obavi preko ministarstva spoljnih poslova države odašiljanja, tako što bi službenik ambasade svakodnevno podizao poštu. Samo šef diplomatske misije može da da pristanak za ulazak organa države prijema u prostorije misije.

Postojali su pokušaji pojedinih država da oslabe apsolutnost i neprikosnovenost prostorija misije unošenjem izuzetaka (npr. za slučaj požara, vremenskih nepogoda itd.), a neke države su pokušale da u tekst Konvencije unesu odredbu da država domaćin može u određenim situacijama primjeniti jednostrane mjere zaštite. Međutim, većina država je odbila ove izuzetke podržavajući nedvosmislen stav Komisije Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo (International Law Commission) da nepovredivost prostorija misije treba da bude apsolutna i iznad drugih vrijednosti i razloga. Sjedinjene Američke Države su u svojim komentarima na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima sugerisale da se smatra da je šef misije dao saglasnost za ulazak u prostorije misije kada je hitan ulazak nužan radi zaštite života i imovine, kao i u slučaju požara koji ugrožava susjedne zgrade. Švajcarska je istakla svoj stav: „Nepovredivost prostorija misije ne bi smjela da ometa preduzimanje odgovarajućih koraka da se ugasi požar koji može da ugrozi susjede ili da bi se spriječilo izvršenje krivičnog djela u zgradi misije.“ U mišljenju iznijetom u komentaru na nacrt Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, švajcarska vlada ističe da princip nepovredivosti ne isključuje samoodbranu ili mjere za sprečavanje diplomate da izvrši krivično djelo. Vlada Japana nije imala ovakve stavove u pogledu graničenja nepovredivosti prostorija diplomatske misije. Međutim, predstavnici ove države su predložili unošenje u Konvenciju odredbe da je šef misije dužan da saraduje sa vlastima države prijema u slučaju požara, epidemije ili druge ekstremne situacije. Postojao je zajednički prijedlog Irske i Japana da se u Konvenciju unese odredba da država prijema može primjeniti jednostrane mjere zaštite misije u opštim kriznim situacijama ili opasnostima. Pri tome je došlo do značajnog neslaganja, jer postoji opasnost da

²¹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine str. 110.

se državi domaćinu u potpunosti prepusti odluka o tome šta su vanredne okolnosti koje opravdavaju njenu intervenciju, pa su podnosioci prijedloga povukli svoj prijedlog. Meksiko je imao prijedlog koji je predviđao ovlašćenje države domaćina da pri građevinskim radovima zahtijeva da misija napusti parcelu. Međutim, ovaj prijedlog nije dobio potrebnu većinu.²²

Pretpostavlja se da će šef diplomatske misije, u ovakvim i u slučajevima kada bi time bili ugroženi životi i imovina građana i javna sigurnost, postupati u dobroj vjeri i da neće uskratiti dozvolu za ulazak u prostorije diplomatske misije. U teoriji se iznose stavovi da bi to bila zloupotreba prava, te bi povlačilo međunarodnu odgovornost države o čijoj se diplomatskoj misiji radi. Interesantan primjer u praksi se desio u zgradi Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Moskvi. U ambasadi je izbio požar, a između diplomatskih predstavnika i vlasti je došlo do kompromisnog rješenja koje je vodilo računa o nepovredivosti zgrade misije, s jedne i zaštiti javne sigurnosti i imovine s druge strane. S druge strane, poznat je slučaj vezan za sovjetsku ambasadu u Londonu, kada sovjetski predstavnici nisu dozvolili britanskom isledniku za smrtne slučajeve da utvrdi uzrok smrti jednog djeteta kako to zahtijeva britansko zakonodavstvo. Međutim, u prošlosti se desio i jedan suprotan primjer. Jugoslovenska ambasada je u jednoj državi pozvala lokalne vlasti da utvrde razloge smrti jednog svog službenika, odričući se nepovredivosti prostorija misije. Takođe, postoji obaveza države imenovanja da ne dozvoli da se prostorije diplomatske misije zloupotrebjavaju za bilo koje svrhe nespojive sa funkcijama misije, imajući u vidu da su se u prošlosti dešavali slučajevi kada zgrada misije posluži za napad na prolaznike ili za naoružavanje pobunjeničkih grupa.²³

Čak i države koje su zagovarale apsolutnu nepovredivost prostorija misije, istakle su da misije u slučajevima katastrofe treba da zatraže pomoć države prijema. Dakle, iako je nepovredivost prostorija diplomatske misije apsolutna i nepovrediva i da organi države prijema mogu da uđu u iste samo uz saglasnost šefa misije, ozbiljne katastrofe, posebno požari, koji mogu da ozbiljno ugroze ljudske živote, uključujući i živote članova misije, sigurno ne mogu da budu razlog da se njihova sudbina prepusti stihiji. Sovjetska delegacija pri izradi Konvencije, iako je bila najodlučniji zagovornik apsolutnog imuniteta prostorija, iznijela je prilično fleksibilan stav o takvim situacijama: „U izuzetnim okolnostima požara ili druge katastrofe koja ozbiljno ugrožava javnu bezbjednost, misije bi, ako ne mogu same da riješe situaciju, očigledno zatražile pomoć organa države prijema“. Bliže ponašanje svojih organa u ovakvim situacijama odredilo je ministarstvo spoljnih poslova u svojoj okružnici (cirkularnom dopisu) maja 1975. godine: „Ako je zbog hitnih mjera (ugrožavanje života ili ozbiljno oštećenje stvari trećih lica) neophodna intervencija vatrogasne službe, a saglasnost šefa misije nije moguće blagovremeno dobiti, odgovorni šef intervencije je, prema službenoj procjeni, ovlašćen i obavezan da naredi da snage za suzbijanje vatre ili pomoćne snage mogu da uđu u nepokretnosti koje koriste diplomate kako bi mogle da se sprovedu neophodne mjere. Ove mjere se moraju ograničiti na bezuslovno nužne korake. Pri tom se, koliko je moguće, izbjegava da angažovane snage dođu u dodir sa arhivom misije, koliko je ona raspoznatljiva.“ Ovakav stav je pogodan za zloupotrebe i sigurno nije u potpunosti u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima, koja prostorijama misije daje apsolutnu nepovredivost, ali vodi računa o ekstremnim situacijama, kada je intervencija za sprečavanje katastrofe hitna i neophodna, a određena saglasnost ne može odmah da se dobije. Postoje mehanizmi koje države preduzimaju kako bi spriječile ovakve zloupotrebe. Država koja akredituje može recipročno da primjeni istu mjeru prema državi kod koje se akredituje i koja je bez neophodne potrebe prekršila nepovredivost prostorija diplomatskih misija. Praksa je pokazala da požari i slične nesreće nisu prouzrokovali čestu potrebu za ulazak u prostorije misije. Ipak, do sada je bilo nekoliko otvorenih, grubih nasrtaja organa države prijema na

²² Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 189. godine.

²³ Mirza Pašić, *Diplomatija*, op. cit. str. 190.

nepovredivost prostorija diplomatske misije. Primjer u ovom kontekstu se desio u Pakistanu 1973. godine. Iako je irački ambasador odbio da da saglasnost, pakistanska vlada je naredila nasilan ulazak policije u prostorije iračke misije. Tom prilikom su, navodno, nađene velike količine naoružanja, što je za posljedicu imalo otkazivanje gostoprimstva iračkom ambasadoru. Poznat je i slučaj iz 1989. godine kada su američke trupe zaposjele kubansku i nikaragvansku ambasadu zbog navodne, inače neosnovane sumnje da se Noriega nalazi u njima.

Pored ovoga, može se postaviti pitanje: da li organi domaće države mogu povrijediti privilegiju nepovredivosti diplomatskih prostorija u slučaju da se neki krivac nalazi tamo. Dogodili se da bilo koji bjegunac nađe utočište u bilo kojoj od prostorija stranih misija, organi države prijema ne mogu sami neposredno izvršiti pretres prostorija i hapšenje krivca. Takav akt bi predstavljao veliku povredu međunarodnog prava i nanio bi više štete nego koristi ako bi krivac bio uhapšen. Organi države prijema mogu samo preduzeti zaštitne mjere da krivac ne bude sklonjen iz zgrade i da mu se ne izgubi trag, a redovnim diplomatskim putem se može tražiti njegovo izručenje. Postoji mišljenje da bi se mogla izvršiti privremena suspenzija nepovredivosti, ako bi ambasada odbila da izruči krivca. Odluku u ovakvim slučajevima će donijeti viši organi na osnovu shvatanja teorije, dosadašnje prakse država i drugih okolnosti.²⁴

Država domaćin ima posebnu obavezu preduzimati sve odgovarajuće mjere da bi se spriječio nasilan ulazak, odnosno bilo kakav upad u prostorije misije, ili njihovo oštećenje, bilo kakvo ometanje mira misije, povreda njenog dostojanstva i digniteta. Država prijema, da bi ispunila svoje obaveze, mora preduzimati i specijalne mjere, koje, ukoliko je to potrebno, prevazilaze uobičajene mjere kojima se ispunjava opšta dužnost održavanja reda i mira. To su dodatne mjere predostrožnosti: pojačano obezbjeđenje, kontrola nad terorističkim i sličnim organizacijama neprijateljskim prema državi imenovanja, zabrana i kažnjavanje takvih djelatnosti. To se odnosi i na rezidenciju šefa misije i za stanove ostalih članova diplomatskog osoblja misije. Prilikom zaštite diplomatske misije ulaz u prostorije, u svakom slučaju, mora ostati slobodan. Članovi misije i posjetioci misije ne smiju biti ometani, niti im se smije dosađivati. Nije dozvoljen ni tzv. zvučni teror, koji podrazumijeva korištenje akustičnih sredstava, posebno megafona ili ozvučenja na neprikladan način. Država prijema se izlaže međunarodnoj odgovornosti ukoliko ne bi obezbjedila nepovredivost prostorija misije. Međunarodna odgovornost se sastoji u obavezi izvinjenja, odnosno izražavanja žalosti, naknadi štete, obavezi pronalaženja i kažnjavanja krivaca i dr. Ukoliko je šteta diplomatskoj misiji napravljena zbog politički motivisanih napada, neke države pribjegavaju praksi nadoknade štete stranim diplomatskim misijama. Ova naknada se realizuje bez priznavanja pravne obaveze i povezana je sa određenim pretpostavakama u koje se ubraja i osiguranje reciprociteta. Pravna obaveza nadoknade štete nije uvedena u tekst Bečke konvencije, jer država prijema i država slanja mogu imati veoma različito mišljenje o tome je li država prijema preduzela sve što je u njenoj moći da bi zaštitila prostorije misije države slanja. Ovo obeštećenje se zasniva diplomatskoj kurtoaziji (*courtoisie*) i principu reciprociteta, a ne na pravno utemeljenoj obavezi. Da bi se izbjegle beskonačne rasprave, šteta se nadoknađuje kao *ex-gratia* ili isplata bez priznavanja prava obaveze. Spor se, ukoliko do njega dođe zbog naknade štete, može iznijeti i pred Međunarodni sud pravde. Treba napomenuti da je Jugoslavija nekoliko puta isplatila naknadu štete stranim diplomatskim misijama zbog napada ili samih demonstracija protiv tih misija. Primjer za to je napad na belgijsku ambasadu u Beogradu, prilikom masovnih demonstracija zbog ubistva Patrisa Lumumbe. Međunarodni sud pravde (International Court of Justice) se bavio pitanjem odgovornosti države za nepoštovanje obaveze nepovredivosti prostorija misije 1980. godine u sporu između SAD i Irana. Naime, u novembru 1979. godine oružana grupa (grupa militantnih studenata) je zapo-

²⁴ Đorđe N. Lopičić, *Diplomatija – zbornik radova*, Beograd, 2006. godine, str. 301.

sjela američku ambasadu u Teheranu i zadržala u zatočeništvu ambasadora i još oko sedamdeset lica koja su se tamo zatekla. Dva člana ambasade su poginula i pričinjena je materijalna šteta. Iranske snage bezbjednosti nisu učinile ništa da odvrate i spriječe demonstrante od nasilnog ulaska u prostorije misije. Američka ambasada je tražila pomoć, ali vlasti Irana nisu učinile ništa da im obezbjede sigurnost. Među taocima su se nalazile i osobe koje su imale status „članova diplomatskog osoblja“ na osnovu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima i koji su kao takvi priznati od strane Irana. Dokazano je neodgovarajuće ponašanje prema taocima. Otpravniku poslova SAD je uskraćena zaštita koju je zatražio od Ministarstva vanjskih poslova. Homeini je pozdravio demonstrante i zabranio bilo kakve pregovore sa vladom SAD o vraćanju taoca. Vladu SAD je nazvao neprijateljem, a ambasadu centrom špijunaže. Iran je u nekoliko kasnijih pokušaja odbio pregovore. Sud je našao da su bile osnovane činjenice na kojima se zasnivala tužba SAD. Podaci koje je Sud posjedovao nisu sa sigurnošću dokazivali da se akti demonstiranja mogu pripisati državnim vlastima Irana, ali je Iran bio obavezan kao država prijema da preduzme odgovarajuće mjere da bi se zaštitila ambasada. Organi Irana nisu učinili ništa da bi spriječili napad, prekinuli i nagnali demonstrante da se povuku iz prostorija i oslobode taoce. Ovakvih propusta nije bilo u sličnim slučajevima, kada su iranske vlasti adekvatno reagovala. Sud zaključuje da je riječ o jasnom i ozbiljnom kršenju obaveza Irana prema SAD na osnovu odredbi Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Bečke konvencije o konzularnim odnosima i Ugovora o prijateljstvu, privrednim odnosima i konzularnim pravima zaključenog između SAD i Irana iz 1955. godine. Sud je u dispozitivu presude: utvrdio da je Islamska Republika Iran na više načina prekršila i nastavila da krši obaveze prema Vladi SAD na osnovu međunarodnih ugovora koji važe između ove dvije države i na osnovu dugotrajnih običajnih pravila; Sud je utvrdio da je kršenje ovih obaveza međunarodna odgovornost Irana prema SAD; naredio je Vladi Irana da odmah preduzme sve mjere da bi ispravila nelegalnu situaciju nastalu u novembru 1979, kao i posljedice ovih događaja i da u tom cilju: odmah oslobodi otpravnika poslova i ostalo diplomatsko i konzularno osoblje i povjeri ih sili zaštitnici, osigura njihov bezbjedan povratak i napuštanje iranske teritorije, bez odlaganja povjeri sili zaštitnici prostorije, imovinu, arhive i dokumente koje pripadaju američkoj ambasadi u Teheranu; Sud je, takođe, odlučio da nijedan član diplomatskog i konzularnog osoblja SAD ne može biti podvrgnut nikakvom sudskom postupku, niti obavezi svjedočenja; utvrdio je obavezu Irana da naknadi štetu SAD nastalu neposredno ili posredno u opisanim događajima; i da će oblik i iznos naknade utvrditi Sud, ako se stranke o tome ne dogovore.²⁵

Država prijema ima, takođe, obavezu da preduzme sve mjere da bi se izbjeglo narušavanje mira misije i njenog dostojanstva. Smatra se da je mir misije narušen ako u neposrednom vidnom polju personala ambasade i posjetilaca ambasade grupe osoba demonstriraju protiv države slanja čija je to misija i pri tome istaknu uvredljive transparente ili ako upućuju verbalne uvrede protiv vlade države koja akredituje. Permanentno trajanje ovakve situacije može predstavljati psihičko opterećenje zaposlenima u ambasadi, jer se može tumačiti da je došlo do povrede časti i psihičkog integriteta diplomate. Napadom na dignitet misije smatraju se napadi na simbole države istaknute na prostorijama misije (kao što je npr. skidanje grba ili oznaka na vanjskom zidu misije ili paljenje zastave države slanja).

Veoma česti u diplomatskoj praksi poslije Drugog svjetskog rata bili su slučajevi ulaska demonstiranja u ambasadu, devastiranje njenog prostora, pa i držanje osoblja diplomatske misije kao taoca.

Država je dužna da zaštiti prostorije misije ako je napadnu demonstranti. Međutim, u praksi se dešavalo da se policija sukobi sa demonstrantima u nekim slučajevima, a nekada je pasivno stajala po strani. Kada država prijema unaprijed dobije obavijest da bi moglo doći do

²⁵ International Court of Justice: United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, 1980.

provaljivanja u prostorije misije, bilo da je obavještenje dobila od same misije ili od sredstava informisanja, obavezna je poslati policijske snage koje će držati demonstrante pod kontrolom. Lokalne vlasti treba da djeluju i bez poziva misije ukoliko demonstranti ugroze rad misije. Ipak, tada ne mogu ući u prostorije misije bez izričitog odobrenja šefa misije. Ukoliko su pozvani da uklone osobe koje su provalile u prostorije misije, to treba da urade u najkraćem razumnom roku. Dužnost države prijema, u ovakvim slučajevima, nije samo da osigura vanjsku zaštitu nago i da vrati misiju u prethodno stanje, odnosno u posjed osoblju misije. Najčešća praksa je da demonstracije moraju biti najavljene organima javnog reda države prijema, koji potom prave tampon-zonu između prostorija misije i demonstranata, onemogućavajući demonstrante da ugroze ne samo sigurnost nego i rad misije. Tampon-zona je najčešće ulica koja se ogradi odgovarajućim ogradama ili preprekama koje demonstranti ne mogu savladati.

Posljedica nepovredivosti prostorija misije je imunitet od svake vrste pretresa (čak i na osnovu odluke suda), od rekvizicije (konfiskacije), zaplene i izvršenja. Postojala su mišljenja da je ovo pravilo suviše, jer ne mogu biti izvršene aktivnosti na koje se odnosi, a da se ne povrijedi pravilo po kojem lice koje nije član diplomatskog osoblja ne može ući u prostorije misije bez izričite saglasnosti šefa misije. Ipak, i ovo pravilo ima svoj značaj jer se odnosi i na slučaj kada se ne mora ući u prostorije da bi bilo prekršeno. Ako su prostorije iznajmljene, mjere izvršenja mogu biti preduzete protiv privatnog vlasnika ako je osigurano da se ne ulazi u prostorije misije.

Jedna od diplomatskih privilegija koje su njegovane od početka moderne diplomatije bila je i mogućnost da se u okviru prostorija diplomatske misije može urediti prostor gdje će članovi diplomatske misije praktikovati svoju vjeru. Ova mogućnost nije kodifikovana Bečkom konvencijom, ali se na nju može primjeniti odredba iz Preambule Konvencije da pravila običajnog prava treba dalje da vrijede za sva pitanja koja nisu decidno regulisana ovom konvencijom.

Postavlja se pitanje, da li diplomatska misija može da spriječi domaću državu da ekspropriše zemljište misije ako joj je ovo potrebno za izvođenje javnih radova. Nepovredivost prostorija misije omogućava državi slanja da spriječi državu prijema da koristi zemlju na kojoj se nalaze prostorije misije (npr. za vršenje javnih radova, proširivanje puteva). S druge strane, treba imati na umu da je stvarno vlasništvo nad objektom subjekt prava zemlje u kojoj se taj objekat nalazi. Smatra se da su nepokretnosti misije podvrgnute zakonodavstvu države prijema i da postoji moralna obaveza da se javno planiranje prostora ostvaruje, ali i obaveza domaće države na naknadu štete, davanje adekvatne kompenzacije i stavljenje drugih odgovarajućih prostorija na raspolaganje diplomatskoj misiji. U svakom slučaju, država slanja bi trebalo da saraduje u ovakvim okolnostima u implementaciji plana koji je država prijema planirala. Ukoliko se moraju obaviti neki radovi ili premještanje misije zbog nekog javnog interesa (najčešće izgradnja ili rekonstrukcija puta, metroa...), onda se preporučuje da se to obavi na način koji će biti dogovoren prethodnim pregovorima, maksimalno poštujući dignitet i mir diplomatskih misija. Komisija za međunarodno pravo (ILC) nije smatrala pogodnim da se u sam član Bečke konvencije uključi stav koji bi ovo sadržavao. U toku izrade Konvencije je bilo prijedloga o izuzimanju eksproprijacije od principa nepovredivosti, ali oni nisu dobili neophodnu podršku, jer unošenje teksta koji ovo de facto omogućava ne bi bilo u skladu sa dosadašnjom praksom. Dužnost države koja akredituje da bude kooperativna se zasniva na moralnoj osnovi i na to ukazuje samo tekst komentara Konvencije.²⁶

Takođe, i u slučaju prekida diplomatskih odnosa, privremenog ili stalnog povlačenja osoblja misije i u slučaju ratnog stanja važi zaštita prostorija misije.

²⁶ Mirza Pašić, op. cit. str. 194.

Šire tumačenje odredbi Konvencije koje se odnosi na imovnu misije obuhvata i bankovni račun misije. Ovo pitanje se veoma komplikuje u praksi ako se ovi bankovni računi koriste u komercijalne svrhe. U Bečkoj konvenciji je definisana obaveza države prijema da olakša državi slanja da shodno svojim zakonima stekne prostorije potrebne za njenu misiju ili da joj pomogne da dođe do prostorija misije kupovinom ili na neki drugi način. Takođe, ona je dužna da pomogne misijama da dobiju pristojne stanove za svoje članove. Misija ima pravo da ističe zastavu i grb države koja akredituje na prostorije misije, uključujući i rezidenciju šefa misije i na prevozna sredstva šefa misije.

U Bečkoj konvenciji je, takođe, određeno da se zaštita tiče i prevoznih sredstava misije, namještaja, arhive, dokumenata i posebnih predmeta koji se nalaze u okviru zaštićenih prostorija. Na samoj konferenciji pri izradi Konvencije na prijedlog ukrajinske delegacije je u ovaj stav dodana formulacije „*other property*“, što se odnosi na predmete koji su na zemljištu ambasade, ali ne i van nje. Unešena je u ovaj stav, na prijedlog španske delegacije, i odredba „*and the means of transport*“, čime se štite vozila ambasade i kada se nalaze van, npr. parcele na kojoj je izgrada ambasade. Italijanska delegacija je istakla da nepovredivost transportnih sredstava može doći u obzir samo ako se ona koriste u oficijelne svrhe i u okviru normalnih aktivnosti misije.²⁷

5.2. Zaštita arhive i dokumenata

Zaštita arhive i dokumenata, odnosno prepiske je definisana u članu 24. Bečke konvencije. Saglasno ovim odredbama arhiva i dokumenti misije su nepovredivi u svako doba i ma gdje se oni nalazili. Preduzimaju se sve mjere da bi se obezbjedila njihova zaštita i da bi se izbjegle eventualne krađe, povrede ili uništenja. Član 24 ne definiše pojam arhive, niti pojam dokumenata diplomatske misije, čime se daje mogućnost šireg tumačenja, pa i bolje zaštite. Nepovredivost arhive i dokumenata ne znači samo izuzeće od upotrebe u pravnom procesu, nego se ona odnosi i na zaštitu privatnosti diplomatske komunikacije, koju bi trebalo da poštuje zemlja prijema.²⁸ Arhivu ne sačinjavaju samo službeni akti, već i svi nacrti, zabilješke, koncepti i šifarski materijali. Diplomatske misije, radi zaštite tajnosti svojih dokumenata, imaju šifre, odnosno sistem šifara za čije se čuvanje preduzimaju posebne mjere predostrožnosti.

Na samoj sjednici Komisije za međunarodno pravo 1958. godine prilikom izrade ove konvencije je bilo prijedloga da riječ dokumenti u tekstu člana treba izostaviti i da je tvrdnja da se nepovredivost odnosi na arhivu i dokumente, bez obzira na prostorije u kojima mogu biti, bila pretjerana. Komisija nije usvojila ovakav stav i u svom prijedlogu je potvrdila da dokumenti misije, bez obzira jesu li odvojeni od arhive ili joj pripadaju, moraju biti nepovredivi kao i sama arhiva, bez obzira na kome se mjestu nalaze. Riječ dokumenti je dodana jer se odnosi i na dokumente u pripremi (npr. dokumenti o pregovorima koji su u toku ili nacrti sporazuma, koji se u strogom tumačenju ne mogu smatrati arhivom). Iako je nepovredivost arhive i dokumenata misije, dobrim dijelom pokrivena regulisanjem nepovredivosti prostorija i vlasništva misije, ipak je poseban član Konvencije potreban zbog važnosti nepovredivosti arhive i dokumenata u funkcionisanju misije.

Na osnovu francusko–italijanske inicijative u Konvenciju je uvedena formulacija „u svakom trenutku i ma gdje se nalaze“. Francuska delegacija je obrazložila potrebu vremenske neograničenosti zaštite, ukazujući na prekid diplomatskih odnosa, kao i oružane konflikte. Francusko–italijanska inicijativa je imala i prijedlog koji je predviđao da dokumenti misije koji se nalaze van misije treba da budu prepoznatljivi po službenim oznakama. Međutim, ovaj prijedlog nije dobio potrebnu podršku, jer se nije htjela dati šansa težnji da službeno označavanje arhive i dokumenata postane uslov za njihovu nepovredivost.

²⁷ Mirza Pašić, op. cit. str. 189.

²⁸ Mirza Pašić, op. cit. str. 197.

Ovo je staro običajno pravilo koje je bilo prihvaćeno još u davna vremena jednostavno što se bez takvog pravila ne bi moglo raditi, a koje je Konvencijom samo kodifikovano.²⁹ Diplomata bi bilo vrlo teško raditi ako dokumentacija i arhive ne bi bili zaštićeni, imajući u vidu da je njihova djelatnost sama po sebi povjerljivog karaktera. Država prijema, kao i svaka druga država, je dužna da poštuje nepovredivost dokumenata strane misije. Država kod koje se akredituje je čak obavezna, dođe li na bilo koji način u posjed strane diplomatske arhive ili prepiske, ta dokumenta zaštititi i neotvorena ih vratiti vlasniku. Nepovredivost same misije je garancija nepovredivosti arhive. Dobrim dijelom je ta garancija i uzrok nepovredivosti stana diplomatskog predstavnika, a proteže se i van misije, recimo na spise koje diplomata sa sobom nosi odlazeći na neki sastanak, pregovore... Iako sve države nastoje da ostvare uvid u dokumentaciju stranih misija, one to ne mogu činiti silom, niti javno, već pribjegavaju raznim prikrivenim načinima. Poznata je afera Drajfus (Dreyfus) koja je počela tako što je čistačica u njemačkoj ambasadi, inače francuski špijun, predavala papire iz korpe za otpatke u kancelariji njemačkog vojnog atašea francuskoj kontraobavještajnoj službi. Inače, zaštićene su, ne samo arhive, već i svakodnevna druga dokumenta, koncepti i bilo šta napisano, kao i knjige šifara, tablice... Kada je riječ o šifri, zabrana ne obuhvata samo dešifrovanje. Ako stručnjaci za deskriptazu otkriju sistem šifre kompjuterom ili na drugi način takav se postupak ne smatra prekršajem.

Postavlja se pitanje, šta se dešava ako misija ili članovi njenog osoblja propuste voditi odgovarajuću brigu o dokumentima, tako da oni padnu u pogrešne ruke. Da li je i tada država prijema obavezna smatrati ih nepovredivim? Ne postoji direktan odgovor na ovo pitanje sve dok se ne pojavi slučaj u praksi, odnosno sve dok ne bude poznato kako su dokumenti otuđeni iz misije.

Arhiva i dokumenti stranih misija su stalno zaštićeni i ta zaštita se proteže i za slučaj prekida diplomatskih odnosa, stalnog ili privremenog povlačenja osoblja diplomatske misije ili u slučaju nastanka ratnog stanja. Međutim, kršenje nepovredivosti arhive i dokumenata događa se u vanrednim situacijama, odmah prije ili poslije prekida diplomatskih odnosa, tako da protesti države slanja tu mnogo ne pomažu. Praksa je da se prilikom prekida diplomatskih odnosa ili u slučajevima objave rata ili potrebe da se napuste prostorije misije iz drugih razloga arhiva i dokumenti unište ili povjere nekoj trećoj, u ratu neutralnoj sili (tzv. „sili zaštitnici“) koja najčešće ima diplomatsko predstavništvo u zemlji prijema. Država kod koje se akredituje je, iako takve sile nema, obavezna da poštuje nepovredivost arhive misije koja je ostavljena pošto su je diplomate zemlje u pitanju napustile.

5.3. Vozila misije imaju imunitet

Motorna vozila diplomatskih misija su, takođe, nepovrediva. Ona su izuzeta od pretresa, rekvizicije, konfiskacije ili mjera izvršenja.³⁰

Prema Bečkoj konvenciji zabranjeno je šlepanje vozila koja su parkirana na mjestima gdje je to zabranjeno. Ipak, samo izuzetno, šlepanje ovih vozila se može dozvoliti ako takvo parkiranje ugrožava život ili zdravlje drugih učesnika u saobraćaju. Takvi slučajevi su velika povreda saobraćajnih propisa koja je u vezi sa konkretno prepoznatljivim opasnostima (na primjer zagrađivanje ulaza u bolnicu ili hitnu pomoć). Vozilo se mora ponovo vlasniku staviti na raspolaganje na mjestu odakle je odšlepano ili na parking diplomatske misije. Da li je pri tome diplomata oslobođen plaćanja troškova za prevoz vozila, zavisi od zemlje do zemlje. Obično je oslobođen plaćanja kazne (npr. za nepravilno parkiranje). Čest slučaj povrede ove nepovredivosti se dešava kada policija zaustavi i pretraži automobil. Diplomata mora voditi računa da nijedna neprivilogovana osoba ne koristi vozilo diplomate. U Srbiji se jednom dogodilo je jedna žena diplomatskim kolima vozila dvojicu vojnih studenata. Predstavništvo

²⁹ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 92.

³⁰ Rodoljub Etinski, *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, 2006. godine, str. 346.

kome su kola pripadala i žena koja ih je vozila dobili su izvinjenje zbog ovog slučaja koji je došao kao posljedica nepoznavanja privilegija i imuniteta diplomatskih predstavnika.³¹

Ukoliko se u prtljažniku vozila diplomate pronade droga, ona smije biti zaplijenjena iako je imovina diplomate i članova njegove porodice nepovrediva prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima. Nepovredivost i imunitet se moraju interpretirati razumno kao i ostale pravne institucije. Oni moraju biti u skladu sa duhom i ciljem vršenja diplomatskih funkcija, u skladu sa modernim pravnim shvatanjima, a ponekad moraju biti i ograničeni ako u konkretnom slučaju vode besmislenim rezultatima. U gotovo svim državama posjedovanje je droge kažnjivo kao teško krivično djelo. Pravna obaveza države prijema je da osigura da nepovredivost i imunitet ne može postojati za takve dijelove imovine diplomate ili članova njegove porodice čije je sticanje i posjedovanje moguće samo uz izvršenje krivičnih djela. U ovakvim slučajevima ostaje problematičan pretres diplomate uz primjenu fizičke prisile ili upad u zaključani stan zbog pretresa. U oba slučaja to će biti moguće samo na osnovu pouzdanih saznanja o posjedovanju opojnih droga.

5.4. Nepovredivost rezidencije

Pored službenih prostorija u kojima je smješteno diplomatsko predstavništvo i privatne rezidencije diplomata su nepovredive. Ove rezidencije uživaju istu zaštitu i nepovredivost kao i službene prostorije misije. Zaštita rezidencije i imovine diplomate, kao i zaštita njegove ličnosti imaju dugu tradiciju u diplomatskoj praksi.

Izraz privatna rezidencija u suštini predstavlja prebivalište, ali ima i široko značenje, jer se odnosi i na privremenu rezidenciju diplomatskog agenta (na primjer kuće, stanovi za odmor, letnjikovac, vikendice). Privatna rezidencije može označavati i sobu u hotelu ili apartman. Ona ne mora biti u njegovom vlasništvu, nego može biti i iznajmljena.

Nepovredivost rezidencije proizlazi iz nepovredivosti ličnosti diplomatskog predstavnika. Država kod koje se akredituje je obavezna da osigura nepovredivost prostorija privatne rezidencije. Domaća država nije samo obavezna da ne napravi bilo kakvu povredu privatnog stana diplomate nego i da ga odbrani i od napada trećih osoba. Međutim, ostalo je nerazjašnjeno pitanje šta država kod koje se akredituje mora konkretno učiniti da bi optimalno ispunila svoju obavezu zaštite. To se u praksi određuje na osnovu opasnosti koja prijete u konkretnom slučaju. Posebnu zaštitu u okviru personalnih i materijalnih mogućnosti dobijaju prostorije onih misija i stanova onih diplomata koji od slučaja do slučaja izgledaju posebno ugroženi. S obzirom na uvećanje broja misija i njihovog personala, ni najbogatije zemlje nemaju mogućnost da spriječe svaki kriminalni napad na prostorije diplomatske misije i stanove diplomata. Imajući u vidu da se veliki broj privremenih stanova, vikendica i sl. rijetko notifikuju, ostaje otvoreno pitanje kako će država prijema ispuniti svoju dužnost njihove zaštite i preduzeti sve potrebne mjere. Prije nego što se pristupi procesu naknade štete, mora se pažljivo provjeriti je li diplomatska misija ili pogođeni diplomata ispunio sve svoje obaveze notifikacije. Pitanje zaštite rezidencije diplomatskog predstavnika izuzetno je problematično u slučaju rata ili oružanih sukoba, bombardovanja glavnog grada, u uslovima potpunog prekida komunikacija.

Pored nepovredivosti rezidencije predstavnika, nepovredivi su i njegovi dokumenti, njegova korespondencija i njegova imovina (osim kad je to dopušteno pravilima koja predviđaju izuzeće od jurisdikcije). Pod imovinom se podrazumijevaju stvari u njegovoj privatnoj rezidenciji, ali ona se odnosi i na ostalo vlasništvo diplomatskog agenta, kao što su motorno vozilo, njegov bankovni račun, stvari koje koristi za svoje lične potrebe ili stvari koje su mu potrebne za svakodnevni život.

³¹ Đorđe N. Lopičić, op. cit. str. 300.

Zaštita nepovredivosti se ne odnosi samo na službenu, nego i na privatnu korespondenciju diplomatskih predstavnika i ne podrazumijeva da oni na vanjskoj strani označe dokumente kao diplomatsku korespondenciju. Slanje pošte na ovakav način za državu prijema može izazvati tehničke probleme u identifikaciji te pošte, što je potrebno da bi bila zaštićena nepovredivost takve pošte. Ona ne smije biti zaustavljena, otvarana, niti podvrgnuta skeniranju x-zracima.

Država koja akredituje može se odreći prava na nepovredivost u konkretnom slučaju. To će se najčešće desiti kada postoji potreba da se u okviru krivičnog postupka koriste službene usluge države kod koje se akredituje pri pretresu stana da bi se prikupili dokazi. To se može desiti i kada sam diplomatski predstavnik postane žrtva zločina. U ovakvim slučajevima odricanje od imuniteta mora biti nedvosmisleno saopšteno i u praksi je to najčešće u formi diplomatske note koju država slanja, putem svoje diplomatske misije, upućuje ministarstvu spoljnih poslova države prijema s obzirom na to da se isključivo radi o pravu države koja akredituje, a ne o individualnom pravu predstavnika. Diplomatski agent nije ovlašten da upućuje obavještenja ovakve vrste bez saglasnosti države slanja koja ga je postavila za svog predstavnika u zemlji prijema.³²

6.PRIVILEGIJE I IMUNITETI KOJI SE ODOSE NA RAD MISIJE

6.1.Sloboda komuniciranja (opštenja)

Država kod koje se akredituje omogućava i štiti slobodnu komunikaciju misije za sve službene potrebe. Dužnost je države prijema da dozvoli i štiti slobodu opštenja misije. Treće države su, takođe, dužne da ne ometaju ovu slobodu opštenja, odnosno da obezbijede istu slobodu i zaštitu kao i država prijema.³³ Diplomatska misija se može, u komunikaciji sa vladom, drugim misijama i konzulatima države koja akredituje, gdje god se oni nalaze, koristiti svim dozvoljenim sredstvima, uključujući i diplomatske kurire, poštu, telefone, telegrafe, radio i kodirane poruke. Misija može otvarati i koristiti stanice za bežični prenos, ali samo uz saglasnost države prijema. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima je ovu slobodu regulisala članom 27. Formulacija ovog člana „sva dozvoljena sredstva“ se odnosi, između ostalog, i na sredstva komunikacije kao što su korištenje vazdušnog saobraćaja, bežične komunikacije, satelitske tehnike i sredstava koja su postala standard poslije donošenja Bečke konvencije, kao što su faks i elektronska pošta. Ove odredbe postavljaju opšte principe i posebno naglašavaju da u komunikaciji sa svojom vladom, kao i drugim misijama i konzulatima te vlade, kad god je potrebno, misija može koristiti sva odgovarajuća sredstva, uključujući diplomatske kurire i kodirane ili šifrovane poruke.

Međutim, nisu rijetka u praksi ograničenja slobode opštenja od strane domaće države. Poznati su primjeri neizdavanja viza, kidanja telefonskih veza, zadržavanja kurira i dr. Koje su preduzimali organi istočnoevropskih zemalja prema našim diplomatskim predstavnicima, kršeći na taj način pravila međunarodnog prava.

U prošlosti je komunikacija diplomatske misije bila ograničena i svodila se na komuniciranje sa vladom države slanja i sa njenim konzulatima u državi prijema. Kao posljedica razvoja saobraćaja, komunikacione i informacione tehnologije ova praksa je danas promijenjena.

Pod slobodom komuniciranja (opštenja) se podrazumijeva opšteprihvaćena sloboda koja je neophodna za neometano funkcionisanje misije. Svaka misija izvršava svoje zadatke kao dio mreže, a ne samostalno. Ona sakuplja i dobija informacije, a s druge strane, šalje informacije. Njen posao je otežan sve dok misija nema sigurnosti u primanju, slanju informacija i posebno u pregovaranju sa državom prijema i funkciji praćenja razvoja situacije i izvještavanja svoje vlade.

³² Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 215.

³³ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000, str. 114.

Sloboda komuniciranja se odnosi na sve službene potrebe bilo da se radi o komunikaciji sa vladom države koja akredituje, sa službenicima ili vlastima države prijema (po pravilu preko ministarstva inostranih poslova), sa misijama ili konzulatima drugih vlada, sa međunarodnim organizacijama, kao i sa građanima države prijema.

Ako misija želi da koristi vlastiti bežični predajnik, ona mora, u skladu sa međunarodnim konvencijama o telekomunikacijama, tražiti posebnu dozvolu od države kod koje se akredituje. U principu, takav zahtjev se ne odbija. Treba se poštovati princip da su ista pravila dobijanja ovakve dozvole za sve korisnike ovakve komunikacije. Prilikom izrade Konvencije bilo je nesuglasica u okviru Komisije za međunarodno pravo u pogledu dobijanja odobrenja za opremu za bežični prijenos poruka. Britanski član se pozivao na princip nepovredivosti misije, nasuprot čemu se većina izjasnila o obavezi da se dobije odobrenje za opremu za bežični prenos. Komentar Komisije za međunarodno pravo ukazuje na obavezu da se dobije dozvola uz poštovanje jednakog tretmana u dobijanju tih dozvola.

Na bečkoj konferenciji je prevagnulo mišljenje da je obavezno izdavanje dozvola zbog bojazni od zloupotrebe korištenja opreme za bežično emitovanje u propagandne svrhe, što predstavlja direktno miješanje u unutrašnje poslove države kod koje se akredituje. Istaknuto je da su neograničena sva ostala komunikaciona sredstva misije, tako da obaveza da se dobije dozvola za opremu za bežični prenos poruka ne može predstavljati povredu principa slobodne komunikacije misije.

Pojam sloboda komunikacije se odnosi i na nepostojanje restrikcija i zabrana u komunikaciji i nikako se ne može tumačiti kao pravo na besplatne telefonske usluge. Misija ima obavezu da uredno plaća telefonske račune. Telefonska linija može biti isključena misiji, kao i svakom građaninu zemlje prijema ukoliko se ove uskuge ne bi plaćale. Jedino što u slučaju diplomatske misije zemlja prijema može odlučiti jeste da se takve mjere trebaju preduzeti u krajnjem slučaju i uz saglasnost ministarstva spoljnih poslova zemlje prijema. Davalac telefonskih usluga trebalo bi da dobije odobrenje ministarstva spoljnih poslova za isključenje telefonske linije na zahtjev koji iznese sa predloženim dokazima o neplaćenim računima. Da se pravo na slobodu komunikacije ne bi povrijedilo, u takvim slučajevima se traže tehničke mogućnosti da se komunikacije, ipak, ostvari. Tako se npr. omogući primanje poziva, ali onemogućuje pozivi iz misije da ne bi došlo do stvaranja novih računa prije plaćanja postojećih.³⁴

Bečkom konvencijom je zabranjeno postavljanje uređaja za prisluškivanje, jer se njihovim postavljanjem krši ne samo sloboda komuniciranja, nego i svi vidovi nepovredivosti prostorija diplomatske misije. Suprotno ovim pravnim odredbama, obavještajne i sigurnosne službe domaće države su pribjegavale metodama prisluškivanja diplomatskih misija i njenog osoblja i u toku hladnog rata, a nakon njega najčešće radi sprečavanja organizovanih terorističkih aktivnosti.³⁵

Službena korespondencija (prepiska) diplomatske misije je nepovrediva. Službena korespondencija podrazumijeva svu korespondenciju koja se odnosi na misiju i njene funkcije (akta i druga dokumenta). Misije preduzimaju mjere bezbjednosti radi zaštite povjerljive korespondencije tako što upotrebljavaju šifre ili pribjegavaju ustanovi diplomatske pošte koju, po pravilu prati poseban diplomatski kurir.³⁶ Tajna šifre se smatra nepovredivom, iako kontrašpijunaže skoro svih država pokušavaju da dešifrovanjem poruka stranih misija, prisluškivanjem telefonskih razgovora i ugrađivanjem prislušnih aparata u objekte stranih misija dođu do njihovog sadržaja, što često i uspijeva.³⁷

³⁴ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 203.

³⁵ Mirza Pašić, *op. cit.* str. 204.

³⁶ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 93.

³⁷ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000, str. 114.

6.2. Diplomatska valiza

Diplomatska pošta putuje tzv. diplomatskom valizom, koja uživa posebnu zaštitu. To je tašna, jedan ili više paketa, pismo, vreća, ili specijalni kofer sa spoljnom oznakom da je u pitanju diplomatska valiza (voštani pečat ministarstva inostranih poslova države imenovanja ili diplomatske misije). Kao i nepovredivost same misije i njenih arhiva, tako i pravila nepovredivosti diplomatske valize imaju apsolutnu vrijednost.³⁸ Diplomatska valiza ne smije biti otvarana, ni zadržana pod uslovom da paketi diplomatske valize nose vidne oznake svoje prirode i po uslovom da sadrže samo diplomatske dokumente ili predmete za službenu upotrebu.

Diplomatska pošta ne smije biti otvarana, niti zadržana. Prilikom izrade Bečke konvencije predloženo je nekoliko amandmana na ovu odredbu, s ciljem da se ograniči potpuna zaštita diplomatskog prtljaga. Francuska je predložila da pregledi prtljaga budu dozvoljeni u prisustvu predstavnika diplomatske misije države slanja. Sjedinjene Američke Države su smatrale da je pregled dozvoljen uz saglasnost države slanja, ukoliko te saglasnosti nema prtljag može biti vraćen. Mnoge države su smatrale da država prijema može odbiti sumnjiv prtljag. Svi ovi dodatni prijedlozi su odbijeni i ostalo je pravilo da je zabranjeno otvaranje ili zadržavanje diplomatskog prtljaga pod bilo kojim uslovima. U kasnijoj praksi mnoge države su izrazile rezervu prema ovom pravilu i zadržale pravo da otvore i pregledaju prtljag u izuzetno sumnjivim slučajevima. Na ovakve postupke druge države mogu uzvratiti istim mjerama na osnovu reciprociteta.

Ipak, nakon donošenja ove konvencije stvorene su tehničke predispozicije da se diplomatski prtljag pregleda i ako se ne otvori i ne zadrži. Neke države, među kojima je i Italija, su uvele pregled diplomatske pošte rendgen-zracima, a neke koriste dresirane pse što je izazvalo masu protesta pojedinih država, kao i veliku raspravu u doktrini da li je to u skladu sa Bečkom konvencijom ili ne. Kada je u pitanju američka diplomatska pošta, Stejt department se negativno odnosi prema praksi rendgenskog pregleda pošte. Britansko ministarstvo inostranih poslova je 1985. godine iznijelo stav svoje vlade prema kojem je politika ove vlade je načelno protiv „rendgenskog pregleda kao rutine“, ali Britanija bi bila „spremna da skenira bilo koju diplomatsku poštu (vreću) u specifičnim okolnostima, kada je osnova za sumnju dovoljno jaka“. Obrazloženje britanskog ministarstva je da elektronsko skeniranje ne povređuje ni zabranu otvaranja, niti zabranu zadržavanja diplomatskog prtljaga.³⁹ Kasnije se u praksi postavilo pitanje može li elektronsko skeniranje dovesti do oštećenja osjetljive elektronske ili komunikacione opreme u diplomatskom prtljagu. Zbog toga, da bi se skenirao diplomatski prtljag, mora postojati dobar razlog i on ne bi trebao da bude predmet opšte i rutinske prakse skeniranja prtljaga.

Država kod koje se akredituje ne smije ni privremeno uzeti pod prismotru kurirski prtljag. Država prijema može ga ili propustiti ili, ako se radi o opravdanoj sumnji, vratiti. Njeni službenici moraju osigurati da od pristizanja do odlaska transportnih sredstava, pred očima člana diplomatske misije, prtljag odmah bude otpremljen. Nedopušteno je usporavanje otpreme uz formalne izgovore, a potpuno neprihvatljivo za diplomatsku misiju da se pošiljka, zbog kraja radnog vremena, prepusti nadzoru carinskih vlasti do sljedećeg dana.

Radi obezbjeđenja tajnosti, najpovjerljiviji dokumenti se šalju diplomatskom valizom koju prati posebno za to zadužen, tzv. diplomatski kurir. Država kod koje se akredituje je obavezna štiti diplomatskog kurira u vršenju njegovih funkcija i pružati mu pomoć. Diplomatske imunitete mu priznaju država prijema i treće države kroz koje prolazi u tranzitu. On ne može da bude pritvoren niti pretresen. On mora da bude snabdjeven službenim dokumentom (tzv. kurirskim pismom) kojim se potvrđuje njegovo svojstvo i označava broj paketa koji čine valizu, kao i njihova destinacija. Pisani akt treba osigurati diplomatskom kuriru da

³⁸ Branimir M. Janković, op. cit. str. 93.

³⁹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 115.

dokaže svoj status i time izbjegne moguće rasprave sa vlastima države prijema. Kurirski dokumenti se pokazuju sa službenim dokumentima. Diplomatski kurir uživa zaštitu samo dok prati diplomatsku valizu i dok je ne preda.⁴⁰ Diplomatski kurir ne gubi svoju zaštitu prilikom predaje kurirske pošte, kao što je to slučaj sa ad hoc kurirom, nego je zaštićen sve dok izvršava svoju dužnost. U izvršavanje dužnosti diplomatskog kurira se ubrajaju: dolazak, boravak u primjerenom roku u državi prijema i odlazak. Ako se odlazak odgodi zato što kurir mora čekati na novi kurirski prtljag, onda on uživa poseban status od vremena predaje do vremena prijema novog kurirskog prtljaga. To proizlazi iz toga da je vrijeme čekanja u neposrednoj vezi sa kurirskom dužnošću. Bečka konvencija je, da bi se stvorile što šire mogućnosti za slanje pošte i službenih spisa diplomatske misije ili za diplomatsku misiju, predvidjela mogućnost da se diplomatska valiza povjeri zapovjedniku trgovačkog putničkog vazduhoplova, koji se ne smatra diplomatskim kurirom. Zapovjednik mora da bude snabdjeven službenim dokumentom u kome je označen broj paketa koji označava diplomatsku valizu. Najčešće su u funkciji diplomatskih kurira ad hoc osoblje diplomatske misije zemlje slanja ili druge osobe koje su nosioci diplomatskog ili službenog pasoša, kapetani aviona ili brodova. Ovaj slučaj treba razlikovati kada je pilot aviona specijalno imenovan kao diplomatski kurir koji prevozi diplomatski prtljag. Nema razloga da se ovakav kurir tretira različito od onog koji prenosi diplomatski prtljag u automobilu koji lično vozi. Diplomatska misija može i da angažuje nekog člana svog osoblja da neposredno preuzme valizu od zapovjednika vazduhoplova.⁴¹

Još uvijek ne postoje detaljniji propisi o tome šta diplomatska valiza može da sadrži, kojih dimenzija i kakvog oblika treba da bude. Paket koji čine diplomatsku valizu smiju sadržavati samo pisane materijale i predmete koji služe za službenu upotrebu. Bečka konvencija nije definisala listu predmeta koji se mogu smatrati predmetima koji se koriste za službene potrebe. Kao materijal za službenu upotrebu se mogu smatrati i npr. medicinska oprema, lijekovi ukoliko se diplomatska misija nalazi na području gdje je teško doći do takve opreme. Strogo je zabranjeno u diplomatskom prtljagu transportovati eksploziv, oružje, drogu, alkohol. Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima nisu data ograničenja u smislu veličine i težine dijelova prtljaga, jer bi to povrijedilo međunarodno običajno pravo. Neke zemlje su tek kasnije bilateralnim sporazumima utvrdile ograničenja težine i veličine diplomatskog prtljaga. Sjedinjene Američke Države su prilikom izrade Bečke konvencije u svom komentaru na nacrt Konvencije, predložile sledeću dopunu odredbe o diplomatskoj valizi: „Ma koji predmet koji je radioaktivan ne može biti smatran kao predmet za službenu upotrebu diplomatske misije i svaka diplomatska valiza koja sadrži takav predmet može da bude odbijena“. Komisija za međunarodno pravo je smatrala da Konvencija treba utvrditi nepovredivost diplomatskog prtljaga pored mnogo opštije odredbe da je zvanična korespondencija misije nepovrediva bilo da je nošena u torbi ili ne. Pošiljke, pisma i diplomatska valiza ne smiju sadržavati ništa osim službene pošte i predmeta za službenu upotrebu i ne smiju se otvarati zbog npr. carinskog ili nekog drugog pregleda.

Mogućnost korišćenja diplomatske valize, koja je regulisana odredbama Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, dovela je do velikih i čestih zloupotreba, bilo privatno (upućuju se npr. nakit, stvari od vrijednosti, umjetnine, predmeti za ličnu upotrebu, propagandna literatura, oružje pa i droga za račun kakvog nesavjesnog diplomate), bilo da to čini sama država. Pojedine države su kao diplomatsku valizu slale čitave kontejnere, oružje, subverzivni materijal... Dakle, praksa je pokazala da Bečka konvencija nije jasno odredila obim i karakter diplomatske valize, tako da se ona u savremenim uslovima mjeri i tonama. Jedan slučaj u ovom kontekstu se desio 1984. godine kada je sovjetskoj ambasadi u Švajcarskoj dostavljena valiza u devetotonskom mercedosovom tegljaču. Švajcarske granične

⁴⁰ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 115.

⁴¹ Rodoljub Etinski, Međunarodno javno pravo, Novi Sad, 2006, str. 347.

vlasti su odbile da dozvole ulazak, jer je po švajcarskim pravilima diplomatska valiza mogla da teži najviše do 450 funti. Granične i carinske vlasti u Beogradu su nekoliko puta imale problema sa američkim „diplomatskim valizama“ od nekoliko tona. Koliko se daleko ide sa zloupotrebama diplomatske valize, najbolje pokazuje činjenica da je u Velikoj Britaniji i Italiji bilo čak i pokušaja (otkrivenih i sprečenih) prebacivanja živih ljudi valizom. Često navođen u literaturi je slučaj jednog izraelskog državljanina u valizi između Rima i Kaira.⁴² Isti primjer je i pokušaj Argentine da u sanduku u kome se tobože nalazila diplomatska pošta prošvercuje jednog španskog emigranta iz SSSR-a. Sanduk je otvoren na aerodromu i pokušaj je propao.⁴³ Jedan od problema koji svakodnevno iskrsava u praksi jeste kako spriječiti razne vidove zloupotrebe valize za prenošenje oružja, narkotika i drugih zabranjenih predmeta.

Nastoji se da se postigne sloboda opštenja diplomatske misije s jedne strane i istovremeno bezbjednost države prijema sa druge.

Pored pojma *diplomatic mail* (diplomatska pošta), treba razlikovati i pojam *diplomatic cargo* koji nije zaštićen kao diplomatska pošta, ali je oslobođen plaćanja poreza i carina, ali ne i unutrašnje kontrole.

Praksa država razlikuje kurirski prtljag koji prati kurir i onaj koji ne prati kurir. Kurirske pošiljke koje ne prati kurir, ukoliko su označeni kao diplomatska pošta, uživaju istu posebnu zaštitu kao kurirski prtljag koji prati kurir. Međutim, u praksi će sam kurir koji prati prtljag biti prisutan, pa time i imati uvid u postupak organa države prijema u pogledu diplomatske pošte.⁴⁴

Komisija UN za međunarodno pravo je 1989. godine izradila nacrt pravila o diplomatskoj pošti i kuririma sa 32 člana nacrta, koji, ipak, nije konačno usvojen. Nacrt se odnosi na diplomatsku valizu koja se koristi za zvaničnu komunikaciju države sa svojim misijama, za zvaničnu komunikaciju tih misija sa državom imenovanja i komunikaciju između samih misija.⁴⁵

7.PRIVILEGIJE I IMUNITETI KOJI SE ODNOSI NA ČLANOVE MISIJE

7.1.Nepovredivost ličnosti diplomatskog agenta

Ličnost diplomatskog predstavnika je neprikosnovena i nepovrediva. On ne podliježe hapšenju ili zatvaranju u bilo kakvom obliku. Država prijema odnosi se prema njemu sa dužnim poštovanjem i preduzima sve odgovarajuće korake da spriječi bilo kakav napad na njegovu ličnost, slobodu ili čast. Nepovredivost služi neometanom vršenju diplomatske funkcije. Ovo pravilo je apsolutne prirode, što znači da se obaveza poštovanja neprikosnovenosti stranog diplomate mora izvršiti uvijek, bez izuzetaka i da od ovog pravila nema odstupanja. Ova nepovredivost je, takođe, kodifikovana Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

Opšteprihvaćen je stav u teoriji da je lična nepovredivost osnovna privilegija diplomatskih predstavnika i jedno od najstarijih pravila diplomatskog prava. Iz lične neprikosnovenosti proističu i sve ostale privilegije. Ovo pravilo je nužna posljedica i proizlazi iz osnovnog prava država na nezavisnost i poštovanje. Istoriju diplomatije karakterišu nastojanja da se diplomatskom agentu, posebno šefu diplomatske misije, obezbjedi lična neprikosnovenost. Ipak, istorija je puna i negativnih primjera koji su doveli do usvajanja određenih pravila već u osamnaestom vijeku. Još je u tom periodu dolazilo do više incidenata hapšenja i drugih neprihvatljivih oblika ponašanja prema diplomatskim predstavnicima. U Londonu je 1717. godine uhapšen švedski poslanik zbog navodnog učešća u zavjeri protiv engleskog kralja. Francuske vlasti su godinu dana kasnije uhapsile španskog poslanika i zaplijenile mu papire,

⁴² Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 115.

⁴³ Đorđe N. Lopičić, Diplomacija – zbornik radova, Beograd, 2006. godine, str. 300.

⁴⁴ Mirza Pašić, op. cit. str. 207.

⁴⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 116.

pod optužbom da je pripremao zavjeru protiv francuskog regenta. Francuska je ipak odustala od optužbe, iako su nađeni dokazi za optužbu, i stražarno ga sprovela do španske granice. Ruski car, Petar Veliki je naredio hapšenje holandskog poslanika zbog miješanja u unutrašnje poslove Rusije. Holandija je opozvala predstavnika na zahtjev Rusije. Ratnu atmosferu između Rusije i Engleske je izazvalo uhapšenje ruskog predstavnika u Engleskoj zbog duga od 300 funti. Spor se riješio javnim izvinjenjem engleske kraljice Ane i donošenjem prvog zakona u svijetu o privilegijama i imunitetima diplomatskih predstavnika (Act of Anne 1708.).⁴⁶

Države prijema preduzimaju opšte i posebne mjere bezbjednosti. Opšte mjere bezbjednosti su razumne (shodne) mjere i one se preduzimaju u odnosu na sva predstavništva i njihove pripadnike. Riječ je o opštoj bezbjednosti zgrade misije i stanova diplomate putem koja se ostvaruje pomoću policijske straže, opštoj kontroli nad strancima i domaćim političkim grupama za koje se može pretpostaviti da bi mogli izvršiti napad na diplomatsko predstavništvo neke zemlje ili njene diplomate. Posebne mjere zaštite se odnose na staranje o nekoj konkretnoj opasnosti kojoj bi neka misija mogla biti izložena. Država slanja neće zamjerati domaćoj državi i njene odgovornosti neće biti ako na njenoj teritoriji bude napadnuto predstavništvo ili članovi misije, pod uslovom da nema ni indikacija koje bi ukazivale na taj napad i pod uslovom da su postojale opšte mjere bezbjednosti. Ako misija ukaže na opasnost državi prijema i zatraži pomoć, a ispostavi se da je ona neadekvatna, postojaće odgovornost države prijema. Ukoliko je diplomata sam sebe stavio u situaciju da bude napadnut (sam je izazvao incident čija je bio žrtva), odgovornost države prijema će biti umanjena. Međunarodni sudovi i arbitraže su zaključivale da odgovornosti države prijema uopšte nema ako je diplomata bio žrtva nerazumnog vlastitog postupka u izuzetnim situacijama. Ipak, ovakvi slučajevi su rijetki. Međunarodno pravo ne propisuje konkretne mjere koje se trebaju preduzeti. To je stvar države prijema i bitno je da one budu djelotvorne.⁴⁷

Dva su aspekta nepovredivosti diplomate: imunitet diplomate od djelovanja izvršnih organa države prijema i posebne obaveze zaštite diplomate države prijema. Do povrede ovog pravila može, dakle, doći činjenjem – kada povredu nanese sam državni organ, što je danas izuzetno rijetko, odnosno – nečinjenjem kada povredu nanese privatna lica, domaća ili strana, teroristi... Tada se odgovornost države zasniva na činjenici da njeni organi nisu preduzeli odgovarajuće mjere da spriječe povredu.

Nepovredivost ličnosti diplomatskog predstavnika obavezuje državu kod koje se akredituje da poštuje i osigura poštovanje ličnosti diplomatskog agenta. Država prijema je stoga dužna preduzimati sve odgovarajuće korake kako bi osigurala nepovredivost predstavnika. Ukoliko je to potrebno, država prijema može angažovati posebnu pratnju za obezbjeđivanje nepovredivosti ličnosti diplomatskog predstavnika, pa čak i specijalnu gardu. U komentaru Bečke konvencije, Komisija za međunarodno pravo je ukazala da mjere sigurnosti koje je država kod koje se akredituje obavezna primjeniti da bi zaštitila diplomatu idu i do uspostavljanja specijalnog nadzora. Budući da je nepovrediv, diplomatski agent je izuzet od bilo kakvih mjera prisile. Ovaj princip ne isključuje mjere samoodbrane ili, pod vanrednim okolnostima, njegovu zaštitu od kriminalaca ili prestupnika.⁴⁸

Organi domaće države su obavezni da se uzdrže od svake prisile prema ličnosti diplomatskog predstavnika. Postavlja se pitanje odgovornosti države prijema, ukoliko do napada ipak dođe zbog nedovoljnih mjera zaštite, a država odašiljanja dođe do saznanja da je riječ o nenamjernom i zaista pojedinačnom aktu policajca ili drugog državnog organa, povreda će se lako ispraviti. Država prijema je najčešće dužna da pruži odgovarajuće zadovoljenje (izvinjenje ministarstva spolnih poslova, izražavanje žaljenja), a ako se desila neka stvarna

⁴⁶ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000, str. 120.

⁴⁷ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 115.

⁴⁸ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 210.

lična ili materijalna šteta i materijalna naknada, odnosno novčano obeštećenje. Akt izvinjenja može predstavljati hapšenje i kažnjavanje počinitelja i sprečavanje da se ubuduće slične stvari dešavaju. Primjer koji ovo ilustruje se desio u Srbiji 2002. godine. Vojna policija je uhapsila prvog sekretara američke ambasade u Beogradu jer je ovom potpredsjednik Vlade Srbije navodno predao neka dokumenta pod režimom državne tajne i držala ga zatvorenog petnaest časova. Ministar inostranih poslova je izrazio žaljenje ambasadoru SAD u Beogradu zbog zadržavanja i hapšenja američkog diplomate.⁴⁹ Organi države prijema imaju pravo da legitimišu stranog diplomatskog predstavnika i to se ne može okarakterisati kao prekoračenjem ovlašćenja. Organi države prijema moraju postupiti s dužnim obzirima prema predstavnicima tek nakon legitimisanja. Nije dopušteno da se prema licima koja uživaju diplomatski imunitet prilikom kontrole saobraćaja uzima krv na pregled ili se primoravaju na alko-test.⁵⁰

Iako nepovredivost podrazumijeva da je diplomatski predstavnik oslobođen svih mjera koje proizlaze iz prisile, time nisu isključeni postupci s ciljem samozaštite predstavnika, i u vezi s tim, preventivne mjere u vanrednim okolnostima da bi se diplomata spriječio u izvršenju zločina. Izuzeci od zabrane primjene prisilnih mjera protiv diplomata dopušteni su onda kada su potrebni radi zaštite visokih vrijednosti: za zaštitu samog diplomate (npr. da policija spriječi diplomatu da nastavi vožnju u pijanom stanju) i pri konkretnoj opasnosti za život i zdravlje drugih osoba (npr. razoružavanje diplomate ako je u situaciji da želi pucati na nekoga). U ovakvim slučajevima se mora voditi računa o primjerenosti, odnosno da preduzete mjere odgovaraju stepenu opasnosti situacije.⁵¹ Organi države prijema će biti u određenim slučajevima obavezni da djeluju protiv diplomate, ali ukoliko i samo onda kada je on, dakle, ozbiljno prekoračio svoja ovlašćenja, zloupotrijebivši svoj službeni položaj. Tome sleduje proglašenje *persona non grata* i zahtjev da diplomata napusti državu prijema. Tu ne postoji prekršaj od strane države prijema, niti postoji bilo kakva prinuda prema diplomati, jer on biva povučen u roku koji je država prijema odredila. Ukoliko država koja akredituje ne postupi po zahtjevu, imuniteti po isteku roka prestaju i on postaje „obični građanin“, pa može biti i silom protjeran. Postoje i situacije kada se protiv diplomate koji nije prethodno proglašen nepoželjnom osobom može primjeniti prinuda. To se dešava kada je u pitanju ozbiljno ugrožavanje bezbjednosti države prijema kada ona postupa u samoodbrani. Država prijema može diplomatskog predstavnika bez ikakvih formalnosti stražarno sprovesti do najbližeg aerodroma i protjerati iz zemlje ako je bio umješšan u zavjeru protiv te države, u atentat na šefa države ili neku drugu terorističku aktivnost. Za tako nešto moraju postojati jaki i očigledni razlozi i činjenica da svaki, ma i kratkotrajan, boravak takvog diplomate neposredno ugrožava bezbjednost zemlje. Čak i tada on ne može biti hapšen, zadržavan i pritvoru, jer ga štiti imunitet. Države će se radije uzdržati od toga, jer se čak i iz takvog akta može izroditi spor sa državom slanja, a teret dokazivanja da je predstavnik prekršio sva pravila ponašanja uvijek će ležati na državi prijema. Bude li se spor rješavao pred međunarodnom arbitražnom ili sudskom instancom uvijek postoji pretpostavka da je diplomata djelovao ispravno i saglasno međunarodnim pravilima. Iz ovih razloga država prijema će se najčešće uzdržati od primjene prisile protiv diplomate, čak i ako je on očigledno kriv, pa se apsolutnost pravila neprikosновенosti ogleda i u ovome. Pored ovoga, slučaj kada se može intervenisati protiv lica sa diplomatskim imunitetom jeste kad bi se on zatekao na dijelu državne teritorije (zabranjene ili granične zone) na kome to lice nema pravo boravka i kretanja. Za kretanje u tim zonama nije dovoljno imati samo diplomatsku legitimaciju, nego i posebno odobrenje. Samo zaustavljanje diplomata radi legitimisanja nije povreda imuniteta. Diplomata koji odbije da se legitimise nema pravo na bilo kakav protest ako se sa njim postupalo onako kako je zakonom propisano da se u takvom slučaju postupa sa licem u njegovoj poziciji. Ipak, smatra se da, ako izvršni organ lično

⁴⁹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 121.

⁵⁰ Mirza Pašić, op. cit. str. 210.

⁵¹ Mirza Pašić, op. cit. str. 211.

poznaje diplomatu ili ga je tog dana već legitimisao, ne treba ponovo da ga legitimise i smatra se da je to povreda kurtoazije.⁵²

Vlasti pojedinih država primjenjuju različite mjere kako bi smanjile povećan broj prekršaja lica sa imunitetom npr. u oblasti saobraćaja i na taj način ih primorale na poštovanje propisa. Veliki broj država stavlja uplatnice za mandatne kazne na nepropisno parkirana vozila, iako nema pravo da ih prinudno naplaćuje i vodi evidenciju o saobraćajnim prekršajima, koji ako se ponavljaju, u pojedinim državama, mogu da budu razlog za proglašenje *persona non grata* (npr. u Velikoj Britaniji). Pojedine države su uvele sistem „kaznenih talona“, poslije kojih slijedi oduzimanje vozačke dozvole (npr. u SAD). Švajcarska je na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima predložila sličan amandman, koji ipak nije dobio potrebnu većinu. Veliki broj država smatra dopuštenim i bezbjednosnu kontrolu putnika na aerodromima, uključujući i lica koja uživaju imunitet. Na osnovu toga pojedini teoretičari smatraju da su i diplomatski predstavnici podvrgnuti suverenoj vlasti države prijema, s tim što za njih postoje izvjesni izuzeci (imuniteti i privilegije). Nedopuštenu primjenu prisilnih sredstava protiv diplomata predstavlja oduzimanje vozačke dozvole kao kazne za saobraćajni prestup. Nedopustivi su prisilno izvršeni alkoholni testovi (probe krvi, puhanje balona) u smislu apsolutne nepovredivosti diplomata. I pored toga, neke države traže da se izvrši alko-test pod izgovorom da je to u korist lične sigurnosti diplomate. Tako je američka administracija u svojoj noti obrazložila da je test vozača preventivan i služi da zaštiti ne samo eventualne žrtve njegove vožnje u alkoholisanom stanju, nego i samog vozača. Ovo ne mora biti samo izgovor ukoliko se diplomati, kada se utvrdi da je u alkoholisanom stanju, omogući alternativni transport.

Nepovredivost (neprikosnovenost) diplomate je najstarije i jedno od osnovnih pravila diplomatskog prava. U tom smislu je pod okriljem Organizacije ujedinjenih nacija donijeta posebna konvencija za zaštitu diplomata 1973. godine. Generalna skupština OUN je dala 1971. godine nalog Komisiji za međunarodno pravo da pripremi nacrt članova o zaštiti nepovredivosti diplomata i drugih osoba koje štiti međunarodno pravo. Mišljenja su bila podijeljena, od onih koji su smatrali da Bečka konvencija pruža dovoljnu zaštitu do onih koji su potvrdili opravdanost donošenja nove konvencije. U decembru 1973. godine Generalna skupština UN je potvrdila i ponudila na potpisivanje Konvenciju o prevenciji i kažnjavanju od krivičnih djela učinjenih protiv osoba pod međunarodnom zaštitom, uključujući i diplomatske predstavnike. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima o ovom pravilu govori u svom 29. članu.

Bilo je nekoliko nedoumica pri izradi ove konvencije. Komisija za međunarodno pravo je pri definisanju pravila „država je dužna preduzeti sve odgovarajuće korake“ prvo predložila da se u ovaj član unese formulacija „razumne mjere (*reasonable steps*)“. Prema ovom prijedlogu, država kod koje se akredituje je dužna da preuzima sve razumne mjere kako bi zaštitila nepovredivost diplomate. Međutim, belgijska delegacije se izjasnila protiv formulacije „razumne“ ukoliko bi to značilo razumno prema shvatanju države prijema, što bi tada imalo malo smisla. Ovaj izbor riječi bi bio neodgovarajući ukoliko bi se trebale primjeniti mjere zaštite, jer implicira da država prijema određuje kada i kakve korake zaštite treba preduzeti, pa je zato izabrana formulacija „odgovarajuće mjere, odnosno korake (*appropriate steps*)“. Neke države su otišle i dalje, pa su zahtjevale da se koristi samo formulacija „sve korake“, ali je ona odbačena jer bi u tom slučaju zahtjevi za zaštitu osobe diplomate mogli ići u nedogled i moglo bi doći do zloupotreba.⁵³

Međutim, postavlja se pitanje šta su to primjerene mjere ili koraci koji treba da budu preduzeti. Oni se utvrđuju u praksi u skladu sa konkretnom situacijom pregovorima države slanja i države prijema. Država slanja može preduzimati dodatne mjere osiguranja svog

⁵² Dr Đorđe N. Lopičić, op. cit. str. 341.

⁵³ Mirza Pašić, Diplomacija, Sarajevo, 2008. godine, str. 210.

osoblja uz saglasnost države prijema. Ipak, ako se ima u vidu da prvenstveno država prijema treba osigurati zaštitu diplomatskog osoblja, onda i dodatni službenici sigurnosti države slanja treba prilikom nošenja i upotrebe oružja da poštuju propise zemlje prijema. Problem se može javiti ukoliko diplomata, npr. želi ući kao putnik u avion, a ne želi da ga pregledaju. U toj situaciji on može insistirati na nepovredivosti osobe, međutim, avio kompanija može odbiti da ga vozi, jer iz sigurnosnih razloga ne želi primiti putnike koji nisu pregledani. U praksi se ovo ne smatra povredom nepovredivosti osobe diplomate, jer on može koristiti i druga sredstva prevoza. Međutim, zahtjevi da bude podvrgnut policijskoj kontroli ili medicinskim pregledima neprihvatljivi su sa stanovišta nepovredivosti osobe diplomate.⁵⁴

Da bi se pospješila zaštita ličnosti diplomata, države donose posebne propise o njihovoj zaštiti. U nedostatku tih propisa, domaći sudovi sude neposredno na osnovu međunarodnih običaja, odnosno Bečke konvencije o diplomatskim odnosima i domaćih propisa. Krivičnim zakonom SRJ štiti se „čast i ugled diplomatskog predstavnika strane države“. U odlukama međunarodnog pravosuđa se ukazuje, u vezi sa funkcijama diplomatske misije, da je „nepovredivost diplomatskog agenta osnovna pretpostavka za određivanje takvog odnosa“.

U praksi su se dešavali slučajevi da je izgovor za pritvaranje ili zadržavanje diplomate bio da njegov diplomatski status nije bio poznat, tako da diplomata u kontaktu sa izvršnim organima zemlje prijema, prije svega, treba dokazati svoj diplomatski status.

7.2.Imunitet od jurisdikcije

Diplomatski predstavnik uživa imunitet od kriminalističke jurisdikcije (krivičnog sudstva) države u kojoj se akredituje, kao i od građanske i upravne jurisdikcije (građanskog i upravnog sudstva) sa određenim izuzecima. Istorijski gledano, imunitet od građanske i upravne jurisdikcije došao je nakon imuniteta u krivičnim djelima. Smatra se da se u diplomatskoj praksi primjenjuje od 18. vijeka. Jurisdikcija koja je navedena obuhvata bilo koji specijalni sud u datim kategorijama: trgovački sud, sud uspostavljen radi socijalne legislative i sve administrativne vlasti koje izvršavaju jurisdikcionu funkciju.

Diplomatski predstavnik je potpuno izuzet od krivične jurisdikcije domaće države. To se odnosi na sve njegove akte i ponašanja, a ne samo na one učinjene u vršenju službene dužnosti.⁵⁵ Pravilo o imunitetu od krivičnog gonjenja ima, kao i odredba Konvencije o nepovredivosti ličnosti, apsolutnu vrijednost, te se diplomati ne može suditi bez obzira da li je inkrimisano djelo izvršeno u vršenju službenih funkcija ili kada je predstavnik djelovao kao pravno lice.

Imunitet od krivičnog sudstva države prijema je logična posljedica lične neprikosnovenosti diplomate. Naime, ako bi postojala mogućnost da se diplomata povlači po sudovima države prijema nepovredivost njegove ličnosti bila bi besmislena, već zbog same činjenice da okrivljenom u krivičnoj stvari uvijek prijeti osuda lišenja slobode, pa i teža, a u odnosu na takvu osudu nepovredivost ličnosti je iluzorna i bespredmetna.⁵⁶

Diplomata ne može biti lišen slobode ni u slučaju teškog krivičnog djela. Protiv njega se ne može u državi u kojoj obavlja diplomatske funkcije pokrenuti nikakav krivični postupak. Među piscima međunarodnog prava se dugo vodio spor, da li u posebno teškim slučajevima država može povesti postupak i izvesti na sud stranog predstavnika. Neki teoretičari su smatrali da je to moguće. Oni su isticali da će priznavanje krivičnog imuniteta imati za posledicu nekažnjavanje diplomatskog predstavnika koji su se grubo umiješali u unutrašnje stvari domaće države i počinili djela zbog kojih bi se građanima te države mogla izreći smrtna kazna. Neki su smatrali da krivični imunitet treba priznati samo za neka djela, dok bi za druga diplomatski predstavnik mogao biti izveden pred sud domaće države. Danas je opštepri-

⁵⁴ Mirza Pašić, op. cit. str. 210.

⁵⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, str. 122.

⁵⁶ Branimir M. Janković, op. cit. str. 117.

hvaćeno gledište da krivični imunitet važi za sva djela i da teritorijalna država ne može suditi diplomatskom predstavniku, već jedino može tražiti da on u svojoj zemlji bude kažnjen. Dakle, imunitet od sudstva ne znači slobodu od kažnjavanja u apsolutnom smislu, jer ako mu ne može biti suđeno u državi prijema, diplomati koji je izvršio krivično djelo može da sudi sud njegove zemlje. On će to, po pravilu i učiniti, posebno kad je riječ o običnom, a ne političkom zločinu. Konačno, sam diplomata može ako smatra da je nevin zatražiti svoje izvođenje pred sud, ali će to učiniti u dogovoru sa svojom državom koja će cijeniti da li je politički oportuno da pristane da se imunitet povuče u tom konkretnom slučaju.⁵⁷ Dakle, on ipak, podliježe krivičnoj odgovornosti jer pored toga što može biti izveden pred sud države imenovanja, ali izuzetno i u slučaju odricanja imuniteta od strane države imenovanja i pred sud države prijema (što je veoma rijetko). Krivični imunitet je od posebnog značaja za predstavnike, jer onemogućava lokalno sudstvo države prijema da ometa vršenje diplomatskih funkcija. Međutim, država kod koje se akredituje uvijek ima mogućnost da ga proglasi *persona non grata*, da traži njegov opoziv ili da ga protjera van države, a spise o njegovom krivičnom djelu prosljedi državi imenovanja. Država imenovanja se može odreći krivičnog imuniteta svog diplomatskog predstavnika i to se mora uraditi izričito. Predstavnik se ne može odreći svog imuniteta sam, po svojoj volji, nego jedino uz pristanak države imenovanja.

U pogledu isključenja krivičnog gonjenja za lica koja uživaju diplomatske imunitete, naši propisi o krivičnom postupku određuju primjenu međunarodnog prava, odnosno Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koja predviđa imunitet od krivičnog sudstva države prijema. Država prijema može samo preduzeti potrebne preventivne mjere i onda ako je čin uperen protiv njene bezbjednosti, ali ne može nastaviti gonjenje počinitelja krivičnog djela.⁵⁸

Imunitet od krivičnog sudstva obuhvata i imunitet od odgovornosti za prekršaje u nadležnosti sudskih, policijskih i upravnih vlasti.

Diplomatski predstavnik uživa imunitet i od građanske i od upravne (administrativne) jurisdikcije. Za razliku od krivičnog imuniteta, u pogledu ovih imuniteta u diplomatskoj praksi postojala su ozbiljna kolebanja o tome da li ovi imuniteti treba da se odnose samo na akte učinjene u službenoj dužnosti ili na privatne akte.⁵⁹ Imunitet od krivičnog suđenja je odavno postao nesporan u praksi država i dobio je, čak i prije Bečke konvencije, snagu opšte-prihvaćenog običajnog pravila. Međutim, u teoriji i praksi je dugo postojao spor trebali diplomatu osloboditi od građanskog i upravnog sudovanja. Većina država je prema svom unutrašnjem pravu razlikovala dvije situacije. Imunitet se priznavao ako je diplomata u građanskopravnoj oblasti istupao u ime i za račun države, dakle djelovao u službenom svojstvu, dok je odbijen ako se radilo o njegovim ličnim poslovima (privatne nekretnine, dugovi...). Krajem devetnaestog i početkom dvadesetog vijeka većina država, osim Italije i Čilea, je prihvatila imunitet od građanskog i upravnog sudstva i za privatne poslove diplomate uz neke izuzetke.⁶⁰

Prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, izuzeci od imuniteta od građanske i upravne jurisdikcije su:

1. ako je riječ o nekoj stvarnoj tužbi koja se tiče privatne nepokretnosti na teritoriji države prijema, osim ako diplomatski predstavnik posjeduje tu nepokretnost za račun države imenovanja za potrebe misije. Ovaj izuzetak se odnosi na nepokretnosti koje pripadaju lično diplomatskom agentu. Sve države imaju posebnu jurisdikciju prema nekretninama koje se nalaze na njenoj teritoriji. Dakle, diplomata zadržava imunitet u onim slučajevima kada ta imovina nije privatna, nego je posjeduje u ime svoje vlade za njene misije.

2. ako je riječ o tužbi koja se tiče nasljeđa, u kojoj se diplomatski predstavnik pojavljuje kao izvršilac testameta, administrator, nasljednik ili legator po privatnom osnovu, a ne u

⁵⁷ Branimir M. Janković, op. cit. str. 118.

⁵⁸ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, 124.

⁵⁹ Stevan Đorđević, op. cit. str. 124.

⁶⁰ Branimir M. Janković, op. cit. str. 118.

ime države imenovanja. Ovaj izuzetak je baziran na argumentaciji da proces nasljeđivanja ne bi trebalo da bude ometan, pa se i diplomatski agent ne može pozvati na diplomatski imunitet radi odbijanja da se pojavi pred sudom ili da ne učestvuje u drugim aktivnostima u okviru parnice oko nasljeđa. Na zahtjev španske delegacije pri izradi Konvencije je dodan dio „po privatnom osnovu, a ne u ime države imenovanja“ (*as a private person and not on behalf of the sending state*), čime se ukazuje na činjenicu da se u ostavinskom postupku diplomata pojavljuje kao privatna osoba i ne djeluje u ime države imenovanja.

3.u slučaju tužbe u vezi sa bilo kojom profesionalnim ili trgovačkim poslom koji diplomata izvršava u državi kod koje akredituje van svojih službenih funkcija. Ovaj izuzetak nastaje u slučajevima procesuiranja pred sudom profesionalnih i komercijalnih aktivnosti, koje je preduzimao diplomatski predstavnik van svojih službenih dužnosti. Ukazano je da su ovakve aktivnosti sasvim u suprotnosti sa pozicijom diplomatskog agenta, te da jedna od mogućih posljedica njegovog angažovanja na ovaj način može biti proglašavanje *persona non grata*. Ipak, postoji mogućnost da se dese ovakvi slučajevi i ako se dogode, treba biti osigurano da osoba sa kojom diplomatski agent ima profesionalne ili komercijalne veze, kao što su kreditori ili povjerioci, ne bude uskraćena za uobičajeno predviđen postupak. Diplomata se može pojaviti i u ulozi investitora i zemlji prijema ili vlasnika objekata koji se izdaju. Neke zemlje imaju stav da se aktivnosti diplomate kao vlasnika imovine koja se investira ili izdaje ne ubrajaju u komercijalne aktivnosti, a druge zemlje zabranjuju svojim diplomatama da investiraju u kompanije zemlje prijema i da u njima imaju suvlasnički udio. Osoblje misije koje nema diplomatski status ne uživa imunitet od građanske jurisdikcije u pogledu ovih aktivnosti. Zabranu bavljenja ovim aktivnostima država prijema može ignorisati zbog posebnih okolnosti, kao što su one kada diplomata ima neke posebne vještine, npr. literarne ili umjetničke, ili kada je limitiran rok u kome obavlja ove aktivnosti. U takvim slučajevima diplomata ne uživa izuzeće pred sudom u pogledu obaveza koje proističu iz ugovora vezanih za obavljanje ovih aktivnosti.

Nekada mogu postojati teškoće u definisanju granica diplomatskih funkcija, kao i granica između komercijalnog i diplomatskog djelovanja. Ako diplomatski predstavnik dobije instrukcije da podrži promociju izvoza ili da da potrebnu pomoć biznismenu iz svoje zemlje, onda njegove aktivnosti ne mogu biti tumačene kao komercijalne i on tada djeluje u okviru svoje diplomatske funkcije i bez dileme uživa diplomatski imunitet.⁶¹

Uobičajeno je da diplomatski predstavnik za vrijeme službenog boravka u državi prijema zaključi ugovor o najmu stana za sebe i svoju porodicu. On to čini radi obavljanja svojih dužnosti, pa na osnovu toga najam i svi ostali pravni odnosi koji iz njega proizilaze potpadaju pod opšta, a ne pod vanredna pravila o imunitetu.

Može se postaviti pitanje da li je diplomata izuzet od zakonskih pravila u vezi sa potpisivanjem ugovora o osiguranju (npr. pri obaveznom osiguranju vozila). Ukoliko se bude pozivao na imunitet u poštivanju obaveza iz ugovora o osiguranju, može se desiti da ga nijedno osiguravajuće društvo države prijema ne želi osigurati pod tim uslovima, tako da ne može posjedovati i voziti automobil. Na osnovu toga je proisteklo shvatanje da diplomatski imunitet štiti diplomatu od jurisdikcije, ali da ga ne oslobađa zakonske obaveze koja proizilazi iz ugovora kome je pristupio slobodnom voljom. Preporuka je da diplomata sarađuje sa osiguravajućim društvima i odgovori na sve razumne zahtjeve.

Imunitet od građanske i upravne jurisdikcije ne odnosi se samo na direktne tužbe protiv predstavnika nego i na sferu porodičnog života, kao što je razvod i slično, ukoliko odredbama člana 31 Konvencije nisu dužni pristupiti sudu. Pitanje koje je u praksi dobilo veliku pažnju jeste slučaj smrti diplomate i postupka prema posmrtnim ostacima u tom slučaju. Prema odredbama Konvencije, njegova dužnost se završava njegovom smrću, a njegov

⁶¹ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 218.

imunitet prestaje u nekom razumnom periodu poslije njegove smrti. Istraga o smrti diplomate se ne može provesti bez odobrenja misije.⁶²

Osim u pomenuta tri slučaja, nikakva mjera izvršenja ne može se preduzeti protiv člana diplomatskog osoblja i samo pod uslovom da se te mjere mogu provesti bez narušavanja nepovredivosti njegove ličnosti ili njegove rezidencije. Kao što je već rečeno, država imenovanja se može odreći sudskog imuniteta svog diplomatskog predstavnika (*odricanje mora da bude izričito*). Međutim, odricanje od sudskog imuniteta u pogledu neke građanske parnice ili zahtjeva u upravnom postupku ne smatra se odricanjem od imuniteta u pogledu mjera za izvršenje presude, za koje je potrebno posebno odricanje.⁶³ Izuzeće od izvršenja proizilazi iz nepovredivosti osobe, imovine i rezidencije diplomatskog agenta. Ovo pravilo utvrđuje da je limitirano izvršenje presude protiv diplomate. Npr., ako diplomata izgubi parnicu i utvrdi se da nepokretnost u kojoj stanuje nije u njegovom posjedu, to ne znači da on ili ijedan član njegove porodice može biti prisilno iseljen ili deložiran iz stana.⁶⁴

Kada se pred sudom nađe proces koji uključuje diplomatski imunitet, sud ima dva zadatka. Prvo, sud mora utvrditi da li, zaista, uživa imunitet osoba koja se na njega poziva, drugo, sud mora uspješno voditi proces uvažavajući činjenicu da on uključuje diplomatski imunitet. Pri utvrđivanju postojanja diplomatskog imuniteta, potrebno je utvrditi koji stepen provjere se zahtjeva i kojim sredstvima diplomata treba dokazati da uživa imunitet. Iako je praksa kod svake države različita, uobičajeno je da sud traži pravnu pomoć od izvršnog organa vasti. U ovakvom slučaju najčešće se traži pravna pomoć od ministarstva vanjskih poslova zemlje prijema, koje izdaje odgovarajuću potvrdu ili sertifikat ili izjavu da vlada zemlje prijema priznaje ili nastavlja priznavati diplomatski status osobi o kojoj se radi. Prema odredbama Bečke konvencije, ministarstvu vanjskih poslova zemlje prijema mora biti notifikovan dolazak na dužnost i odlazak sa dužnosti svake osobe koja uživa diplomatski imunitet i privilegije, pa je, stoga, ono i ovlašteno za izdavanje sertifikata.

Ako država kod koje se akredituje utvrdi da nije moguće izvršiti jurisdikciju ili staviti slučaj u uobičajenu proceduru, onda se u potpunosti odustaje od procesuiranja osobe koja ima diplomatski imunitet ili se daljnje procesuiranje temelji na činjenici da članovi osoblja misije ostaju subjekti jurisdikcije sudova zemlje slanja iako su oslobođeni jurisdikcije države prijema. U skladu s tim, moguće je da se optuženi preda instanci države slanja gdje ne uživa povlašteni status iako postoji mogućnost javljanja praktičnih i pravnih problema koja treba riješiti u vezi s tim. Komisija za međunarodno pravo je utvrdila da država koja akredituje nema međunarodnu obavezu izvršiti jurisdikciju nad svojim diplomatom osim ako su se države prijema i države slanja dogovorile o posebnim sporazumima i odredle poseban sud koji će procesuirati ove slučajeve. Suočena sa ovim poteškoćama i uviđajući da države nerado prave strukturne promjene u svom pravnom sistemu, posebno za tako malu grupu ljudi, Komisija je odlučila samo dati generalni princip da imunitet od jurisdikcije države kod koje se akredituje ne znači po sebi i izuzimanje od jurisdikcije zemlje koja akredituje.

Ukoliko građanin države prijema ima spor sa diplomatskim predstavnikom, on ili njegov advokat prvo treba da se pismeno obrate samoj diplomatskoj misiji, odnosno njenom osoblju. Ako ne dobiju nikakav ili dobiju nezadovoljavajući odgovor, onda se trebaju obratiti lično šefu misije. U ovoj fazi oštećeni državljanin države prijema može pokušati da uvjeri ministarstvo vanjskih poslova svoje zemlje da preuzme slučaj. Da li će ministarstvo države prijema preuzeti slučaj ili ne, procjenjuje vlade te države. Iako se radi o sudskom procesu, dakle utvrđivanju krivice, ipak je moguće da postoji otpor da se djeluje, jer to može imati negativne posljedice po prijateljske odnose dviju država, što je, opet, pitanje političke procjene. Ako ministarstvo vanjskih poslova zemlje domaćina preuzme slučaj, onda ono otvara

⁶² Mirza Pašić, op. cit. str. 222.

⁶³ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 126.

⁶⁴ Mirza Pašić, op. cit. str. 220.

pregovore sa misijom. Ono može zahtjevati da se izmire dugovi ili da se podigne imunitet diplomati i da se slučaj preda nadležnom sudu. Ukoliko pregovori sa misijom ne budu imali uspjeha, država domaćin može člana osoblja misije na koga se slučaj odnosi proglasiti kao *persona non grata*. Ako diplomata odbije da napusti državu poslije ovakve deklaracije, ministarstvo može proglasiti okončanje njegove funkcije, što povlači i okončanje uživanja diplomatskih privilegija i imuniteta, tako da on može biti izveden pred sud i kažnjen na uobičajen način. Nikakve mjere ne mogu biti preduzete prema diplomatskom predstavniku, sve dok se to ne desi ili dok država prijema ne odluči podignuti njegov imunitet.

Diplomatski predstavnik nije obavezan dati izjavu kao svjedok. Ovo je stav 2 člana 31. Bečke konvencije. Ovaj princip proizilazi iz nepovredivosti diplomatskog agenta. Ne postoji obaveza diplomatskog predstavnika da svjedoči, odnosno da da iskaz kao svjedok. Njemu ne može biti naređeno da svjedoči i da vrši vještačenje. To sigurno ne treba da znači da diplomata u svakom slučaju treba odbiti saradnju sa vlastima zemlje u kojoj se akredituje (npr. u istrazi kriminalnog djela kome je bio očevidac). Postoji moralna obaveza za njega da da izjavu o događaju u kojem je počinjeno krivično djelo, a kojem je bio prisutan. Samo država slanja može odlučiti o tome hoće li mu podići imunitet i dopustiti da to uradi. Vlastima države kod koje se akredituje on treba dati informacije kojima raspolaže. Ako se odrekne imuniteta, on može svjedočiti u pisanom ili usmenom obliku. U nekim zemljama postoje posebna pravila koja se odnose na način na koji će diplomatski agent dati svjedočenje u onim slučajevima u kojima se on složio da da iskaz. Neke države primjenjuju praksu i nude diplomatama u ovakvim slučajevima da daju iskaz u pisanoj formi ili da odgovore na pitanja postavljena u pisanoj formi. Na ovan način se izbjegava situacija da se agent pojavljuje pred sudom ili da bude unakrsno ispitivan. Međutim, u nekim zemljama sudovi neće prihvatiti izjavu svjedoka datu pod tim okolnostima iako se sugeriše državama prijema da njihovi sudovi prihvate svjedočenja u pisanom obliku ili ispitivanje svjedoka u zgradama ambasade, konzulata ili rezidencije. Svi ovi naponi imaju za cilj da se pomogne rasvjetljavanju slučajeva, a i da bi diplomatski predstavnik izvršio svoju moralnu dužnost ne ugrožavajući svoje diplomatske funkcije.⁶⁵

Komisija za međunarodno pravo je zaključila da slučajevi kada diplomata mora svjedočiti, ipak, ne treba da budu izričito navedeni. Generalno posmatrajući, diplomatski agent treba poštovati lokalne zakone i saradivati sa lokalnim vlastima u pogledu rješavanja zločina kojem je bio svjedok.⁶⁶

Imunitet diplomate od sudstva države kod koje se akredituje ne oslobađa ga od jurisdikcije zemlje koja akredituje. Ovo je četvrti stav člana 31. Bečke konvencije koji ima više teorijski nego praktični značaj.⁶⁷ Može se desiti da se ova jurisdikcija ne može primjeniti bilo zbog toga što slučaj nije unutar opštih kompetencija sudova te zemlje ili zato što njeni zakoni ne određuju lokalnu instituciju koja bi preduzela odgovarajuće mjere. Komisija za međunarodno pravo je u prijedlogu nacrtu Bečke konvencije imala na umu da popuni ovu prazninu, određujući da bi u takvim slučajevima kompetentni sud trebalo da bude onaj sa sjedištem u državi koja akredituje. Međutim, ovaj prijedlog je u suprotnosti činjenici da je jurisdikcija u skladu sa mjesnom nadležnošću. Neke države su djelimično riješile ovaj problem tako što su primjenile pravila da je diplomatski agent domicilan u svojoj zemlji dok je na službi u inostranstvu.

Dešavaju se i drugi otežavajuće okolnosti da se diplomata procesuiru pred sudom svoje države. On se ne mora vratiti u svoju državu poslije službe, nego može otići u treću zemlju, gdje, takođe, može uživati diplomatske privilegije i imunitete.

⁶⁵ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 218.

⁶⁶ Mirza Pašić, op. cit. str. 218.

⁶⁷ Mirza Pašić, op. cit. str. 218.

Teškoće mogu nastati i u vezi sa troškovima koje će imati onaj koji tuži i takvi problemi su u stranoj državi mnogo veći nego u vlastitoj, kao i otežana mogućnost djelovanja suda (npr. izvođenje dokaza, utvrđivanje činjeničnog stanja i sl. o djelu koje se desilo u stranoj zemlji.

Logično pitanje koje se postavlja u slučaju izuzetka od imuniteta je: „ko o tom izuzeku odlučuje, odnosno ko utvrđuje da li u konkretnom slučaju postoji izuzetak od imuniteta. Tu je, praktično, najmjerodavniji sud zemlje prijema, ali ako se odluka prepusti sudu zemlji prijema, onda se to može tumačiti i kao povreda osnovnih principa diplomatskog imuniteta.⁶⁸

7.3.Sloboda kretanja

Jedan od vrlo značajnih uslova za obavljanje funkcija diplomatske misije je i sloboda kretanja i putovanja njenog osoblja. Pravo je diplomatskih agenata i drugih službenika, zbog prirode svojih funkcija, da prate događaje u državi prijema, informišu se o stanju u njoj i da se slobodno kreću po čitavoj teritoriji zemlje domaćina. Bečka konvencija utvrđuje da država kod koje se akredituje dozvoljava i štiti slobodno kretanje i putovanje na svojoj teritoriji svim članovima misije, pod rezervom propisa o zonama u kojima je zbog nacionalne bezbjednosti ulaz zabranjen ili posebno regulisan.⁶⁹ Bez ove slobode misija ne bi bila u mogućnosti na adekvatan način vršiti svoje funkcije (npr. zaštita državljana države slanja ili izvještavanje svoje vlade o uslovima i razvoju događaja u državi prijema). Sloboda kretanja je subjekt prava i odredaba države prijema, a koje se odnose na ulazak u zone kojima je pristup zabranjen ili se pristup kontroliše zbog nacionalne sigurnosti. S druge strane, uspostavljanje zabranjenih zona ne smije biti napravljeno na takav način i sa takvim rasporedom da sloboda kretanja i putovanja budu iluzorne.⁷⁰ Ipak, ta su područja najčešće prostorno mala, a brojne države ih uopšte nemaju, pa je ova zabrana zanemarljiva i ne utiče na načelo slobode kretanja. To pravo diplomata je do te mjere bilo nesporno od uspostavljanja stalnih diplomatskih predstavništava da se nije ni smatralo potrebnim da se posebno priznaje.⁷¹ Inače, sloboda kretanja diplomatskih predstavnika u ranijim epohama nije se u potpunosti poštovala ili je bila ozbiljno ograničavana u pojedinim državama. Poslije Drugog svjetskog rata u vrijeme zahlađenja odnosa bile su preduzete rigorozne mjere ograničavanja kretanja diplomatskih predstavnika na nekoliko desetina kilometara od glavnog grada i pojavili su se problemi kojih do tada nije bilo (slučaj u Sovjetskom savezu), dok je za kretanje van tog kruga bila potrebna posebna dozvola. SSSR je uveo početkom pedesetih godina prošlog vijeka opštu zabranu kretanja stranih diplomata u krugu prvo od 40 km, a potom od 50 km od Moskve. Taj primjer je slijedila i većina njegovih istočnoevropskih saveznika zabranjujući, kao opšte pravilo, kretanje stranim diplomatama van određenog perimetra prestonice. Zapadne države su na takve mjere odgovarale recipročno. Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija su primjenili, sa pozivom na reciprocitet, istu zabranu za sovjetske i druge diplomate zemalja koje su primjenjivale istu mjeru. Vremenom, sa rađanjem detanta, takve mjere su ukinute. Ipak, smatralo se potrebnim da se Bečkom konvencijom izričito obezbjedi diplomatama sloboda kretanja, što je i učinjeno. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima pokušava da pomiri razloge bezbjednosti države prijema zbog znatnog povećanja broja diplomatskih predstavnika, s jedne i njihovu slobodu kretanja s druge strane, ograničavajući je samo na ulaz u tzv. zabranjene i posebno regulisane zone.⁷² Značajno je smanjena praksa restrikcija slobode kretanja diplomatskih predstavnika unutar zemlje prijema nakon završetka Hladnog rata.

⁶⁸ Mirza Pašić, op. cit. str. 219.

⁶⁹ Miodrag Mitić, *Diplomatija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa*, Beograd, 2003. godine, 36.

⁷⁰ Mirza Pašić, op. cit. str. 200.

⁷¹ Branimir M. Janković, op. cit. str. 96.

⁷² Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 117.

Država kod koje se akredituje može diplomatu koji se ne pridržava zabrane ulaska u zabranjenu zonu proglasiti kao *persona non grata*.

Država prijema ne smije slobodu kretanja staviti van snage sa opravdanjem da se bezbjednost i sigurnost članova diplomatske misije ne može garantovati u cijeloj zemlji. Ona je obavezna ne samo obezbjediti punu slobodu kretanja i putovanja, nego i istovremeno spriječiti svaki napad na osobu, slobodu i čast člana osoblja diplomatske misije u toj državi. Ovakva pravna situacija omogućava državi prijema da traži da se najave putovanja unutar zemlje da bi imala mogućnost da obavijesti svoje organe sigurnosti o potrebi zaštite člana diplomatske misije koji putuje. Preduslov je sigurnosna situacija u zemlji u kojoj se akredituje koja ovakve mjere opravdava. U ovakvim situacijama može se raditi samo o mišljenju, ali ni u kom slučaju o traženju dozvole. Može se dogoditi da član diplomatske misije mora čekati na putovanje dok ministarstvo spoljnih poslova ne da mišljenje, ali se to mišljenje mora dati u okviru primjerenog roka i ono ne smije osujetiti namjeru misije da putuje. Država kod koje se akredituje mora biti u stanju u tom vremenu obavijestiti svoje organe sigurnosti o ruti predviđenoj za putovanje člana misije i samo to se može uzeti kao prihvatljiv razlog za čekanje.⁷³

Može se desiti da država prijema propiše obavezu diplomate (koja je vezana sa ograničenim vremenom), koji namjerava da putuje, da se najavi. To se tumači kao povreda prava na slobodu kretanja i putovanja, jer se različitim metodama onemogućavaju putovanja koja nisu najavljena ili nisu najavljena u odgovarajućem roku. Države slanja koje su pogođene ovakvim propisima države prijema mogu odgovoriti uvođenjem obaveze da se najave putovanja na svojoj teritoriji (negativni reciprocitet).⁷⁴

Ako diplomata putuje da bi preuzeo dužnost, ili da bi se vratio sa službe, ili putuje u svoju domovinu preko teritorije treće države, ta država mu osigurava nepovredivost i sve druge imunitete koji su potrebni za njegov tranzit ili povratak. Isto vrijedi i za članove porodice diplomate kojima pripadaju privilegije i imuniteti kada ga prate ili putuju odvojeno od njega da bi mu se pridružili ili vratili u svoju domovinu. Treće države, takođe, neće onemogućavati prelazak preko svoje teritorije članovima administrativno-tehničkog osoblja i službene posluge misije kao i članovima njihovih porodica.

Država prijema je dužna i u slučaju oružanog sukoba osigurati neophodne olakšice osobama koje uživaju privilegije i imunitete, a nisu njeni državljani, kao i članovima njihovih porodica, bez obzira na njihovo državljanstvo, da napuste njenu teritoriju što je prije moguće. U slučaju potrebe, ona je dužna staviti na raspolaganje neophodna prevozna sredstva za njih i njihovu imovinu.

8.OSOBE KOJE OSIM DIPLOMATA IMAJU PRAVO NA PRIVILEGIJE I IMUNITETE

Pored diplomatskih predstavnika, članova diplomatskog osoblja i šefa diplomatske misije postoje i druga lica koja uživaju određene imunitete i privilegije. To su članovi porodica diplomatskih predstavnika, članovi administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije i članovi njihovih porodica, članovi poslužnog osoblja misije i privatna posluga članova diplomatske misije.⁷⁵

Opšta praksa je da članovi diplomatskog osoblja misije imaju iste privilegije i imunitete koje uživa i sam šef misije i nije sporno da je to opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog prava. Međutim, ne postoji jedinstvena praksa država u pogledu ostalog osoblja misije koje treba uživati privilegije i imunitete. Neke države uključuju članove administrativnog i tehničkog osoblja u krug povlaštenih lica, a neke uključuju i poslugu. Takođe, razlike postoje u

⁷³ Mirza Pašić, op. cit. str. 200.

⁷⁴ Mirza Pašić, op. cit. str. 200.

⁷⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, str. 128.

privilegijama i imunitetima koje se garantuju različitim kategorijama osoblja misije. Pri izradi Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, Komisija za međunarodno pravo je u pogledu razlika u državnoj praksi birala između dva pravca: ili da se vodi principom jednostavnog minimuma, a da se o svakom dodatnom pravu dogovara biletarnim sporazumom, ili da postavi opšte i jedinstveno pravilo bazirano na onom što izgleda neophodno i rezonski. Većina članova Komisije se opredjelila za posljednju opciju, vjerujući da će predloženo pravilo predstavljati progresivan korak.⁷⁶

Jasno je da se pritisak na ličnost diplomatskih predstavnika ne vrši samo neposredno, nego i preko njegovih bliskih rođaka. Iz tog razloga usvojeno je običajno pravilo da sve one privilegije i imunitete koje uživa diplomata treba primjeniti i na članove njegove porodice.⁷⁷

Članovi porodice diplomate koji pripadaju njegovom domaćinstvu uživaju sve privilegije i imunitete koje ima i sam diplomatski predstavnik, pod uslovom da nisu državljani države prijema.⁷⁸ Njihov tretman je dobio na značaju tek uspostavljanjem stalnih diplomatskih misija. Tek od te novine postalo je uobičajeno da ambasadora, a zatim i druge diplomate koji idu na dužnost u stranu zemlju i tamo ostaju nekoliko godina, prate njihove žene, maloljetna djeca i posluga. U slučaju diplomatskih agenata, tehničkog i administrativnog osoblja koji uživaju pune privilegije i imunitete, Komisija je predložila, na osnovu diplomatske prakse, da i članovi njihovih porodica, takođe, treba da uživaju takve privilegije i imunitete ukoliko su oni članovi domaćinstva i ukoliko nisu državljani države prijema. Komisija je smatrala da ne postoji potreba uspostavljati kriterijume za određivanje ko je član porodice, niti za određivanje starosne granice djeteta. Maloljetna djeca i supružnici su opšteprihvaćeni kao članovi porodice. Ako su dio domaćinstva, u nekim slučajevima i rođaci mogu biti smatrani kao članovi porodice. Propisujući uslov da članovi porodice koji mogu imati privilegije i imunitete moraju biti članovi domaćinstva, Komisija je imala namjeru da preciznije pojasni veze ili specijalne uslove koji su potrebni. Neki posebni uslovi mogu postojati ako domaćinstvo ambasadoru vodi rođica koja nije u bliskim rođaćkim vezama s njim, ali živi sa porodicom niz godina.⁷⁹

Pri izradi Konvencije pokušala se naći bliža definicija pojma porodica. Međutim, nije se mogla naći prihvatljiva forma definicije, uzevši u obzir različita stanovišta o tome šta se pod porodicom podrazumijeva. Uobičajena praksa država svrstava bračnog druga i maloljetnu djecu u članove porodice. Obuhvata li pojam porodica supružnika koji živi odvojeno ili dijete koje studira ili radi daleko od stana roditelja, takođe se određuje na osnovu prakse države kod koje se akredituje. Nije prihvaćen prijedlog SAD na Konferenciji koji je predlagao da se pod pojmom porodica podrazumijevaju bračni drug, maloljetna djeca i neoženjena djeca, koja studiraju. U praksi je zastupljen kriterijum po kome se osoba smatra članom porodice, a nije član uže porodice onda kada postoje jake veze ili posebna situacija. Uobičajeno je da se svaki slučaj ove vrste rješava pojedinačno putem pregovora između države kod koje se akredituje i diplomatske misije. Članovi porodice ne mogu biti zaposleni u državi prijema, s obzirom da uživaju privilegije i imunitete. Ipak, neke zemlje dozvoljavaju zapošljavanje supružnika diplomata, a uobičajeno je da se ovo pitanje rješava bilateralnim sporazumom između zemlje prijema i zemlje slanja, koji, onda, reguliše status članova porodice diplomate ukoliko oni mogu konkurisati na slobodnom tržištu rada. Najčešće se bilateralnim sporazumom reguliše da ne mogu imati privilegije i imunitete za vrijeme dok su radno angažovani, da nisu oslobođeni plaćanja poreza, obaveze socijalnog osiguranja.⁸⁰

⁷⁶ Mirza Pašić, *Diplomatija*, Sarajevo, 2008. godine, str. 235.

⁷⁷ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 121.

⁷⁸ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 128.

⁷⁹ Mirza Pašić, op. cit. str. 236.

⁸⁰ Mirza Pašić, op. cit. str. 236.

Članovi administrativnog i tehničkog osoblja misije i članovi njihovih porodica koji pripadaju njihovim domaćinstvima, a ukoliko nisu državljani države prijema, niti su u njoj stalno nastanjeni uživaju sve privilegije i imunitete, uključujući i imunitet od krivičnog sudstva kao i diplomatski predstavnici. Jedina razlika u odnosu na diplomatske predstavnike je što samo prilikom prvog doseljenja imaju privilegije u pogledu oslobađanja od carinskih i drugih dažbina za uvoz i što im je imunitet od građanske i upravne jurisdikacije ograničen (ne primjenjuje se na postupke učinjene izvan vršenja njihovih službenih dužnosti).⁸¹

Teško je u praksi utvrditi da li je neki postupak učinjen u okviru službenih dužnosti. Bečka konvencija nije precizirala ko određuje da li je akt izvršen u okviru vršenja službenih dužnosti ili ne. Bilo bi ponižavajuće da se od države slanja zahtijeva da ide na sud i detaljno objašnjava da se dotični akt desio u okviru izvršavanja službenih dužnosti, a isto tako nema razloga da se samo tvrdnjom države koja kareduje spriječi sud u vršenju svoje dužnosti. Ne postoji mogućnost da se definiše neko generalno pravilo zbog velikog broja različitih slučajeva koji se dešavaju u praksi, pa se u svakom konkretnom slučaju odluka prepušta sudu. Javlja se i problem kvalitativnog razlikovanja imuniteta u pogledu aktivnosti u okviru izvršavanja službenih dužnosti od imuniteta od jurisdikcije. Očigledno je da je u slučaju određenih aktivnosti jedini faktor koji sprečava državu kod koje se akredituje od izvršenja jurisdikcije lični imunitet koji uživa diplomata. U takvim okolnostima sud države prijema ne može djelovati sve dok se vlada te države ne složi o odricanju od imuniteta. U slučaju aktivnosti koje se dešavaju u okviru službene dužnosti, to može, ali i nemora biti slučaj. Lokalni sud je u slučaju saobraćajne nesreće kompetentan da sprovodi postupak sve dok se imunitet ne dokaže. Sud države kod koje se akredituje nema nadležnost jurisdikcije u slučajevima uskraćivanja pasoša ili otpuštanja člana osoblja misije iako mu je slučaj povjeren, jer je predmet administrativni akt strane države koji nije subjekt nadležnosti suda druge države.⁸²

Donošenjem Bečke konvencije o diplomatskim odnosima znatno je poboljšan položaj administrativnog i tehničkog osoblja misije i članova njihovih porodica koji pripadaju njihovim domaćinstvima i taj položaj je skoro izjednačen sa položajem diplomatskog osoblja, uprkos otporu nekih država koje su u dotadašnjoj praksi ovoj kategoriji davale mnogo uže privilegije i imunitete. Naime, u pogledu privilegija i imuniteta ove kategorije službenika je postojala velika šarolikost u praksi, uz uslov poštovanja reciprociteta. Tokom Bečke konference o diplomatskim odnosima neki delegati su ukazivali da je važno da ove osobe uživaju puni imunitet da ne bi mogle biti uhapšene pod lažnim osnovom. Nasuprot tome, neki su bili protiv ovakvog izjednačavanja sa obrazloženjem da status ambasadora i njegovog čuvara ne bi trebalo da bude isti. Na kraju je prihvaćeno kompromisno rješenje koji je predstavljao britanski prijedlog sadržan u članu 37. Bečke konvencije. Italija je u svojim kometarima Bečke konvencije isticala da je u suprotnosti sa međunarodnom praksom i potpuno neprihvatljivo davati ovoj grupi diplomatske privilegije i imunitete. Jugoslavija je, takođe, u svojim kometarima isticala da se administrativno i tehničko osoblje, odnosno njihove funkcije ne mogu izjednačavati sa diplomatskim, te ni privilegije i imuniteti, jer prema važećem međunarodnom pravu ovo osoblje uživa samo privilegije i imunitete nužne za nesmetano vršenje njihovih funkcija. Švajcarska delegacija je istakla da ovoj kategoriji nisu potrebne široke privilegije i imuniteti, napominjući da po njihovim propisima imunitet imaju samo za djela učinjena u vršenja svojih funkcija. Takođe, ni Čehoslovačka nije bila spremna da prihvati proširenje diplomatskih privilegija i imuniteta za članove administrativnog i tehničkog osoblja diplomatske misije. Ova država je predložila da ova pitanja treba rješavati međusobnim sporazumima između država. Ipak, usvojen je stav da u pogledu administrativnog i tehničkog osoblja postoje dobri razlozi da im se garantuju iste privilegije i imuniteti kao i

⁸¹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 129.

⁸² Mirza Pašić, op. cit. str. 236.

članovima diplomatskog osoblja.⁸³ Na sjednicama Komisije UN za međunarodno pravo i na zasjedanju Bečke konferencije o diplomatskim odnosima je zaključeno da rad same diplomatske misije uveliko zavisi od povlašćenog položaja (od strane domaće države) administrativnog i tehničkog osoblja misije.⁸⁴

Komisija za međunarodno pravo je preporučila da administrativno i tehničko osoblje treba uživati sve privilegije i imunitete koji se garantuju diplomatskom osoblju, a ne samo prilikom obavljanja svojih dužnosti. Takođe, ovaj stav je pravdan i stavom da funkcija misije mora biti posmatrana kao cjelina, a ne da se rad svake osobe ili kategorije tretira pojedinačno. Mnogi članovi osoblja, vršeći administrativno-tehničke poslove i davajući stručne usluge, izvršavaju zadatke koji sa stanovišta funkcionisanja misije kao cjeline mogu biti i važniji nego poslovi nakih članova diplomatskog osoblja. Sekretarica ambasadora ili arhivar mogu biti mnogo više upućeni u tajne ili povjerljive podatke nego član diplomatskog osoblja. Takve osobe treba, takođe, zaštititi od eventualne presije države prijema. Takođe, treba imati u vidu da je teško razlikovati pojedine članove administrativnog i tehničkog osoblja od drugih članova i kategorija.

Odredbе Bečke konvencije koje se odnose na privilegije i imunitete ove kategorije se ne primjenjuju svuda jedinstveno, jer su neke države stavile svoje rezerve već prilikom usvajanja ove konvencije. U ovakvim slučajevima države primjenjuju ove odredbe pod uslovom reciprociteta.

Članovi poslužnog osoblja misije koji nisu državljani države kod koje se akredituje ili koji u njoj nemaju stalno prebivalište, uživaju imunitet u pogledu postupaka učinjenih u vršenju svojih funkcija i oslobođenje od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu, kao i oslobođenje za obaveze iz socijalnog osiguranja. Službenu posluđu čine vozači, kuhari, baštovani, oni koji čiste ambasade. Za razliku od privatne posluge, njih zapošljava država slanja, a ne član diplomatske misije.⁸⁵ Članovi njihovih porodica nemaju nikakve privilegije i imunitete. Ipak, članovi poslužnog osoblja i članovi njihovih porodica imaju pravo na poseban postupak u pogledu napuštanja teritorije, čak i u slučaju ratnog stanja, kao i u pogledu pokretne imovine za slučaj smrti, ali pod uslovom da nisu državljani države prijema, odnosno da nemaju prebivalište u domaćoj državi.⁸⁶ Naravno, država prijema može, slobodno, po svom nahođenju, odrediti dodatne privilegije i imunitete ovoj kategoriji osoblja.⁸⁷

Članovi privatne posluge članova misije koji nisu državljani države kod koje se akredituje ili nemaju u njoj stalno prebivalište (tzv. dovedena posluga), oslobođeni su od poreza i taksa na plate koje primaju za svoju službu, a privilegije i imunitete imaju samo u onoj mjeri koju dozvoljava država kod koje se akredituje. Bečka konvencija naglašava da država kod koje se akredituje treba svoju jurisdikciju nad tim licima da vrši na način koji ne ometa pretjerano vršenje funkcije misije, tj treba da vrši na način kojim se izbjegava neprimjeren uticaj na funkcionisanje misije.⁸⁸ Članovi njihovih porodica ne uživaju pravo na poseban postupak.

⁸³ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 129.

⁸⁴ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 130.

⁸⁵ Mirza Pašić, op. cit. str. 237.

⁸⁶ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 130.

⁸⁷ Mirza Pašić, op. cit. str. 238.

⁸⁸ Branimir M. Janković, *Diplomatski sistem*, Beograd, 1988. godine, str. 121.

9.PRIVILEGIJE I IMUNITETI ZA DRŽAVLJANE DRŽAVE PRIJEMA ILI OSOBE KOJE SU U NJOJ REZIDENTNE

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima ne sprečava državu da za diplomatskog službenika imenuje stranog državljanina, pa i državljanina zemlje u kojoj se akredituje. Generalno gledajući, može se reći da je rijedak slučaj u diplomatskoj praksi da države angažuju diplomate koje imaju državljanstvo ili prebivalište u državi prijema.

Prema odredbama ove konvencije, ukoliko država kod koje se akredituje ne garantuje dodatne privilegije i imunitete, diplomata koji je državljanin te države ili je u njoj stalno nastanjen uživa imunitet od jurisdikcije i nepovredivost samo u postupcima učinjenim pri vršenju svojih službenih dužnosti.

Praksa nije jedinstvena, a i mišljenja su podijeljena kada je riječ o privilegijama i imunitetima diplomatskog predstavnika koji ima državljanstvo države prijema. Neki teoretičari zastupaju stav da šef misije i članovi diplomatskog osoblja koji su državljani države prijema trebaju uživati samo one privilegije i imunitete koje mu država kod koje se akredituje eksplicitno garantuje. Drugi smatraju da šef misije i članovi osoblja misije trebaju imati pune privilegije i imunitete i država koja akredituje ne treba prema njima imati nikakve rezerve. Većina članova Komisije za međunarodno pravo je podržala kompromisno rješenje, koje smatra najbitnijim za diplomate koji su državljani države prijema, a to je da uživaju najmanje minimum imuniteta koji će im omogućiti da svoje dužnosti uspješno obavljaju. Taj minimum su nepovredivost i imunitet od jurisdikcije u aktivnostima koje preduzimaju u vršenju svojih službenih dužnosti. Osim utvrđenog minimuma, ova kategorija diplomatskih predstavnika može imati i dodatne privilegije i imunitete koje određuje država kod koje se akredituje.⁸⁹

Zemlja domaćin može odbijanjem saglasnosti da spriječi da njen državljanin ili lice koje je u njoj stalno nastanjeno bude u toj državi imenovano kao strani diplomatski predstavnik. Sve je ređe imenovanje domaćih državljana za diplomatske predstavnike trećih država i ova praksa polako nestaje. I bez posebnog objašnjavanja je jasno u kojoj mjeri je za državu prijema nezgodno da njen vlastiti državljanin, a posebno ako je u njoj stalno nastanjen, predstavlja kao diplomata stranu zemlju. Praktikuje se uglavnom u novonastalim državama koje su se odcijepile ili oslobodile od bivših metropola ili u drugim izuzetnim okolnostima. Ovo iz razloga što u svako vrijeme ovakav status može da bude prekinut od države prijema, jer je isto lice vezano i zakonima i propisima te države.⁹⁰

Ostali članovi osoblja diplomatske misije i privatne posluge koji su državljani države kod koje se akredituje ili su u njoj stalno nastanjeni uživaju samo one privilegije i imunitete koje im dopusti država kod koje se akredituje. Država prijema može upotrijebiti svoju jurisdikciju u pogledu ovih osoba samo u onoj mjeri koja neće pretjerano omesti izvršavanje funkcija misije.

Postoji jedna manja nedoumica vazana za ovu odredbu. U Konvenciji, a ni u protokolima nije definisan pojam *stalno nastanjen*, koji je unesen na prijedlog australijske delegacije. Prema vladajućem mišljenju, niti država prijema, niti država slanja ne mogu nedvosmisleno odrediti ko se od članova misije može smatrati kao stalno nastanjen u državi kod koje se akredituje. Uobičajeno je da se stalno nastanjenim smatraju sve osobe koje u trenutku zapošljavanja u diplomatskoj misiji već duže vrijeme imaju svoje mjesto prebivališta u državi kod koje se akredituje. Jedan od kriterijuma može biti i taj da te osobe posjeduju rezidentnu vizu, ukoliko takvu vizu izdaje zemlja domaćin.⁹¹

Prema administrativnom i tehničkom osoblju diplomatske misije koje ima državljanstvo države prijema ili je u njoj stalno nastanjeno, država prijema nema nikakvih obaveza,

⁸⁹ Mirza Pašić, op. cit. str. 240.

⁹⁰ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, str. 128.

⁹¹ Mirza Pašić, op. cit. str. 240.

osim da kada vrši jurisdikciju prema njima, to čini na način koji ne ometa isuviše redovno obavljanje poslova diplomatske misije.

Članovi porodice ove kategorije, ako imaju državljanstvo države prijema ili su u njoj stalno nastanjeni, nemaju nikakve privilegije i imunitete, osim u dva slučaja. U slučaju oružanog sukoba, mora im se olakšati odlazak prilikom napuštanja države prijema, a u slučaju smrti sa njihovom pokretnom imovinom mora se postupati kao i sa takvom imovinom diplomatskih predstavnika.⁹²

10. PERIOD U KOME VAŽE PRIVILEGIJE I IMUNITETI

Značajno je pitanje dokle traje imunitet diplomate. Trajanje imuniteta diplomatskih predstavnika je, takođe, regulisano Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

U diplomatskoj praksi prije Bečke konvencije su postojala tri trenutka od kojih je diplomata počinjao uživati privilegije i imunitete u zemlji prijema. Za šefa misije prvi trenutak je bio dobijanje agremana, drugi stupanje na teritoriju države prijema, a treći predaja akreditivnih pisama. Za ostale diplomatske agente jedinstven trenutak je bio notifikovanje diplomate u ministarstvu vanjskih poslova ili drugom ministarstvu zemlje prijema, o čemu su se dogovarale zemlja slanja i zemlja prijema.

U prvom stavu člana 39. Bečke konvencije se definiše drugi trenutak od kojeg je diplomata počinjao uživati imunitet. Svako lice koje ima pravo na diplomatske privilegije i imunitet može se koristiti njima odmah po stupanju na teritoriju države kod koje se akredituje (tj. trenutak kada diplomata doputuje u zemlju prijema) ili ako se već nalazi na toj teritoriji čim je njegovo naimenovanje notifikovano ministru inostranih poslova ili nekom drugom ministru nadležnom prema unutrašnjim propisima države. Na ovaj način se izbjegava da vremenski period od stupanja na teritoriju zemlje prijema do notifikacije, iako je on u pravilu obično kratak, ostane pravno nejasan u pogledu uživanja privilegija i imuniteta.

Šef misije je procesom dobijanja agremana najavljen zemlji prijema, a diplomata je najavljen procesom dobijanja diplomatske vize.

U slučaju diplomatskih predstavnika koje svoje pravo dobijaju na osnovu drugih lica, primjenjuju se drugi momenti početka uživanja diplomatskih privilegija i imuniteta (npr. datum početka veze koja je osnova za dobijanje prava na privilegije i imunitete).⁹³

U drugom stavu ove konvencije se određuje prestanak prava na uživanje privilegija i imuniteta. Ova prava diplomate, čiji je službeni angažman završen, prestaju vrijediti u trenutku kada diplomata napusti zemlju ili sa istekom primjereno određenog vremenskog roka. Oni važe sve do tog trenutka, čak i u slučaju oružanog sukoba.⁹⁴

Međutim, u pogledu akata izvršenih u vršenju dužnosti, imunitet se nastavlja. To je razumljivo, jer bi bilo više nego nelogično da diplomati poslije završetka svoje misije mogu da odgovaraju čak i za djela izvršena u službenom svojstvu. U diplomatskom pravu se smatra da taj imunitet važi i prema trećim državama, a ne samo prema državi prijema gdje je odnosno lice imalo funkcije u diplomatskoj praksi. U praksi ima izuzetaka u tmačenju i sprovođenju Bečke konvencije. Jedan slučaj iz 1994. godine izazvao je ozbiljne rasprave i kritike na račun sudstva Savezne Republike Njemačke. Sreski sud Berlin-Tirgarten izdao je 1994. godine nalog za hapšenje bivšeg sirijskog ambasadora u Njemačkoj demokratskoj republici (DDR) zbog toga što je navodno vršeći dužnost ambasadora pomogao u pripremi jednog terorističkog ubistva. Odluku lokalnog suda potvrdio je i Vrhovni sud Njemačke, a Ustavni sud ove zemlje je odbacio žalbu ambasadora, smatrajući da odlukama njemačkih sudova o hapšenju

⁹² Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 130.

⁹³ Mirza Pašić, op. cit. str. 242.

⁹⁴ Mirza Pašić, op. cit. str. 243.

nije povrijeđeno ni jedno pravo predviđeno Ustavom Njemačke. Ustavni sud je smatrao da je davanje imuniteta obaveza samo DDR-a, ali ne i Savezne Republike Njemačke, i da takvu odluku Savezna Republika Njemačka nije preuzela ujedinjenjem. Po njemu obaveza iz člana 39. Bečke konvencije nema efekat erga omnes, ne djeluje prema svim državama, već samo prema državi prijema.⁹⁵

U Americi se desio interesantan slučaj u pogledu samog trajanja imuniteta. Ambasador Papue Nove Gvineje u SAD je bio vinovnik jedne saobraćanje nesreće za vrijeme svog službovanja SAD u kojoj su povrijeđena dva američka državljanina. Nakon završetka svoje diplomatske misije pojavio se u SAD i protiv njega je pokrenut krivični postupak. Papua Nova Gvineja je uložila žalbu i pozivala se na njegove imunitete. Stejt dipartment je odgovorio da „osim za akte koji proističu u vezi sa vršenjem službenih funkcija, svi jurisdikcioni imuniteti koje je lice ranije imalo prestaju završetkom tog perioda“. S obzirom na to da država prijema, odnosno njeni organi cijene koji su to akti koji proističu u vezi sa vršenjem diplomatskih funkcija, ovakav restriktivan stava Stejt dipartmenta sigurno nije u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatski odnosima i može da bude osnov za ozbiljne zloupotrebe i opasno negiranje sadržaja svrhe diplomatskih imuniteta.

Odrednica „napusti zemlju“ nije definisana u Bečkoj konvenciji i čini se da bi bila bolja druga formulacija Bečke konvencije „kada konačno napusti zemlju prijema“. Druga alternativa „sa istekom primjereno dugog vremenskog perioda“, ukazuje na mogućnost da, ako diplomata ili članovi njegove porodice konačno ne oputuju nakon završetka službe, država kod koje se akredituje može, ukoliko za to postoje opravdani razlozi, osigurati za određeno vrijeme produženje privilegija i imuniteta. Ona to može uraditi na osnovu opštih pravnih propisa ili putem ad hoc odluke u pojedinačnom slučaju. U praksi se često dešava da diplomata sa službe u zemlji prijema ide u penziju i želi ostati u zemlji prijema ili da, npr. bračni drug ili djeca diplomate slijede diplomatu na novu službu sa zakašnjanjem. U ovakvim slučajevima za državu prijema ne postoji obaveza, nego ona i u tom slučaju daje privilegije i imunitete iz diplomatske kurtoazije.⁹⁶

Ukoliko diplomata poslije završetka dužnosti želi provesti odmor u državi prijema, on u tom periodu ne uživa privilegije i imunitete, jer ne izvršava svoje dužnosti (princip funkcionalne nužnosti).⁹⁷

Interesantno je i pitanje da li smrću ovlašćenog lica prestaje diplomatski imunitet. I teorija i praksa daju negativan odgovor. Radi opravdanja ovakvog stava doktrina navodi slučaj sa memorandumom kanadskog Ministarstva inostranih poslova od 17. decembra 1981. godine, kojim se zabranjuje ispitivanje tijela jednog umrlog diplomate, kao i činjenicu da poslije jednog saobraćajnog udesa 1984. godine, u kome je poginuo jedan istočnonjemački diplomata, takođe zbog imuniteta nije bilo moguće izvršiti istražne radnje nad tijelom poginulog. Stavom 3 člana 39. Bečke konvencije se definiše da u slučaju smrti člana misije članovi njegove porodice i dalje uživaju privilegije i imunitete na koje imaju pravo sve do isteka primjerenog vremena za napuštanje zemlje. Licima koje nemaju diplomatski status (administrativnom i tehničkom osoblju) Bečka konvencija priznaje manji obim privilegija i imuniteta, ali pod uslovom da nisu državljani države prijema.

Privilegije i imuniteti važe od momenta kada strani predstavnik pređe granicu domaće države, pa sve dok je ne napusti. Trajanje imuniteta počinje prije prijema odnosno predaje akreditiva i ne prestaje predajom odnosno prijemom opozivnih pisama. Poslije predaje, odnosno prijema opozivnih pisama postoji rok u kome diplomata mora napustiti zemlju.

⁹⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 124.

⁹⁶ Mirza Pašić, op. cit. str. 243.

⁹⁷ Mirza Pašić, op. cit. str. 243.

11. ODRICANJE OD DIPLOMATSKOG IMUNITETA

Samo država slanja se može odreći imuniteta od jurisdikcije svog diplomatskog agenta. Pojam država slanja u ovom slučaju označava vladu države slanja koju je priznala država prijema prije nego se dešava odricanje od imuniteta. Odricanje od diplomatskog imuniteta regulisano je članom 32. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima.⁹⁸

Dakle, za odricanje od diplomatskog imuniteta, kako po shvatanju doktrine, tako i po praksi država, nije dovoljno samo odricanje nosioca imuniteta, nego samo izričito odricanje od strane ovlašćenog predstavnika države imenovanja. Tek tada može da prestane imunitet odnosne ličnosti. Potpuno je irelevantan stav lica o čijem se imunitetu radi, jer su imuniteti dati u korist države koju diplomata zastupa, a ne u njegovu ličnu korist. Kada su u pitanju članovi osoblja diplomatske misije obično je šef diplomatske misije taj koji daje izjavu o odricanju od njihovog imuniteta. Slučaj u praksi koji govori o ovome desio se neposredno pred početak Drugog svjetskog rata pred američkim sudom. Ataše poljske ambasade u Vašingtonu uložio je prigovor zbog činjenice da je njegov ambasador izvršio odricanje od imuniteta bez njegove saglasnosti. Sud je zatražio stav Stejt dipartmenta, koji je odgovorio da imunitet ne uživa pojedinac lično, već kao član strane diplomatske misije i da je šef diplomatske misije kao predstavnik vlade države imenovanja u potpunosti nadležan da se odrekne imuniteta svojih podređenih službenika.⁹⁹ Imajući u vidu da je odricanje od diplomatskog imuniteta, prije svega, pitanje odnosa između države imenovanja i države prijema, a ne samo pitanje uspostavljanja krivične odgovornosti, odnosno lica pred organima države prijema, to se u svakom konkretnom slučaju najsavjesnije utvrđuje da li država imenovanja zaista ima namjeru da se odrekne imuniteta ili je to samo gest pojedinca koji u konkretnom slučaju ne može da određuje njen stav. Interesantan primjer se desio 1906. godine, kada je u Briselu, sin čileanskog poslanika, braneći čast svoje sestre, ubio jednog čovjeka. Njegov otac, čileanski poslanik odrekao se imuniteta svoga sina, ali je belgijsko Ministarstvo spoljnih poslova dozvolilo da sud započne postupak tek kada je dobilo potvrdu čileanskog ministra spoljnih poslova o odricanju od imuniteta.

Prije donošenje Bečke konvencije o diplomatskim odnosima postojala je dilema u diplomatskoj praksi kada je riječ o pitanju ko je ovlašćen da se odrekne diplomatskog imuniteta. Postojala su shvatanja o tri različita subjekta: država slanja, šef misije države slanja u državi prijema ili diplomat o kome se u konkretnom slučaju radi.¹⁰⁰

Član 32. Bečke konvencije je eksplicitan da to mora biti samo država slanja. Međutim, i šef misije je predstavnik države slanja u državi prijema. U svakom slučaju, svaka država propisuje unutrašnju proceduru odricanja od imuniteta. Za određene slučajeve tako utvrđena procedura može ovlastiti šefa diplomatske misije da, uz konsultacije ili bez njih sa ministarstvom vanjskih poslova svoje zemlje, može dati izjavu o odricanju od imuniteta diplomate. Međutim, ukoliko se radi o šefu diplomatske misije, izjavu o odricanju od imuniteta daje ministarstvo spoljnih poslova, odnosno vlada države slanja. Ova izjava mora biti izričita. Odricanje ne mora proizaći iz korespondencije među vladama, nego se, takođe, smatra validnim odricanje koje daje šef misije. Šef diplomatske misije je predstavnik svoje države i u slučaju kada komunicira sa sudom radi odricanja od imuniteta, što država kod koje se akredituje mora prihvatiti kao djelovanje države koja akredituje. Ovlaštenje šefa misije da saopšti odricanje od imuniteta je unutrašnje pitanje koje se tiče samo države koja akredituje i šefa misije i kao takvo nije regulisano Bečkom konvencijom.¹⁰¹

⁹⁸ Mirza Pašić, op. cit. str. 223.

⁹⁹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 126.

¹⁰⁰ Mirza Pašić, op. cit. str. 223.

¹⁰¹ Mirza Pašić, op. cit. str. 223.

Prilikom izrade ove konvencije, vodila se diskusija unutar Komisije UN za međunarodno pravo (ILC) o tome mora li odricanje od imuniteta biti jasno iskazano (npr. u obliku pismene izjave) ili ono može biti implicitno u vidu pojavljivanja diplomate pred sudom. Prijedlog Komisije je predvidio potrebu za jasnim odricanjem od imuniteta samo u slučaju krivičnog procesa, a kod građanskog i upravnog postupka trebalo bi biti dovoljno i implicitno odricanje. Na samoj Konferenciji predstavnici Poljske su ukazali da je ovakva razlika nekonsekventna, a ovaj stav je imala i većina delegata, pa je na kraju usvojen stav o nedvosmislenom odricanju od imuniteta. Jednom iskazano odricanje od diplomatskog imuniteta vrijedi za sve postupke i za sve instance. Dakle, nema potrebe da se ponovo daje izjava o odricanju od imuniteta na svakoj instanci.

Prema Bečkoj konvenciji, diplomata ili druga osoba koja uživa imunitet od sudstva ne može se više pozivati na imunitet od sudstva, ako dopusti da počne sudski proces i ukoliko se pokrene protivtužba koja je sa glavnom tužbom u neposrednoj vezi. Dakle, iniciranje parnice od diplomatskog agenta sprečava ga od pozivanja na imunitet. U ovakvim slučajevima se smatra da je diplomatski agent prihvatio jurisdikciju države kod koje se akredituje onoliko koliko se zahtjeva da bi se provela parnica. Nije izričito naglašeno, ali se smatra da su parnice pred bilo kojim sudom ili sudovima nedjeljive cjeline i da se ne može opet pozvati na imunitet ako je eksplicitno ili implicitno došlo do odricanja od imuniteta na sudu prve instance. U 32. členu Konvencije pravi se razlika između odricanja od imuniteta u slučaju krivične i odricanja od imuniteta u slučaju građanske parnice. Kada je riječ o odricanju imuniteta u slučaju krivične parnice, odricanje mora biti izričito saopšteno, a u građanskim parnicama ili upravnom postupku ono može biti iskazano, ali se može i podrazumijevati. U ovakvim parnicama relevantno odricanje od imuniteta može se izvesti iz ponašanja diplomatskog agenta, a takođe i njegovo eksplicitno odricanje od imuniteta mora se uzeti kao relevantno. Podrazumijeva se da diplomata ima neophodna ovlaštenja za odricanje od imuniteta.

Odredbe Konvencije ne govore ništa o tome da li je diplomatski agent obavezan konsultovati državu slanja u slučaju podizanja tužbe i je li država prijema ovlaštena da podizanje tužbe smatra nevažećim ako diplomata nije konsultovao vladu svoje države. U svakom slučaju i ovdje Bečka konvencija podrazumijeva kao neophodno odricanje od imuniteta države slanja, tako da diplomata ne može sam raspolagati svojim privilegijama i imunitetima.

Odricanje od imuniteta radi svjedočenja pred sudom ima poseban značaj. Praksa država je da i u ovim slučajevima diplomatski agenti za svaki poseban slučaj traže saglasnost svog ministarstva spoljnih poslova, koje ocjenjuje može li tom prilikom biti povrijeđena obaveza tajnosti. Države slanja žele izbjeći da pojedinačno odricanje od imuniteta postane učestano i da se pretvori u prasku. S druge strane, u skladu je sa njegovanjem diplomatskih odnosa da sarađuju u skladu sa svojim interesom i mogućnostima, u konkretnom slučaju sa nadležnim vlastima u zemlji prijema. Cilj države slanja je ostvarivanje svojih interesa i istovremeno očuvanje dobrih odnosa sa državom prijema. Da se ne bi odrekla imuniteta, a istovremeno sarađivala sa vlastima u zemlji prijema, diplomatska misija u slučaju da dobije poziv na sud upućuje diplomatsku notu ministarstvu vanjskih poslova zemlje prijema sa molbom da se sud obavijesti da na osnovu odredaba Bečke konvencije diplomata koji je pozvan kao svjedok ne može izaći pred sud i svjedočiti. Misija uz notu prilaže pismeni opis, koji je sastavio diplomata, a koji daje njegovo viđenje kako se dogodila nesreća ili krivično djelo. Misija ukazuje u toj noti da je opis dobrovoljni doprinos razrješenju nejasnoće kako se nesreća desila, ali se istovremeno poziva na imunitet i saopštava da se diplomat neće pojaviti na sudu u svojstvu svjedoka.¹⁰²

Diplomatski predstavnici uživaju diplomatski imunitet i kada prouzrokuju saobraćajne prekršaje. Pojedine zemlje očekuju od stranih diplomatskih misija da i u pogledu saobraćajne prekršaje.

¹⁰² Mirza Pašić, op. cit. str. 224.

braćajnih prekršaja poštuju praksu generalnog odricanja od imuniteta. Gledajući generalno, diplomatsko pravo nije protiv ovakve prakse odricanja od imuniteta države koja akredituje, a koja je ograničena samo na saobraćajne prekršaje. Ipak, postoje i mišljenja protiv ovakvog načina odricanja od imuniteta i privilegija.

Diplomatski predstavnik treba odmah obavijestiti šefa diplomatske misije o slučaju kada su mu povrijeđeni privilegije i imuniteti (npr. prilikom saobraćajnih prekršaja). Šef misije tada odlučuje da li će tražiti instrukcije svoje vlade, odnosno ministarstva vanjskih poslova, ili će se sam obratiti vladi zemlje prijema. Izbor šefa misije zavisi od težine posljedica prekršaja ili povrede privilegija i imuniteta u datom slučaju. U lakšim slučajevima je dovoljno usmeno pojašnjenje prilikom prve naredne posjete ministarstvu vanjskih poslova zemlje prijema.¹⁰³

12. IMUNITETI I PRIVILEGIJE MISIJA I NJENIH ČLANOVA PRI MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA I NJIHOVIH SLUŽBENIKA

Najznačajniji izvori u kojima su regulisani privilegije i imuniteti ove kategorije su Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera iz 1975. godine, Konvencija o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija iz 1946. godine, Konvencija o privilegijama i imunitetima specijalizovanih ustanova iz 1947. godine i Sporazum o glavnom sjedištu OUN sa vladom SAD iz 1947. godine.

Stalne misije nisu u početku imale tačno određen pravni status, pa ni obim privilegija i imuniteta, a slična situacija je bila i sa privilegijama i imunitetima osoblja koje je obavljalo funkcije u misiji. Nije se moglo tačno definisati koja su prava, a koje obaveze države sjedišta u odnosu na njih jer se nije moglo tačno odrediti kvalifikacija tih službenika.

Prvi pokušaj da se to pitanje uredi jeste sačinjavanje Sporazuma o glavnom sjedištu UN koji je ova organizacija zaključila sa vladom SAD 1947. godine. Sporazumom se uspostavlja tzv. distrikt sjedišta, na kome se nalazi zgrada Ujedinjenih nacija, teritorija sa posebnim pravnim statusom i koja je pod kontrolom i vlašću UN. U ovom sporazumu je prihvaćeno opšte i osnovno pravilo da se svim licima priznaju privilegije i imuniteti koji su inače priznati diplomatskim predstavnicima stranih država koji su u ovoj državi akreditovani. Ovim sporazumom nisu određene privilegije i imuniteti misije kao ustanove, već samo one koje Vlada SAD priznaje šefu i osoblju misije. Potpune privilegije i imuniteti su priznati šefovima stalnih misija (glavnom stalnom predstavniku), a ostalo osoblje misije je dobilo iste prema dogovoru između generalnog sekretara UN, vlade SAD i države u pitanju. Sjedinjene Države su odbile priznati pun obim privilegija i imuniteta predstavnicima država čije Vlada SAD ne priznaju, već su za njih privilegije i imuniteti važili samo dok vrše službene funkcije. Sporazum o sjedištu teritoriju proglašava nepovredivom. Savezni, državni i lokalni funkcioneri ili službenici SAD, administrativni, sudski, vojni ili policijski, nemaju pravo da uđu na teritoriju sjedišta radi vršenja svojih službenih dužnosti, osim uz saglasnost i pod uslovima koje odredi generalni sekretar UN. SAD su se obavezale ovim sporazumom da preduzmu sve mjere kako bi obezbjedile da mir u sjedištu ne bude poremećen nedozvoljenim ulaskom grupa lica ili ometanjima u njegovoj neposrednoj blizini, obezbeđujući na granicama teritorije sjedišta odgovarajuću policijsku zaštitu. OUN je dobila ovim sporazumom niz pogodnosti za obezbeđenje sopstvenog sistema komunikacija, kao i niz povlašćenja u korišćenju telekomunikacionih službi države sjedišta. Izvršne mjere, uključujući oduzimanje privatne imovine, mogu da budu izvršene samo uz saglasnost i pod uslovima koje odredi generalni sekretar.¹⁰⁴

¹⁰³ Mirza Pašić, op. cit. str. 225.

¹⁰⁴ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 253.

Konvencijom o imunitetima i privilegijama Ujedinjenih nacija iz 1946. godine je predviđeno da imovina i potraživanja Organizacije ma gdje se nalazili i ma ko bio njihov pritežilac, uživaju imunitet od svake forme pravnog postupka, izuzev ako Organizacija izričito od njega ne odustane u svakom pravnom slučaju. Odustajanje ne može da se protegne na izvršne mjere. Pod izrazom „svaka forma pravnog postupka“ se podrazumijeva svaka forma postupka pred nacionalnim vlastima, sudskim, administrativnim ili izvršnim, bez obzira da li je sama organizacija imenovana kao tužena ili je zatraženo da pruži neku informaciju ili da vrši neku pomoćnu ulogu. Prema ovoj konvenciji prostorije UN su nepovredive. Imovina, potraživanja, ma gdje se nalazili i ma ko bio njihov pritežilac, ne mogu da budu predmet pretresa, rekvizicije, zaplene, eksproprijacije ili ma kog drugog oblika izvršne, administrativne, sudske ili zakonodavne prinudne mjere. Arhiva Organizacije i svi dokumenti koji joj pripadaju ili koje ona drži su nepovredivi ma gdje se nalazili. Organizacija ne podliježe nikakvoj finansijskoj kontroli i može da ima fondove u bilo kojoj valuti i da slobodno vrši transfer. Organizacija ujedinjenih nacija uživa najpovoljniji tretman u svim državama članicama u pogledu službenih komunikacija. Ona ima pravo na upotrebu šifre i primanje pošte po kuririma i valizom, u kom slučaju uživa sve privilegije i imunitete koji su dati diplomatskim kuririma i diplomatskoj valizi. Ova konvencija predviđa da se sporovi koji nastanu u vezi sa tumačenjem ili primjenom njenih odredaba rješavaju pred Međunarodnim sudom pravde, ukoliko strane u sporu ne postignu sporazum o nekom drugom načinu rješavanja spora. Konvencija predviđa da se može podnijeti zahtjev za savjetodavno mišljenje Suda, ako nastane spor između OUN i neke države članice. Mišljenje Suda u tom slučaju će biti odlučujuće.¹⁰⁵

Švajcarski federalni savjet je donio odluku, vezanu za Evropsko sjedište UN u Ženevi, kojom je priznao svima bez diskriminacije privilegije i imunitete koji su inače priznati „običnim“ diplomatama akreditovanim u ovoj državi. Priznavanje *mutatis mutandis* opštih diplomatskih povlastica i imuniteta se ispoljilo kao praksa i u drugim sporazumima o sjedštu između država i specijalizovanih agencija. Ovo je uticalo na pojavu niza nedostataka neujednačene prakse i pojavu sporova vezanih za tumačenje sporazuma, s obzirom na specifične odnose između države odašiljanja i države sjedišta, koji nisu isti kao oni između države prijema i države odašiljanja u bilateralnoj diplomatiji.¹⁰⁶

Ovakva praksa je uticala na Komisiju UN za međunarodno pravo da počne da radi na nacrtu konvencije o odnosima država i međunarodnih organizacija, što je imalo za posljedicu donošenje Bečke konvencije o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera 1975. godine. Komisija je uspjela ovom konvencijom da izjednači stalne misije i njeno osoblje u pogledu imuniteta i privilegija sa stalnim diplomatskim predstavništvima i diplomatskim osobljem i da eliminiše većinu restrikcija karakterističnih za stalne misije, tako da su razlike između Bečke konvencije iz 1969. godine i Bečke konvencije iz 1975. minimalne. Ako se pogleda u cjelini, Bečka konvencija iz 1975. godine globalno preuzima rješenja iz Bečke konvencije iz 1961. godine, s tim što se vodi računa o specifičnostima stalnih misija i posebnoj situaciji države sjedišta koja je različita od države prijema u bilateralnim diplomatskim odnosima.

Bečka konvencija iz 1975. godine prihvata na apsolutan način načelo nediskriminacije u pogledu tretmana koji je država sjedišta dužna da obezbjedi stalnoj misiji pri međunarodnoj organizaciji koja djeluje na njenoj teritoriji. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima prihvata isto načelo, ali dopušta i određena odstupanja uslovljena reciprocitetom. Kod ove kategorije diplomata, direktnog i funkcionalnog odnosa između države sjedišta i države odašiljanja nema, pa bilo kakvo uslovljavanje privilegija i imuniteta ne bi imalo svog logičkog, a još manje pravnog opravdanja. Autori Konvencije su ovim pristupom htjeli da ukinu određenu negativnu praksu koja je otežavala rad stalnih misija i koju su neke zemlje praktikovale

¹⁰⁵ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 254.

¹⁰⁶ Branimir J. Janković, op. cit. str. 204.

(nepovoljniji tretman misijama država s kojima ne održavaju diplomatske odnose, ne priznaju njihove vlade ili slično) prije nego što je Konvencija stupila na snagu.

Bečka konvencija iz 1975. u potpunosti izjednačava položaj posmatračkih misija s onim misijama država članica koje imaju stalni karakter, čime je položaj posmatračkih misija u potpunosti regulisan i izbjegnuto je ono neprecizno upućivanje, *mutatis mutandis*, na privilegije i imunitete priznate redovnim diplomatskim misijama prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima.¹⁰⁷

Bečka konvencija o predstavljanju država ima dvije načelne odredbe o privilegijama misije: da država sjedišta odobrava sve privilegije potrebne za obavljanje funkcija misije i da međunarodna organizacija pruža pomoć misiji u dobijanju tih olakšica i daje misiji one privilegije koje su u njenoj nadležnosti. Imajući u vidu da država imenovanja nije neposredno vezana za državu sjedišta, već za međunarodnu organizaciju, postoji obaveza te organizacije da pomaže državi imenovanja, njenoj misiji i članovima misije da ostvare privilegije i imunitete predviđene Konvencijom. Istovremeno, međunarodna organizacija je obavezna da pomaže državi sjedišta da obezbjedi da država imenovanja, njena misija i članovi misije izvršavaju svoje dužnosti koje se odnose na privilegije i imunitete predviđene Konvencijom.

Status stalne misije je u potpunosti izjednačen sa onim koji se priznaje diplomatskoj misiji u bilateralnim diplomatskim odnosima. Prostorije misije su nepovredive i organi države sjedišta smiju da uđu u njih samo sa pristankom šefa misije. Država sjedišta je dužna preduzimati sve mjere kao što je obavezna država kod koje se akredituje u bilateralnim odnosima kada je riječ o zaštiti prostorija, namještaja, imovine i prevoznih sredstava. Država sjedišta ima obavezu da omogući nesmetano obavljanje službenih funkcija. Prostorije misije, arhiva i druga dokumenta su nepovredivi. Osigurana je sloboda kretanja članova misije i puna sloboda opštenja sa državom odašiljanja i organizacijom. Odredbe o nepovredivosti arhiva i dokumenata, slobodi opštenja i slobodi kretanja misije su uglavnom identične s odgovarajućim odredbama Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Država sjedišta je dužna da pruži odgovarajuće olakšice oko pronalaženja prostorija misije i stanova za osoblje. Misija uživa i odgovarajuće poreske olakšice. Država sjedišta je obavezna da pruži odgovarajuću zaštitu prostorijama, imovini i arhivi misije, ukoliko dođe do zatvaranja ili povlačenja misije. Misija ima pravo koristiti otpremnu radio-stanicu, služiti se kurirom i diplomatskom valizom.¹⁰⁸

Šef i članovi diplomatskog osoblja misije su neprikosnoveni. Oni imaju, u pogledu obima privilegija i imuniteta, isti tretman kao i diplomate u bilateralnoj diplomatskoj misiji prema režimu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Oni ne mogu biti podvrgnuti nikakvom hapšenju ili pritvoru. Država sjedišta je dužna predizeti sve potrebne mjere da bi spriječila napad na njihovu ličnost, slobodu i dostojanstvo i da sudski goni i kažnjava lica koja su izvršila taj napad. Šef i članovi diplomatskog osoblja misije uživaju imunitet od krivične, upravne i građanskopravne jurisdikcije države sjedišta. Ne postoji imunitet od upravnog i građanskog sudstva kada je u pitanju privatna nepokretna imovina u državi sjedišta, postupak nasljeđa kada se odnosni član nalazi u svojstvu privatnog lica i profesionalne odnosno trgovačke djelatnosti.

Ne postoji neposredan odnos između države sjedišta i države imenovanja, nego se taj odnos vrši preko međunarodne organizacije. S obzirom na to država sjedišta ne može da proglasi člana misije za nepoželjnu osobu (*persona non grata*). Međutim, poželjno je da se država slanja odrekne imuniteta svog predstavnika ukoliko on teško prekrši krivični zakon države u kojoj se nalazi međunarodna organizacija. U svakom slučaju, država imenovanja je dužna da to lice povuče. Dok diplomatski predstavnici moraju da se uzdržavaju od kritika države prijema, sasvim je drugi slučaj sa predstavnicima država pri međunarodnim organizacijama. Članovi misija pri međunarodnim organizacijama mogu slobodno da iznose mišljenja

¹⁰⁷ Branimir J. Janković, op. cit. str. 204.

¹⁰⁸ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2000. godine, 246.

i argumente, bez obzira da li to konvenira državama u kojima je sjedište međunarodne organizacije.

Članovi administrativnog i tehničkog osoblja i članovi njihovih porodica koji čine dio njihovog domaćinstva, ukoliko nisu državljani države sjedišta ili nemaju stalno prebivalište na njenoj teritoriji, imaju pravo na neprikosnovenost ličnosti, sudski imunitet, oslobođanje od socijalnih davanja, poreza i taksa i od ličnih davanja u obimu koji je garantovan i članovima diplomatskog osoblja.

Državljanima države sjedišta ili oni koji imaju stalno prebivalište na njenoj teritoriji, bez obzira na to kakvo svojstvo imaju u misiji (šef misije ili član osoblja), uživaju sudski imunitet samo u pogledu službenih radnji učinjenih u vršenju svojih funkcija i one imunitete i privilegije koje im sama država sjedišta može dodatno pružiti, što zavisi isključivo od volje države sjedišta.¹⁰⁹

Privilegije i imuniteti predstavnika u drugim međunarodnim organizacijama uglavnom su definisani njihovim osnivačkim aktima, kao i sporazumima koje te organizacije zaključuju sa državom sjedišta. Ujedinjene nacije su 1947. godine donijele Konvenciju o privilegijama i imunitetima specijalizovanih ustanova, kojom je uređen status niza međunarodnih organizacija, ustanovljenih pod pokroviteljstvom UN. Ova konvencija sadrži slične ili čak identične odredbe kao i Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Kao i u slučaju UN, specijalizovane ustanove, njihova imovina i potraživanja uživaju imunitet od svakog pravnog postupka. Njihove prostorije, arhive i svi dokumenti koji im pripadaju ili koje drže su nepovredivi. Specijalizovane ustanove nisu podložne ograničenjima i finansijskoj kontroli, a oslobođene su svih neposrednih poreza i uvoznih i izvoznih davanja. Status, privilegije i imuniteti organizacije su pobliže određeni sporazumom o sjedištu svake specijalizovane organizacije.

Regionalne međunarodne organizacije, takođe, imaju odredbe o imunitetima i privilegijama, sadržane kako u aktima o osnivanju, tako i u sporazumima o sjedištima. Obim privilegija i imuniteta je različit, imajući u vidu karakter tih organizacija. Na primjer, Protokol o privilegijama i imunitetima Evropske zajednice iz 1965. godine utvrđuje da su prostorije i zgrade zajednice nepovredive i da su izuzete od pretresa, rekvizicije, konfiskacije ili eksproprijacije. Imovina i potraživanja zajednica ne mogu biti predmet administrativne ili pravosudne mjere ograničenja bez dozvole Suda pravde. Takođe, arhive zajednica su nepovredive. Zajednice, njihova imovina, potraživanja i prihodi su izuzeti od svih neposrednih poreza i od uvozno-izvoznih dažbina.

Privilegije i imuniteti međunarodnih službenika (ne predstavljaju svoje države, kao u klasičnoj diplomatiji, već rade u svojstvu funkcionera i službenika međunarodnih organizacija) su različiti zavisno od međunarodne organizacije u kojoj djeluju. Odgovornost ovih službenika je prema organizacijama za koje rade, a ne prema državama, što je slučaj sa diplomatama koji rade u diplomatskim misijama ili stalnim misijama pri međunarodnim organizacijama. Skoro svi statuti međunarodnih organizacija sadrže klauzulu o nezavisnosti njihovih funkcionera i njihovoj dužnosti da ne budu pod uticajem bilo koje vlade, odnosno da ne primaju sugestije i naloge bilo kog lica ili organa, osim organa odnosno međunarodne organizacije. Ipak, u praksi je ovo relativizovano kada se zna da su najviši funkcioneri skoro svih međunarodnih organizacija izabrani na prijedlog tih država. Ponekad moraju da se prilagođavaju politici moćnih država članica međunarodne organizacije, koje skriveno li otvoreno primoravaju na poslušnost. Njihov angažman je stalan ili privremen (najčešće sa ograničenim vremenskim mandatom, koji se, po pravilu, može obnavljati). Formalno su potčinjeni najvišim organima svoje organizacije, ali praktično od najvišeg funkcionera organizacije

¹⁰⁹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 247.

zavisi da li će im eventualno biti izvršeno odricanje od imuniteta, jer imuniteti koji su im garantovani dati su radi normalnog i nesmetanog funkcionisanja organizacije, a ne za njihovo lično dobro.

Donošenjem Povelje UN stvoren je jedan stalni sistem zaštite, privilegija i imuniteta ove kategorije diplomata. Ovim dokumentom je određeno da Organizacija uživa na teritoriji svake svoje članice privilegije i imunitete koji su joj potrebni radi ostvarenja njenih ciljeva. Takođe, definisano je da i predstavnici članica UN i službenici Organizacije uživaju isto tako privilegije i imunitete koji su im potrebni da bi potpuno nezavisno vršili svoje funkcije u vezi sa Organizacijom.

Konvencija o privilegijama i imunitetima UN iz 1946. sadrži posebne odredbe o privilegijama i imunitetima funkcionera, službenika i eksperata UN. Prema ovoj konvenciji, generalni sekretar UN, podsekretari, pomoćnici generalnog sekretara i njihove porodice imaju iste imunitete i privilegije kao i šefovi diplomatskih misija u bilateralnoj diplomatiji, a to podrazumijeva potpun imunitet od krivičnog sudstva, zabranu hapšenja ili pritvaranja i apsolutnu nepovredivost stana. Ostali službenici koje odredi sekretar imaju sledeće imunitete: sudski imunitet za djela učinjena u službenoj dužnosti, oslobađanje od svih dažbina na plate i nagrade primljene od organizacije, oslobađanje od vojne obaveze, oslobađanje od propisa za ulaz u odnosnu državu i obaveze prijavljivanja, povlastice za promjenu novca koje imaju članovi diplomatskih misija istog ranga, pravo na repraticiju u slučaju međunarodnih kriza kao što imaju i članovi diplomatskih misija, pravo na slobodan uvoz selidbenih stvari prilikom prvog preuzimanja dužnosti.

Generalni sekretar ima, u slučaju zloupotrebe, ovlašćenje da se odrekne imuniteta za odnosne službenike ukoliko to ne šteti interesima Ujedinjenih nacija. Imuniteta generalnog sekretara može da se odrekne samo Savjet bezbjednosti svojom odlukom. Privilegije i imuniteti većeg broja službenika i funkcionera Ujedinjenih nacija su mnogo uži nego članova diplomatskih misija država u bilateralnoj diplomatiji, pa i članova stalnih misija pri međunarodnim organizacijama. Mnogi autori smatraju da funkcioneri međunarodnih organizacija, posebno oni najviši, imaju ipak širi obim privilegija i imuniteta od članova diplomatskih misija, jer uživaju pravo slobode govora i pisanja, što je nezamislivo za članove diplomatskih misija čija je dužnost da svojim istupima ne kritikuju i ne vrijeđaju vladu države prijema. Čak i onaj širi krug međunarodnih službenika koji nema privilegije i imunitete koje imaju članovi diplomatskih misija, ima takođe pravo na slobodno javno izražavanje, što članovi diplomatskih misija nemaju. Međunarodni službenici uživaju privilegije i imunitete na teritoriji svih država-članica organizacije (iako imaju ograničen imunitet od krivičnog sudstva), za razliku od privilegija i imuniteta članova stalnih diplomatskih misija, koji su ograničeni na teritoriju države kod koje su akreditovani i na treće države prilikom odlaska i povratka na dužnost.

Konvencija o imunitetima i privilegijama predviđa i posebne privilegije i imunitete za svoje eksperte: nepovredivost ličnosti i ličnog prtljaga; sudski imunitet za sva djela počinjena u vršenju službene dužnosti; nepovredivost prepiske i dokumentacije; sloboda opštenja, uključujući pravo upotrebe šifre i diplomatskog kurira; olakšice u deviznim transakcijama koje imaju članovi diplomatskih misija; oslobađanje od carine ličnog prtljaga.

Međunarodni sud pravde je 1999. po zahtjevu Ekonomsko-socijalnog savjeta UN donio savjetodavno mišljenje o imunitetu svoga eksperta. Riječ je o Dato Param Kumarasvemiju, specijalnom izvjestiocu Komisije UN za prava čovjeka o nezavisnosti sudija i pravnika. Dvije malezijske firme su ga tužile zbog klevete pred malezijskim sudom, zahtjevajući obeštećenje za navodnu štetu koju im je pričinio kada je dao intervju jednom novinskom listu (International Commercial Litigation). Vlada Malezije nije pokušala da obustavi postupak pošto je to zahtjevao generalni sekretar UN navodeći da su riječi izgovorene tokom vršenja dužnosti. Ujedinjene nacije su, na osnovu Konvencije o imunitetima i privilegijama UN, tražile savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde koje bi trebalo

da bude odlučujuće za strane u sporu. Sud je odlučio da Kumarasvemi ima pravo na imunitet za riječi izgovorene u odnosnom intervjuu i naložio je Vladi Malezije da obavijesti nadležni sud radi obustavljanja postupka i oslobađanja dotičnog eksperta bilo kakvih dažbina u vezi sa sudskim postupkom.¹¹⁰

U slučaju zloupotrebe, generalni sekretar može da se odrekne privilegija i imuniteta eksperata. Oni uživaju navedene privilegije imunitete i na teritoriji države čiji su državljani. Ujedinjene nacije zaključuju sa državama na čijim teritorijama borave i djeluju njeni predstavnici sporazume o statusu, privilegijama i imunitetima tog osoblja. Specijalni predstavnik generalnog sekretara, komandant vojne komponente mirovne operacije UN, šef civilne policije UN, kao i višerangirani članovi osoblja specijalnog predstavnika i komandanta imaju imunitete i privilegije kao članovi diplomatskih misija. Članovi sekretarijata OUN koji su postavljeni u okviru civilne komponente mirovne misije UN ostaju funkcioneri UN, ovlašćeni na privilegije i imunitete koji im pripadaju kao funkcionerima UN po Konvenciji o privilegijama i imunitetima UN. Vojni posmatrači, osoblje civilne policije UN, kao i ostalo civilno osoblje koje ne pripada redovno osoblju UN i čija imena budu saopštena vladi teritorijalne države od strane specijalnog predstavnika odnosno komandanta smatraju se ekspertima u smislu odredaba pomenute konvencije. Za vojno osoblje nacionalnih kontingenata određeno u vojnu komponentu mirovne operacije UN važe imuniteti koji budu ugovoreni u sporazumu sa vladom te države. Lokalno regrutovano osoblje ima samo imunitete u pogledu akata izvršenih u službenoj dužnosti i oslobođenje od poreza i nacionalne službe.

Kada je riječ o privilegijama i imunitetima službenika Evropske zajednice, oni su definisani u Protokolu o privilegijama i imunitetima evropskih zajednica. Oni na teritoriji država članica i bez obzira na njihovo državljanstvo imaju imunitet od svakog pravnog postupka u pogledu akata koje su učinili, uključujući izgovorenu ili pisanu riječ u vršenju svojih dužnosti. Ovaj imunitet ne prestaje i po završetku njihovih dužnosti u zajednicama. U Statutu Savjeta Evrope je određeno da će Savjet, predstavnici ili članovi i Sekretarijat uživati na teritoriji država članica takve privilegije i imunitete koji su razumno nužni za ispunjenje njihovih funkcija. Oni imaju i sljedeće imunitete: zajedno sa svojim bračnim drugovima i članovima svojih porodica koje izdržavaju – neće biti podložni imigracionim ograničenjima ili formalnostima za prijavu stranaca; u pogledu zamjene valute, imaće iste pogodnosti kao i funkcioneri međunarodnih organizacija; imaće pravo uvoza bez carinskih dažbina namještaja i pokućstva prilikom prvog doseljenja, a takođe izvoza nakon završetka funkcija; pravo bescarinskog uvoza motornih vozila.¹¹¹

¹¹⁰ International Court of Justice: Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion of april 29th 1999.

¹¹¹ Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, op. cit. str. 265.

13.ZAKLJUČAK

Diplomatska funkcija je jedna od osnovnih državnih funkcija. Ona je neophodna funkcija svake države koja živi u međunarodnoj zajednici. Zadatak diplomatije je održavanje neposrednog kontakta sa vladama drugih država i predstavljanje svoje države i zaštita njenih interesa u tim državama, međunarodnim organizacijama i na međunarodnim konferencijama. Njen zadatak nikada ne smije biti pobjeda. Osnovna svrha diplomatije je ostvarenje stabilnosti u međudržavnim odnosima kompromisom kao osnovnim instrumentom i zato u diplomatiji nema pobjeđenih i pobjednika. Konflikata je uvijek bilo i biće. Moglo bi se reći da je poraz diplomatije ustvari rat, jer sukob nije riješen na diplomatski način, nego se pokušava riješiti primjenom sile. U dosadašnjoj historiji diplomatija je odnijela neke pobjede, ali je doživljavala i velike poraze, što dokazuju mnogobrojni ratovi.

Radi održavanja međudržavnih kontakta, potrebno je da te države imaju organe, odnosno da odrede fizička lica (diplomatski kadar) preko kojih će se taj kontakt ostvarivati, ali isto tako ta lica moraju uživati privilegije i imunitete kako bi diplomatska funkcija bila efikasna.

Cilj diplomatskog imuniteta i privilegija je da diplomatski predstavnici i njihovo osoblje ne budu pod uticajem vlasti teritorijalne države u kojoj vrše funkciju, da bi mogli nesmetano i slobodno da zastupaju interese države koja ih šalje. Privilegije i imuniteti imaju za cilj da neutrališu uticaje formalnih i neformalnih centara moći na diplomatsko predstavništvo i diplomatske predstavnike. Diplomatski predstavnici su najugroženiji subjekti u međusobnim sukobima država i zato je zbog njihove zaštite potrebno postojanje i primjena propisa koji ih štite. Ali, s druge strane, diplomatski imunitet i privilegije ne smiju biti zloupotrebjeni od strane diplomatskih predstavnika i ne smije se praviti nikakava legenda ni u korist ni protiv diplomatskog imuniteta.

Diplomatski imunitet i diplomatske privilegije će ostati kategorija koja traje koliko i sama diplomatija. Imunitet i privilegije su se pojavile i razvijale od perioda primitivnih društava da bi se naglo razvile tokom prošlog vijeka kada je i izvršena njihova kodifikacija. Tom razvoju su doprinjeli naglo povećanje broja država, sve veća povezanost i međuzavisnost država, svijest o prednostima koje diplomatija pruža, razvoj ljudskih prava i mnogi drugi faktori. Diplomacija kao profesija će postojati dok je ljudska svijest bude prihvatila kao sredstvo za rješavanje sukoba između država.

14.LITERATURA

Knjige:

- 1.Rodoljub Etinski, Međunarodno javno pravo, Novi Sad, 2002;
- 2.Smilja Avramov, Milenko Kreća, Međunarodno javno pravo, Beograd, 2006;
- 3.Stevan Đorđević, Miodrag Mitić, Diplomatsko i konzularno pravo, Beograd, 2000;
- 4.Mirza Pašić, Diplomacija, Sarajevo, 2008;
- 5.Leo Gross, International law in twentieth century, New York, 1969;
- 6.V. P. Potemkin, Istorija diplomatije, Beograd, 1951;
- 7.Vojin Dimitrijević, R. Stojanović, Međunarodni odnosi, Beograd 1979;
- 8.J. Andrassy, Međunarodno pravo, Zagreb, 1949;
- 9.Branimir M. Janković, Diplomatski sistem, Beograd, 1988. godine;
- 10.Miodrag Mitić, Diplomacija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa, Beograd, 2003;
- 11.Miodrag Mitić, Diplomacija, Beograd, 1999;
- 12.Đorđe N. Lopičić, Diplomacija – zbornik radova, Beograd, 2006. godine.

Konvencije:

- 1.Bečka konvencija o diplomatskim odnosima;
- 2.Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija;
- 3.Nacrt članova o diplomatskim odnosima i imunitetima sa komentarima, Yearbook of the International Law Commission.

Praksa Međunarodnog suda pravde:

- 1.United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, 1980.
- 2.Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion of april 29th 1999.